

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

III

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний і науко-
во-літературний місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка № 3 (173), March, 1962, Vol. XV

LIBERATION PATH

Ukrainian Political, Social,
Scientific & Literary Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

Редагує Колегія

Редактор Літературного Відділу

Проф. д-р В. Державин

Головний редактор Г. Драбат

Редакція і Адміністрація

237, Liverpool Road, London, N 1, Tel.: NORth 1828

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1962 РІК

Країна	річна передплата	піврічна передплата	чвертьрічна передплата	окреме число
Австралія	2 ф. 15 ш.	1 ф. 8 ш.	15 ш.	5 ш.
Австрія..	100 ш.	55 ш.	30 ш.	10 ш.
Аргентина	250 пезів	130 пезів	75 пезів	25 пезів
Бельгія..	275 б. фр.	138 б. фр.	75 б. фр.	25 б. фр.
В. Британія	2 ф. 4 ш.	1 ф. 2 ш.	12 ш.	4 ш.
Канада..	8 дол.	4 дол.	2 дол. 40 ц.	80 цент.
Німеччина	20 н. м.	10 н. м.	5 н. м.	1.75 н. м.
Парагвай.	240 гуар.	120 гуар.	60 гуар.	20 гуар.
США...	8 дол.	4 дол.	2 дол. 40 ц.	80 цент.
Франція..	25 н. фр.	12.50 н. фр.	6.30 н. фр.	2.10 н. фр.
Швеція...	28 кор.	14 кор.	7.50 кор.	2.50 кор.

В інших країнах — у перерахунок на валюту даної держави

Адреси наших Заступників на стор. 2.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Визвольний ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУ-
КОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 3/99 (173)

БЕРЕЗЕНЬ, 1962

Річник IX (XV)

Зміст III-ої книжки

Проф. Володимир Шаян: СЛОВО ПРО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	227
Р. Володимир: БУТТЯ ГЕРОЯ (Поема, присвячена безсмертній пам'яті ген. Тараса Чупринки-Шухевича)	232
М. Трихрест: АМЕРИКАНСЬКА КЕРЕНЩИНА	239
Инж. Д. Шелдїй: ЗА ФАСАДОЮ МОСКОВСЬКОЇ ВРЕХНІ	256
Проф. Михайло Мухин: ДРАГОМАНОВ БЕЗ МАСКИ (про- довження, 2)	268
Проф. Григорій Ващенко: МОРАЛЬ ХРИСТИЯНСЬКА І КОМУ- НІСТИЧНА (продовження, 3)	274
Д-р Михайло Кушнір: СНИ У СВІТЛІ ПСИХОАНАЛІЗИ	287
Проф. Вадим Щербаківський: МЕМУАРИ	301
Леонід Полтава: ЧУЖІ ВІТРИ, драма на 7 картин (Закінчення, 2)	313
А. В. Б.: З ОБРАЗОТВОРЧОЇ ВИСТАВКИ ВІКТОРА ЦИМБАЛА	328

Поезії

Тарас Шевченко: МЕНІ ОДНАКОВО... — 230. ● Лариса Мурович: ТАРАС ЧУПРИНКА — 231; ПРОТИ ХВИЛЬ — 286; ХВИЛІ СОНЦЯ — 299; ПРОВІДНА ЗІРКА — 312. ● Григорій Сковорода: ПРО ВОЛЮ (перекл. Володимир) — 231. ● Сергій Жук: Я ТАК ТЕБЕ ЛЮБЛЮ... — 238. ● Леонід Полтава: МОВА — 274; ПОЕТОВІ — 311. ● М. Верес — БОЗИ КВІТНУТЬ — 300. ● Петро Кізко: ВЕСНЯНА НІЧ — 310. ● Богдан Бора: ТРАГЕДІЯ ПОЕТА — 311. ● Ліна Костенко: В ЖАЛОВІ ІДЕЙНОЇ ВИСІ..., Є ВІРШІ..., БЕЗСМЕРТЯ — 312.	
— 3 ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ	331
— БІБЛІОГРАФІЯ	332

Передрук дозволений за поданням джерела

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»

ЛОНДОН

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

...“Library & Book Supply”
1, Barvon St.,
Glenroy 9., Victoria.

Mr. W. Lytwyn
2 Scrivener St.
O'Connor, A.C.T.
Canberra.

АВСТРИЯ:

M. Petruszczak
Watzmannstr. B 4/Z. 2,
Salzburg-Aigen.

ARGENTINA:

W. Zastawnyj,
Soler 5039,
Buenos Aires.

БЕЛЬГИЯ:

Omelan Kowal,
Bd. Charlemagne, 72, Bruxelles, 4.

КАНАДА:

W. Makar,
140, Bathurst Str.,
Toronto, 2 B. Ont.,

НИМЕЧЧИНА:

"Shlach Peremohy",
München, 8.
Zeppelinstr. 67.

ПАРАГУВАЙ:

I. Lytwynowych,
Casilla de Correo, 70.
Encarnation.

CHIA:

H. Cebrij,
303 E. 8th. St.
New York 9, N. Y.

Чикаго і околиця:

Bohdan Kaszuba
2451 W. Rice Str.,
Chicago 22, Illinois.

Дітройт і околиця:

M. Fedyshyn,
6786, Memorial St.,
Detroit, 28, Mich.

ТУРЕЧЧИНА:

Sotnik Mikola Zabello,
Istanbul,
Beyoglu Posta Kutuso 224.

ФРАНЦИЯ:

C.F.T.G.—Sect. Ukrainienne,
26, Rue de Montholon.
Paris 9 e.

Ціна цього числа в Кольпартерів і Заступників — 4 шіл.

Всіх наших Кольпортерів і Передплатників поза Великобританією просимо розраховуватися з нашими Заступниками. Про кожну зміну адреси просимо повідомити головну Адміністрацію в Лондоні.

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ НА ЧУЖИНІ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИСДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА ВСЮДИ РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО МІЖ УКРАЇНСЬКОЮ ЕМІГРАЦІЄЮ!

Проф. Володимир ШАЯН

СЛОВО ПРО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА*

Першу версію безсмертного Заповіту Тараса Шевченка зустрічаємо у його «Тризні»:

»Не я співати буду гимни
На славу вільній батьківщині:
Це ви грізний псалом речіть
І кару для катів звістіть!
І вільним словом пом'яніте
Предтечу волі і пророка!

Із перспективи сто років встає перед нами гігантська силуета поета і монументальна велич його духової спадщини.

Він один, звільнений драматичним способом, відчуває на собі відповідальність за долю мільйонів, як їх слово, совість і прапор, — як невиявлена висота їх духової потенції.

Він, як розкований Прометей, ще раз здобуває Божественний огонь надхнення і приносить його в дарі поневоленій нації та людству.

Дев'ять років його волі змінюють історію України і, віримо, змінять й історію людства.

Почуття величезної історичної відповідальності за кожну хвилину, такою дорогою ціною купленої волі для нього, одного тільки з мільйонів рабів, веде Шевченка далі вгору. І він з усією енергією вже завершеного характеру кидається здобувати і засвоювати все те, що найвище і найкраще може дати людська історія і культура. Стоїть твердо й упевнено на найвищій висоті тодішньої європейської думки, культури й духовости.

Сьогоднішнє Шевченкознавство підтверджує і ще яскравіше виявляє такий саме образ Тараса Шевченка. Подається щораз більше імен класичної і романтичної літератури, з якими порівнюється творчість Шевченка, розглядається можливі впливи, паралелі чи різниці.

Бернс, Містраль, Фрер Жак, Річардсон, Гольдсміт, Псевдо Оссіян, Гіббон, Байрон, Скот, Дікенс, Новалис, Шлегель, Гете, Шіллер, Коцебує, Кернер, Гегель, Вольтер, Шатобріан, Веранжер, Дюма (Пер), Сю, Вальзак...

Але, чи можна перелічити всі імена творців світової літератури, що постійно й щораз частіше повторюються на сторінках старих і нових Шевченкознавчих праць?

*) Доповідь проф. В. Шаяна на Шевченківській Академії, влаштованій Шевченківським Комітетом у Великій Британії в Лондоні, 19-го березня 1961 р., в театрі «Вікторія Палас».

А де ще всі класики старого і нового світу? Чи треба згадувати Данте, Шекспіра, чи великого просвітителя просвітлених — Плотарха?

На цьому пребагатому фоні щораз виразніше зарисовується поетичний та ідеологічний дуєт двох великих духів двох народів, Міцкевича і Шевченка. «Духи предків» («Дзяди») Міцкевича і «Великий Лях» та «Сон» Шевченка — це не тільки формальний спосіб вислову романтизму як стилю, — це ясне прозріння, що коренем зла історії в сучасний для них момент було (є і досьогодні) московське загарбництво чужих країн, поневолювання і винищування інших вільних націй.

При цьому ж не забуваймо, — а це, здається, роблять деякі дослідники, — що слов'янський і європейський романтизм це не тільки балади, літературні жанри і художні манери, це не тільки поворот до могутньої стихії фолкльору і мітології народів, як до невичерпної основи їх творчості; ні, — романтизм це констеляція філософських систем, це плеяда великих національних пророків XIX-го століття, а може і зав'язок духових і світоглядових революцій.

Так Шевченко буревійним походом вгору добивається на висоту європейської культури і стає твердою ногою на справжньому її духовому Парнасі.

І саме тут, на тій висоті, починається справжня драма Т. Шевченка. І лиш із перспективи цієї висоти можна схопити і зрозуміти гігантську велич його силуети.

Подібно і в Україні вже відомий автор «Кобзаря» і «Гайдамаків» опиняється на висоті тодішньої української спільноти, культури, а разом із тим і політичної думки. Майже не було ні одної визначної людини, ні одного осередку традиції, що їх не знав або не вивчив Тарас Шевченко. Він переймає визвольні традиції Капністів, а в Яготині — перервану нитку традиції останнього гетьмана, ще живу в родині Розумовських-Репніних.

Але ані на висоті Парнасу, ані у блідих фразах космополітичного лібералізму Шевченко не знаходить відповіді на основне питання і мету його життя, — питання волі, долі та державного існування його власної нації.

Всім цим півдіям Шевченко дає таку відповідь:

»І той, хто мислить без кінця
Про мислі Канта, Галілея,
Космополіта мудреця...
Про людство мріє й не жаліє
Ні брата свого, ні вітця, —
Той лжепророк! Його навчання
Це півдіє і півглум!...«

Ця відповідь Шевченка звучить крізь ціле століття і не тільки не втратила своєї актуальності, а ще більш важлива й актуальна сьогодні для всіх тих, що поза фразами космополітизму не хочуть, чи бояться, зустріти віч-на-віч дійсне, наочне зло у його обнаженій потузі та грізні наших днів.

В муці спроб самопізнання, в блискавицях мислі і громах внутрішньої бурі родиться правдивий Шевченко:

... »О, свята!
Свята вітчизно ти моя!
Чи я плачем тобі поможу?
І ти закована і я.
Сказать тиранам, — не приймуть!
А на своїм, на ріднім полі
Пророка каменем поб'ють!»

І далі він молиться:

»Сьогодні мертвих воскреси!
Благослови всесильним словом
На подвиг грізний і суворий,
Щоб рятувати землю знову!
Цю землю зганьблену і збиту
І кров'ю чистою политу!»

Так народився пророк.

»Добро народу, — він навчав, —
Любов'ю треба окупляти
І у відвазі благородній
За нарід встати і злих карати.
Він говорив, що празник життя,
Великий празник, Божий дар,
Пожертвувати слід вітчизні,
Поставить треба під удар».

А це вже вчення революціонера, що для волі й держави своєї нації вимагає прямої і безпосередньої жертви життя.

В поемі »Чигирин« вперше промовляє на повний голос Шевченко — провідник національної революції.

Далі йдуть інші, відомі поеми з циклю »Трьох років«, як »Кавказ«, »Сон«, »Великий Лях«, »Послання«, »Зспівіт«...

У »Сні« Шевченко бачить самого себе, в кайданах, на каторзі в Сибіру, як володаря Волі, що дає людству свій дар високий, свої думи, що підуть у світ і в люди вийдуть.

У »Великому Ляху« Шевченко бачить і переживає духове народження, відоме в містиці як друге народження із Духа, народження Месії України з домовини Богдана, коли її розкопали вороги і кості його сонечко побачили.

В таємних організаціях передшевченківської доби була така таємна кличка:

— Де сходить сонце?

— В Чигирині!

Над Чигирином, над Суботовом зійшло велике Сонце пробудженого, вільного, Великого Духа України — Тараса Шевченка. Шевченко розшифровує і здійснює таємний клич перших лицарів, що для визволення України перші товариства засновували.

Прометеївський огонь Шевченко не краде з небес Зевеса, а розпалює його всеживуче полум'я у власному серці та передає його народові на гнів людиноненависницьких тиранів.

Цей гнів постигне його на Сибірі, але розпалений Шевченком огонь горить у серці цілої нації і ніяка вже сила на світі його не погасить.

Не ставимо сьогодні вже питання про місце Шевченка у світовій літературі, бо воно вже перерішене. Але куди важливіше є питання про місце Шевченка між великими пророками світу, реформаторами, ідеологами і мучениками, що своїми ідеями, своїм життям, творчістю і борнею роблять людство все новим і кращим.

Чого прийшли ви во святиню?
В святому храмі що шукать?
Ви вої нової України!
Не мертвих наших поминать,
Не в сльозах виливати горе,
А на віці святі глаголи
В святім цім храмі присягать!
Присягу положити нову:
За Україну, її живуче слово,
Її святу державу!
І вічну, вічну славу!
Це знак, це знам'я нам усім,
Аміль, душе моя, аміль!

Тарас ШЕВЧЕНКО

Мені однаково...

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Одисківісьнько мені.
В неволі виріс між чужими,
І, неоплаканий своїми,
В неволі, плачучи, умру,
Малого сліду не покину
І все з собою заберу —
На нашій славній Україні,
На нашій — не своїй землі.

І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові: — Молись.
Молись, сину: за Україну
Його замучили колись. —
Мені одисково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.

(В казематі, 1847)

Лариса МУРОВИЧ

Тарас Чупринка

Він вилонився із вітчизни піль,
Той рідний дуб, кремезний, конаравий —
Навколо нього заплітався хміль,
Орли зривались до висот яскравих.

У серці він носив народний біль
І прагнення до вільної держави —
Як генерал — з'єднав у собі ціль,
А мов Спартак поліг на щиті слави.

Та в глибі лісу, де розрив ґранати
Вписав число нездійсненої дати,
Почався вже його духовий син;

І Феніксом росте новий Чупринка,
Тараса друга життєва сторінка —
Напружений до перемоги Чин!

Григорій СКОВОРОДА

Про волю

Богданові Хмельницькому

Що ж таке вільність? Яке в ній добро?
Другі говорять, що це золото.
Більше ніж золото! Як порівняти,
Воно болото проти волі, брате!

Щоб тільки в дурні мені не поштитись,
Коби без волі мені не лишитись.
Будь прославлений на віки, Богдане,
Вільности Батьку, Герою й Гетьмане!

Переклав
Володимир

Р. ВОЛОДИМИР

БУТТЯ ГЕРОЯ

(поема)

Присвячую безсмертній пам'яті
ген. Тараса Чупринки-
Шухевича

I

Туди й назад, туди й назад,
Чотири кроки й стін чотири,
Лиш довга черга дум навгад
Круг підневільний вперто ширить...

— Не може ж бути, щоб, отак,
Усе життя і світ весь Божий
Замкнуто в чотирьох кутах
Безрадісної огорожі...

І щоб такий кінець прийшов
Змаганню, поривам доцільним,
Щоб не в бою пролягала кров,
А стигла в заперті бездільнім...

Аби прагнень усіх мета
(О, Боже, віджили цю чашу)
Знайшла свій заключний етап
Тут на в'язничному піддашшю...

Туди й назад... Пружна хода,
Суворо тесане обличчя,
Безкровні, стиснуті уста,
На лобі кучері сп'ялися —

Буйна признака юности,
Що виставляє щит свій — чоло;
З яру ж, над мостом випнутим,
Зір орлий стежить видноколо,

Зусиллям волі призване:
Крізь брикади мурів, буднів,
Повз мертву тишу, вже дзвенить
Одвертий простір незабутній,

Від гирла Сяну аж по Дон —
Його розлога батьківщина,
В підпіллі владний чий закон
Кус нескорена Людина.

Зімкнувши щелепи щільніш
(Долішня, смілива й без того,
Вперед прорвалася ще більш)
Стрясає в'язень геть знемогу,

Прийма поставу вояка,
Що, не надумуючись довго,
Готов сповнити свій наказ,
Хоч був би світ весь проти нього;

А про вояцьке ремесло
Ще чув з найраніших днів весня-
[них —
Дитинство іншим рай несло,
Йому ж гарматний рев з вогнями.

Велика буря світова
Із семиріччям привітала,
В семи літ черзі й віддавав
Йй дснь, незгірше генерала.

Спочатку простір звоював —
Ліси, дороги, гори й ріки;
Його когорта пластова
Країні присяглась навіки

Синівську вірність берегти,
Плекати дух лицарства й волі,
Йти гідно й твердо до мети,
Найкращою з усіх — святої.

Прошло сім літ — як буревій —
Юнацтво в мужність проросло вже,
В пориві світлому, як-стій,
З валом зударилось ворожим.

На силу — силою в одвіт,
На глум і злочин супостата —
Батьків безсмертний заповіт
І безстрашних синів посвята.

Інакшим бути не зумів,
Минуле вивчивши бо змалку,
За прикладом богатирів —
Свого життя було не жалко.

Бувало, в ігор розгарі,
Змагався на чолі групи,
Спинався враз, лицем багрів,
Згадав — на месника ждуть тру-
[пи...

— Заснав? Очуняй! Що це з ним? —
(Розсміяної гул громади)
І він відходив самітний,
Ще, думав, несвідомі зради.

У кліті пружить м'язи лев,
На думці праліси Суматри,
Так само й він себе ставив,
На серці — однодумців кадри.

Як нині, тямить: вечір був,
Деся міста княжого завулки,
Півмісяць вдався у щербу,
Тягнулися людці на гульки...

Пристанув хтось, весь — як струна,
І гострим поглядом прожалив:
— Хоч наших ти й доріг не знав,
До нас нарешті скерували.

Чи згідний мати мету одну —
Життям служити Україні
І визволити, сковану,
Щоб їй назавжди бути вільній?

Якщо й життя своє б віддав,
Коли б така була вимога,
Не зрадивши, тоді, щоб знав:
Ти вибраний, — клянись на Бога! —

Хвилина призадуми... Враз
Важких двох поглядів виміна,
Слів не було там, ані фраз,
Обіт лиш — мовчанка незмінна.

До того часу знав він гарт,
Спромоги ж не було для дії,
Нестерпно все й давив тягар
Його нездійсненої мрії;

Злетів і легкістю обдав
Рішальний день майбутніх чинів —

Визвольних виступів, батав,
Буття — тодішньої причини...

Ті повні дні приготувань,
Окрилені, сміливі, дужі,
Ті ночі вирішних завдань
У млі холодній і байдужій,

Той хижий рух, що шахував
Всі підступи ворожі ката,
Цільний той стріл, що покарав
Його знущання в казематах...

— О, Господи, я не молю
Для себе щастя, чого-небудь,
Дай лиш, Вітчизну щоб мою
Міг боронити ще в потребу. —

Туди й назад, туди й назад,
Чотири кроки й стін чотири,
А довга черга дум навгад
Круг підневільний вперто ширить.

II

Який розгін, який розгін!
В кітловини, почерез гори,
Новітній Січковий загін
Стремить, ніщо його не зборе,

В бойовиків двосічний меч —
Захоплення й левине серце,
Не тим лякатися хуртеч,
Чий дух згори радіє герцем.

На верховинах тих колись,
Високі, як струнки їх шпилі,
Юнацтва свята пронеслись,
Піднісши тіло й дух на силі —

Що звершиться в бойовиків
Сьогодні, як твердих їх чинів
Потрібно, адже зве братів
Найменша вітка батьківщини.

Насліддя Ярославове —
Нащадком плекане віками,
Сусід непередбачливий
Хтів поступком відняти безправним

Ярами, прірвами, на верх,
Крізь води крижаних потоків,
Між урвищ небезпечних черг —
Вузькі стежки, гадки широкі.

Веде, в боях заправлений,
Високочолий, бистрохідний
Лицарський син України,
До подвигів і жертв здібний.

Брати внизу не самітні,
Дарма, що цілий світ відрікся,
Йде, йде ось відсіч їм в борні,
Столицю видно вже з узбіччя.

Спішить розстрільна між ярів,
Кличами «Слава Україні»
Передню стежу вояків
Земляк вітає докорінний.

— Нас не багато, сотнику —
Звітує провідник виправи,
— Та кожний муж охотником
Зустрінути ворожі лави. —

— Гарзд! — рішає проводир,
— На ворогів не довго ждати,
Прибули в час, нам, мов води,
Якраз таких, як ви завзятих. —

Втім задуднів від панцерів
Уздовж і вишир терен міжгірний,
Із висунених мавзерів
Роздався тріскіт неймовірний.

Від військ напасників кишить,
З-за гір на поміч їм шлють банди,
Геройства полум'я здушить
Об'єднані йдуть два трабанти.

Є вигляди які на те,
Аби вдержатись проти сили?
Хоробрих сумнів не гнете,
Боротись, як один, рішили.

Вал наближається грізний,
Ждуть віддано стійкі герої,
— Не взяти з тої сторони,
Тобі, о вороже! З дороги! —

Момент іще напруження,
Цільніш приціл, щільніше губи,
І сальва, мов невіжена,
Напасників на край зве згуби.

Ударний гурт борців прорвався,
Між панцері летять гранати,

Кричить, зіпхнувши кришу, —
[зась —

На однім поводир крилатий,

Жбурляє в середину смерть,
І вмить, відставши від потвори,
Розбитої на шкереберть,
Черговий заколот він творить.

В диму, пилюзі й сум'ятті
Сталевих плазів рух урвався,
На верх знутри хто б захотів,
Під обстріл зараз і попався.

*

Проте навала празнує,
В бої все свіжі йдуть резерви,
На гостру зброю з пальної
Вже перейшло, зростають жертви...

Та ворогів, з гори й долини —
Мов тьми... Героїв одоліли,
Трембіта сурмить їх загин,
Нові зринають Тернопіли.

Піддатися взиваючи,
Зухвалиться наїзник ближче,
Аж поки, втятий болюче,
Своїх ран більше не залиже.

— Тривати, друзі, будем тут —
Так мовить провідник вірлиний,
— Допоки нас не понесуть,
Тож до останньої хвилини. —

Зриваються ще раз леви —
В бою, що мейже погасає,
Такого танцю завели,
Що й напівмертвий оживає.

З погордою на смерть в очах,
Знечулені на втому й рани,
Гушничні приклади в руках,
Усміхнено йдуть партизани,

Дорога вільна їх штикам,
Наїзницькі щербляться стіни,
Здається, що войовника
Ніяка куля не задіне...

О, що за тріюмфальний марш,
В цілій епосі — незабутній!

Полк Січковий новітній наш
Осяяв європейські будні.

Де покорилося силі все,
Боїще кинувши без близни,
Там триста підняло лице —
Знам'я хороброї Вітчизни.

Отак, за Святославовим
Кодексом чести, марширують,
Літак, чи танки — »Йду на ви«,
Левине серце їм за зброю.

А сильні світу? Всі вони
Тирани й ниці лицеміри,
Байдужі волі відданим
Мужам, в яких любов без міри;

Ідуть у сумерки віку,
Братерством споєні священним,
Назустріч сльозам досвітку,
З чуттям нездоланим, огненным,

З піднятими чолами йдуть
На сталь, на пажерливе військо,
Стікають кров'ю, падають
На землю скровлену батьківську.

III

Голод... Румовища...
Скрегіт заліза... Війна
Йде між збіговища...
Йде неблаганно вона,

Кров'ю заюшена,
Крови все дужче жадна,
Воїна зла жона —
Грізно-панівна війна.

Повози мчать на схід,
Звідти валками — ясир,
Смерть помелом страхить
Галич скликає на жир,

Глухо дуднить земля,
Простір снується в димах,
Згариша, крик здаля
Вихри доносять... Зима.

Де ж тут кінець буде
Силі, безправ'ю, злобі?
Громом доба гуде,
Нищить, на посміх собі;

Хилиться автохтон
Нижче і нижче, долів,
Доки вже більш ніхто
Не підойметься з землі,

Страх огортає всіх,
Паралізує уми,
Люди женуть наспіх,
Мов від якої чуми,

Геть цілий світ тіка —
Голе життя хоч спасти
Від завойовника,
Що в перемогах застиг.

*

Вили хаосу дні,
Варвар свій знак таврував —
Разом були в судні
Праведники й татарва.

Гей, як почав вандал
Зброю на всіх вигострять,
З мертвих знов лицар встав,
Звівши меча рукоять:

— Край наш чужинці рвуть,
Нарід беруть за тварин,
Ні, тому більш не будь,
Так не смів ні татарин.

Годі, не час на сон,
Де вся Вітчизна в огнях,
Більше наш клич — не стон;
З ворогом в бій! До звияг!

Ліс нам — новітня Січ,
Зброю сам ворог віддасть,
Шлях бойовий сторіч —
Нашого чину печать.

Дальша покора — смерть,
Ганьби гірш підле буття;
В подвигах, повне вщерть,
Знайдемо велике життя!

Хто України син,
Воля кому дорога,
Зброю бери й носи
Проти свого ворога! —

Грязне таран війни
В рідну чорнозему п'ядь —
Діти батьківщини
Йдуть у ліси воювать.

Кидають стяг чужий,
Своєму зам'яти час,
Зброю ж ту саму вжити,
Що націлялась на нас.

З сіл, як один, та з міст,
З війська, поліції, враз,
Молоді вибраний зміст
Йде під єдиний наказ.

Із верховин, низин,
З-понад Дністра, з-над Дніпра,
Чути вояцький гимн:
— Кат у служить не пора! —

Що за могутній спів
В бій вояків порива!
Мість яка на катів
В їх маршовій назріва!

— Смерть ворогам, смерть, смерть!
В пекло й комуна піде,
Чаша вже повна щерть,
В битву Богун нас веде! —

*

Доля ласкава нам —
Де треба міцно вдарять,
На зразок Богуна
Шле в пору богатиря.

Вшир водить оком він,
Думка на струнко всякчас,
В супровід окові
Кожний в напруженні м'яз,

Адже один несе
Відповідальність за всіх,
Наступ, рейд, бій — усе
В його умі на часі;

Серце палкіш вогню,
Дух на верхів'ях орбіт —
З воїнів воїну
Провід дали в боротьбі.

З замислом йшов низьким
На Україну хтобудь —

Ні, більш грабіжницьким
Чинам без кари не бути!

Геть з України рій
Хижих, кривавих пантер!
Став заборолом їй
Все сторожкий командир,
Вірний Вітчизни син,
Юний, палкий, як раніш,
Вчора, сьогодні, все
Твердо стоїть, мов граніт.

*

Сонце над заходом
Полум'ям щасним ряхтить,
Вір темним обводом
Думу одвічну шумить...

Жив тут в боях з віків,
Правду, як сонце, злюбив
Творчий народ мистців —
Лицар нової доби.

Гимн свій ніс з роду в рід
(Інших таких не знайти)
В нім луна заповіт —
Всім до одної мети.

Ще не закінчена
Пам'ятна пісня пісень,
Знов задзвенить вона
Тільки прокинеться день.

IV

Щось розігралися
Телеграфічні дроти —
Ну ж прислухатися
Зуху чоти.

Мла ще над лісом снить,
Втім телефон польовий
Втне, наче грім ясний,
Шифр е: Лови!

Гострий вдаря наказ:
— В пункти прицілу притьмом! —
І всі лягли нараз
Понад шляхом.

Важко дрижить шосе,
Глухо мотори гудуть,
Вже ворогів несе —
Кару сприймуть.

Зброї й амуніції
Довше не треба чекать,
Кожному рації
Виділить кат.

Відділу лет очей —
Де командир ліг прудкий,
Поруку вниз ждучи
Його руки.

Віддих пристав, ще мить,
Вниз опустилась рука —
З фінок потік струмить,
Ціла ріка.

В пекло вогню попав
Майстер нелюдських облав,
— Менш, дас іст, я, УПА! —
УПА була.

*

Всіх огорта відчай,
Чинять погром вороги,
Кидася люд свій край,
Жаль без ваги.

Вороже, знай навсе —
Напасть тобі не ввійде,
Жертвам твоїх насильств
Відсіч іде.

Скрити замучених
Корпус безпеки йде в яр...
Тут же смерчем по них
Падає вдар.

*

Трое царств поклялось
Рам'я народу всікти,
Прийде УПА ось, ось
Час відійти.

Військо ходою руш,
Тут і начальний всіх вождь,
— Наших, повстанче, душ
Вільш не тривож! —

Маршем колона вверх,
Пригірок ще б обійти,
Бойовикам тепер
Вже не втекти.

Жовнір на горб ступа —
Черга лявін загула...
— Вулькан, чи знуф УПА!?! —
УПА була.

*

Ніч і день, день і ніч
Громи жаских канонад —
Недруги віч-у-віч
Так гомонять.

Танків, гармат тут лють,
Там — динаміту масив,
І міномети шлють
Пригорщі слив.

Відступ... — Разбілі в прах —
З ревом повстанцям услід
Пре МГБ — аж тррах!!!
Прокопу зліт!!!

Обстрілу й зад піднав,
— Ну, вот, і гібель пішла,
Та же оп'ять УПА...
УПА й була.

*

— Друзі, в підпілля час —
Заговорив командир,
— Жде в чистім полі нас
Гідра на жир.

Надто цінім життя —
Вищих законів приют,
Щоб для самих звият
Вільше не быть.

Справі, святій для нас,
Вповні віддавшись навсе,
Жити приймем наказ,
Жити борцем!

Кожну годину, мить,
Даного Богом життя
Справою будем жить —
Кожну! Затям!

Честь нам найбільша є
Стяг нести, керму тримать,
Воля в нас дужчає
В краю тривать!

Друзі, на три шляхи
Скоро розійдемося,
Не здаючи палких
Наших присяг;

Де б тільки не бував,
Вірний до смерти їй будь,
Чейже обіт складав
Волю здобуть!

Вам, отже, йти на схід
Задум ширить між братів,
Щоб, як дозріє плід,
Громом злетів.

Вам же на захід шлях,
Між ним і Керзоном,
Мов той мандрівний птах,
Ви є звеном;

Вісті носити вам,
Світові правду казати,
Дзвоном бути землякам,
Щоб їм не спати.

Ми ж будемо тут ядром
Визвольної боротьби,
Станемо мечем, хрестом,
Знамо добі.

Хай нас тиран разить,
Нації символ стира,
Духу йому не вб'єть,
Дух не вмира.

Друзі! До перемог!
В починах чесних, святих,
Нам допоможе Бог!
То ж до мети!

1959 р.

Сергій ЖУК

*

*

*

Я так тебе люблю, народе мій,
За лагідну, спокійну вдачу,
За горду простоту, за жаль німий —
Я запоруку щастя бачу
В цих рисах так потрібних для життя,
Для поступу в віках людини.
Я знаю, що не зрідить почуття,
Коли в дванадцяті годину
Тебе покличе смертний біт
За щастя змученого люду.
І ти, народе, сильний, молодий,
Рішуче скажеш: »Хочу, буду!«
В душі прокинеться жадаба жить
І голова сягне до неба,
Без сліду зникне ница підлість вмиль,
Крилаті виростуть потреби.
Забудеш час, коли ти був рабом,
Добрядим гноєм в людськiм роді...
Не страшно спати в полі під горбом,
Коли ти скажеш твердо: »Годі!«

М. ТРИХРЕСТ

АМЕРИКАНСЬКА КЕРЕНЩИНА

ЧИ СПРАВДІ «НОВІ ОБРІЇ»?

А. Ф. Керенський, що «волів Росію, нехай і большевицьку, аби цілу, неподілену», був одним із «хресних батьків» московського большевизму. Не лише вся його політика як прем'єра Тимчасового уряду свідчить про те, що він був квочкою, яка сиділа на большевицьких покладках. «Спонсорство» Керенського найкраще навітлюється тим, що в 1917 році він стягнув із США понад 300 комуно-московських горлорізів жидівського походження, з Л. Троцьким-Бронштайном на чолі, чим вельми зміцнив «штаб октябрьской революції» В. Ульянова-Леніна у його зусиллях захопити владу.

Московське «христолобіве воїнство» завжди шукало того, «что плохо лежіт»; якщо «начальство» часом карало мародерів, то тільки за те, що дали себе ввіймати на «гарячому вчинку».

Одного разу «рота» москалів розташувалася в селі. Як тільки стемніло, «братці» відразу пустились по коморах та льохах по здобич. Та не спали й селяни. Ось один із господарів став за дверима у своїй пивниці з наміром зловити злодія. Не довго довелося йому чатувати на непроханого гостя. — Москаль хутенько вліз до льоху, забрав масло, сир, сметану, сало, перекинув добрий глек молока й уже збирався відходити. Аж тут, гульк, господар зненацька вийшов з-за дверей. — «Ага!» — крикнув господар, мовляв, попався. Але москаль бував уже в таких бувальцях. — «Что, ага!» — визвірився на господаря, — «накопал ям да й ловіш салдат, пайдьом к камандіру!» — Цього магічного слова було досить, щоб господар став проситися, а ще більше, коли москаль схопив його за комір. Вранці, десь після «паверкі», москаль похвалився своєю витівкою перед товарищами. — «Маладец!», похвалив його в свою чергу й «камандір», що також чув цю розмову. — «Будеш атдельонним, нам таких сметливых нужна», сказало «начальство».

Щось подібне трапилось оце недавно в США, лише з тією різницею, що «злодія, який дав себе схопити, спочатку було ніби покарано, а потім навіть підвищено, як отого москаля.

Пан Честер Бовлес, демократ, дотеперішній заступник міністра закордонних справ США, перед призначенням на цю посаду, виклав у своїх заявах своє «вірую», мовляв, ми будемо терпеливо «чекати, аж Росія здемократизується... Не зважаючи на цю, таку тепер «модерну ідеологію», Бовлес стягнув на себе, як то зазначено в дописі Дейвіда Вайза («Чикаго Сан-Таймс», 27.11. 1961), незадоволення президента Кеннеді. Бовлеса, колишнього губернатора стейту і амбасадора до Індії перед тим, як він став не абияким коліщатком у машині «нових обріїв», президент Кеннеді намагався усунути ще минулого літа. Як відомо, «нові обрії» це

— назва, що окреслює політику теперішнього демократичного уряду США, подібно, як ото за Рузвельта називали його політику — «нове діло» («нью діл»).

Перша ознака, що Бовлеса мають усунути, пов'язується із спробою націоналістів Куби вигнати звідтіля комуністів. Кубинські повстанці, що були вишколені в США і мали від американців підтримку, зазнали поразки саме тому, що обіцяна повітряна допомога не прийшла. Зайво наголошувати на тому, що ця нещаслива подія, яка має присмак провокації, сильно підірвала авторитет США і, особливо, довір'я до них з боку всіх поневолених народів, зрозуміло, на користь Москви. Певно, що в такій «делікатній» справі найкращим лікарем мав бути час, але при умові, що всі обставини її будуть триматися у суворій тасмниці. Та шила не сховати навіть у «найлоновому мішку». Розглядав цю справу сам Бовлес, якого обвинувачують у тому, що він прозрадив своє, наскрізь від'ємне, становище супроти кубинських повстанців одному журналістові. Отже, Бовлес спротивився справі визволення Куби. Не знати, хто саме, крім Бовлеса, спричинився до катастрофи, яку потім нсмагалася «злагіднити» своїми тракторами колишня «перша леді» США п. Елеонора Рузвельтова. Більш ніж очевидне, що й міністер закордонних справ США п. Дін Ракс також умочив свої пальці в «мокру» програну справу, себто у спробі визволити Кубу, хоч таким способом мав бути усунений мостовий причілок Москви на відстані лише 90 миль від США...

Бовлеса було ніби покарано усуненням з посади заступника міністра закордонних справ (27 листопада мин. року), але вже на другий день після того, його призначено особливим радником президента США в справах Латинської Америки та малорозвинених країн Азії і Африки. Очевидно, випадок з Кубою зараховано Бовлесові як «набуття досвіду», мовляв, він «помилився» і «вже більше не буде».

Про те, що Бовлес у своїх діях щодо Куби був не сам, свідчить заява генерала Ван Фліта, який підкреслив, що до поразки з Кубою спричинився також А. Стівенсон, теперішній амбасадор США до Об'єднаних Націй. Щоправда, цю свою заяву ген. Ван Фліт був примушений відтягнути, але інші дії А. Стівенсона і без того свідчать про його московофільство. Відомо, що перед своїм призначенням на теперішню посаду, він недвозначно висловлювався на користь прийняття червоного Китаю до Об'єднаних Націй. А тому, що «підсоння» для такого чину ще не устійнилося, Стівенсон виявив себе особливо яскраво в справі Катарги, яку ОН заповзялися поставити на коліна перед урядом Конга, з використанням для цієї мети передусім військових засобів США. Якщо навіть залишити на боці статут ОН, який забороняє запроваджувати в життя постанови політикою сили, то ненормальність цього чину і так виступає більш, ніж наочно. Ця «поліційна акція» дуже нагадує собою не лише лиховісну «пацифікацію» Угорщини за московського царя Миколи I-го, а також і ганебне придушення угорського повстання у 1956 році за Хрущова. Важко припускати, що ОН зваблені «славою» згаданого «жандарма Європи». Проте, Москві дуже залежало на тому, щоб ОН створили прецедент Конга-Катарги і тим самим унеможливили висунення от

хоча б і тієї самої угорської справи на форумі цієї організації. Але ця «поліційна акція» не лише мішає з болотом засади ОН про право націй на самовизначення, а й нівечить усі надії поневолених народів. Вона, ця «поліційна акція», має якийсь особливо поганий присмак, бо ж загально відомо, що уряд Конґа, засмічений комуністами, досі не був здатний забезпечити лад в країні, а Катанґа, з урядом М. Чомбе на чолі, рішучим ворогом комунізму і прихильником Заходу, була внутрішньо впорядкована. Стільки разів армія Конґа була в стані цілковитого розкладу, тероризуючи не тільки білих, а й своїх. Кволі сили ОН також неспроможні були забезпечити лад у цій країні. Вони не могли навіть оборонити тих 13 італійських літунів, що їх змасакрували конґолійські вояки, підбурені пропагандою комуніста А. Гізенґи, зástупника голови уряду Конґа. А проте сили ОН, підтримані урядом США, були вжиті для боротьби проти Катанґи в ім'я «воз'єднання» її з Конґо, інакше кажучи, на те, щоб безладдя стало загальним та щоб на тлі його могли прийти до голосу люмубісти з комуністом Гізенґою у провіді, який надіслав кілька сотень вояків на допомогу Об'єднаним Націям проти Катанґи. Тільки Москва зацікавлена в тому, щоб вимотувати сили США на дургорядних фронтах, і тільки вона матиме користі з такого «воз'єднання», не кажучи вже про поважні розбіжності між США з одного боку та Англією, Францією і Бельгією — з другого, які є наслідком цієї ганебної «поліційної акції».

Як відомо, Велика Британія не погодилася відпустити бомб із її баз для війни проти Катанґи, а навіть і загрозила, і то вже разом із Францією, усунутися від участі в матеріальній підтримці Об'єднаних Націй. Зростання ворожнечі проти США знайшло також свій вислів у тому, що американську амбасаду в Брюсселі було обкидано камінням. А такого розбрату між членами Північно-Атлантийського Пакту (НАТО) Москві тільки й треба. Одночасно, А. Стівенсон, захочений започаткуванням «поліційної акції» і тим, що йому «уділено ще більшого голосу» в ній, взявся ще ретельніше здійснювати своє гасло — «привести Катанґу під контроль Конґа». У цих своїх чинах А. Стівенсон дістав велику підтримку саме з боку Москви, яка була дуже за «воз'єднання» і гостро нападала на Велику Британію і Францію за їх становище супроти «поліційної акції» ОН, а навіть і на США, хоч у цьому випадку вони виявилися співниками Хрущова. Як і треба було чекати, на конференції НАТО в грудні 1961 року США, в особі міністра закордонних справ Діна Ріска, опинилися були в «блискучій ізоляції», так ревно бажаний Хрущовим.

Честер Бовлес, як особливий дорадник президента Кеннеді, встиг уже виявити себе і на цьому становищі. Він також був би за те, щоб червоний Китай дістався до ОН, так само як висловилося за це, напр., така нова країна, як Гісна, 90% «державних мужів» якої є комуністами з червоним диктатором Нкрамахом у провіді. Бовлес у випадку Катанґи пішов навіть далі, ніж Стівенсон і Дін Раск. Якщо останні раділи, що «літаки ОН зм'ягчили Катанґу» та що, на їх думку, «поліційна акція» має тривати доти, доки не буде досягнена мета — «воз'єднання», то Бовлес

дійшов впрост до заперечення всіх основних засад ОН; він висловився навіть за односторонні дії США проти Катару, якщо б ОН не були в стані загнати її під контроль Конґа, мовляв, колись США в громадянській війні самі билися за «єдність». Бовлес, разом із Раском та новим помічником останнього — Боллом, заступає дуже «поступову думку», мовляв, «чи ж можна залишити багату Катару поза контролем Конґа?» — Ану ж тоді кожна багата частина будь-якої держави буде відділятися від неї. Між іншим, Болл також демократ стівенсонівського ліберального крила, так само як і Бовлес. Отже, закордонне міністерство США дістало замість «шила — швайку».

Чи ж не має відтепер Москва «високих» оборонців її колоніалізму? Ось яку притоку на користь Москви створили тепер ОН та США. Москвофільське наставлення міністерства зкордонних справ США знайшло ще яскравіший вияв у заяві Діна Раска, мовляв, Вірменія, Грузія, Україна — це «традиційні території Росії», тому немає що відділяти від неї! Чи ж не колаборація з відвічним московським імперіалізмом і його народобивством?!

ДУХОВЕ РОЗЗБРОЄННЯ

Міністерство закордонних справ США ще ніколи не падало так низько, як тепер. Закордонна політика уряду президента Кеннеді є тепер під гострими закидами — це політика «задобрювання» (епісмент) Москви, як це виникає з вельми обґрунтованого виступу генерала Ведемайсра, особливо в ділянці заборони військовим провідникам зазнайомлювати своїх воєнків із тим, що несе з собою комунізм. Без перебільшення можна сказати, що уста американських старшин тепер замкнено на колодку. Приклад з генералом Едвіном Волкером, якого було усунено з посади коменданта дивізії саме за те, що він у своїх зверненнях до воєнків висловлювався проти комунізму, є одночасно і несамовитим показником: він, цей приклад, навігуює чи то москвофільську, прочервону, чи то самовбивчу політику певних урядових кіл США, засліплених на додаток ще й «коєкзистенцією-пацифізмом» за схемою — «краще бути червоним, ніж мертвим». Тому генерал Волкер нещодавно заявив, що він не бачив іншої такої безідейної армії, як американська. А подібних прикладів є більше.

Адмірал А. Бурке і генерал А. Трудо також дістали «на горіхи» від військового міністерства (Пентагону) у його тамуванні протикомуністичних виступів американських старшин. А нещодавно впав жертвою своїх протикомуністичних заяв ще один старшина — 1-ий лейтенант С. Гуфайкер, бо ж міністер оборони США Мек-Намара вже видав заборону «волкеровських випадків». Більш того, тепер навіть почалося полонування на таких старшин. Директор Інформаційної Агенції США Едвард Р. Мурров відрядив трьох своїх співробітників у мандрівку по цілому світі з метою зібрати відомості про американських старшин, подібних на генерала Волкера. Ці слідчі мають відвідати Англію, Данію, Німеччину, Францію, Італію, Туреччину, Формозу, Японію, Гаваї та

Окінаву. Їх увага має бути спрямована на виявлення тих старшин, що їх вислови «крайньо праві» і які сіють між підлеглими їм вояками зневажисть до комунізму. Отже, завдання слідчої комісії Муррова — дістати матеріяли з метою урядового натиску на протикомуністичних старшин армії США. А хто ж такий сам Мурров? В 1953 році покійний сенатор Мек-Карті вів слідство проти Ріда Геріса, тодішнього співробітника Муррова, за його прихильність до комунізму. Тоді й сам Мурров був ворогом Мек-Карті, а тепер він призначив цього самого Геріса на ще вище становище!

Зрозуміло, що такі «колодки» на устах протикомуністичних старшин не лише перешкоджатимуть усвідомленню американських вояків із лихом комунізму. Ці «колодки» сприятимуть створенню порожнечі у свідомості тих вояків, а тоді легше буде напихати їх пропагандою комунізму, що дослівно заливає їх з боку Москви та її сателітів.

А тим часом, не зважаючи на свободу слова в США, в дійсності існує тут, так би мовити, посередня, але дуже тверда цензура, та, на жаль, не супроти комуністичної пропаганди. Здійснюють цю цензуру самі пресові організації та агенції, з яких переважна кількість є під контролею демо-ліберальних «прогресивних» кіл, на зразок от хоча б тих, що співзвучні з духом політики теперішнього міністерства закордонних справ, або таких чинників, як от Е. Мурров, що є директором Інформаційної Агенції США.

Сенатор, республіканець, В. Міллер закинув урядові президента Кеннеді запровадження цензури, через що населення тепер має куди менше правдивої інформації, ніж це було досі. Влажається, що президент Кеннеді знаходиться з цього погляду під великим впливом секретаря Білого Дому П'єра Салінгера та інших дорадників на зразок Бовлеса. Відповідна карикатура в одному часописі показувала президента Кеннеді, що слухає диктату Салінгера. Сенатор Міллер вимагає, щоб зняти «колодки» з уст американських старшин. Але президент Кеннеді, навпаки, у своїй промові в листопаді минулого року впав, як грім, на голови саме «скрайньо-правих», зачепивши лише побіжно «скрайньо-лівих», себто комуністів. Напав на цих «скрайньо-правих» також і попередній президент, Д. Айзенгауер, мовляв, США не потребують «зверхпатріотів». Він домовився навіть до такого химерного устійнення, що, мовляв, коли люди в СССР усвідомлять собі миролюбні наміри Заходу, то й самі примусять Кремль «погодитися на роззброєння і нагляд над ним». — О, свята простото!

Не залишився позаду і колишній президент Трумен, що заатакував «скрайньо-правих», а особливо гостро напав на «старшин, що лізуть у політику без того, щоб розуміти її». Дісталось, очевидно, й генералові Волкерові.

До «концерту потрійної генерації президентів» тепер долучаються підголоски з «науковців». Понад 50 професорів Норд-Вестерн університету в Чикаго заявили за тим, щоб «уже нарешті покласти край Конгресовій комісії неамериканських дій» у США, бо її існування, мовляв,

суперечить конституції. А кілька місяців тому численна зграя «поступових» професорів та викладачів Гарвардського університету та інших (понад 30 колегів і університетів) вимагала, щоб прийняти червоний Китай до Об'єднаних Націй, опинившись таким способом у становищі американських «рікш-кулі» в колісниці Мао Тсе-тунга.

Духове роззброєння американського суспільства іде в парі з посиленням комуністичної в цій країні пропаганди, ближчим завданням якої є «соціалістичне усвідомлення» та розклад молоді порнографією, а далі — ліквідація згаданої комісії неамериканських дій, вимога роззброєння і нової конференції «на вершинах», зречення прав США на Панамський канал, передання Берліну «під опіку» Об'єднаних Націй, послаблення чуйности перед комунізмом, поширення пліток про «поважний конфлікт» між Китсьем і Москвою, повалення приязних до США урядів в країнах південної Америки, послаблення співпраці США з Аденауером, Франком, де Голем, Салаяром і т. д. Очевидно комуністи не обмежуються тільки пропагандою. Вони за всяку ціну намагаються пролізти до протикомуністичних організацій, щоб розкласти їх зсередини. Між іншим, червоний диктатор Куби дістав з Москви завдання зробити все для повалення уряду Аргентини. З тою метою комуністи мали б організувати свою шпигунську сітку серед армії, засновувати таємні школи для підготовки червоних партизанів, контролювати часописи і радіостанції, бойкотувати протикомуністичну пресу, викликати страйки, палюжити протикомуністичних старшин і політиків, творити «народні фронти», пролазити до високих шкідл...

Сама політика президента США Кеннеді викликає здивування. Комуністична і «прогресивна» пропаганда не тільки не зустрічає перешкод, навпаки, виглядає так, що вона «модна» і до неї заохочується. Конгресмен (республіканець) Г. С. Кеннінгем (стейт Небраска) каже, що «Кеннеді відчинив ворота для повені комуністичної пропагандивної літератури тим, що скасував програму поштової інспекції», наслідком чого кількість цієї духової отрути зросла тепер у десять разів, у порівнянні до недавнього минулого. Напади президента Кеннеді на «скрайньо-правих», що критикують його уряд за поблажливість до комуністів і лівих, є дивною протилежністю до його власної критики урядів Рузвельта і Трумена. Відомий протикомуністичний журналіст Джозеф Герст на підставі протоколів Конгресу США з 30 січня 1949 року та 2 лютого того ж року устійнює, що сам Кеннеді виступав точнісінько так, як то тепер чинять «скрайньо-праві». Тоді він таврував політику Рузвельта і Трумена, у висліді якої Китай став червоним і опинився під контролею Москви, як зрадницьку. Для окреслення тодішньої політики теперішній президент Кеннеді вживав таких висловів, як «продаж у Ялті», або — «що наше військо здобуло, то наша дипломатія з президентами сповневірили», «Китай не був завойований червоними, ця країна є втрачена для вільного світу через зраду на високих становищах в уряді США».

А тепер Кеннеді має «скрайньо-правих» за таку саму критику його власного уряду. Можливо, тому й не є випадковим, що такий ось «про-

гресивний» журналіст, як Дрю Пірсон нещодавно припрошував президента Кеннеді до дружби з Хрущовим, мовляв, він (Кеннеді) та США ще й досі «мають нагоду придбати дійсного приятеля».

«Скрайньо-праві» оскаржували президента Айзенгауера за його мовчазне сприяння Кастрові, ніби як борцеві проти диктатора Куби — Батісти. Далі вони обвинувачували президента Кеннеді за поразку кубинських повстанців у їх намаганні повернути своїй країні свободу, оскільки успіх повстання залежав від сприяння і допомоги з боку США. Тепер у США хвилюються, бо Москва і її сателіти перетворюють Кубу на могутній мостовий причілок із півмільйонною армією вояків — «другою за чисельністю на західній півкулі після США». Москва добре знає психологічний вплив «сильного чинника», який має допомогти їй оточити США ще перед вирішальним ударом, якщо такий взагалі прийде. Відновлення перерваних кілька років тому дипломатичних зв'язків між Москвою і Бразилією (в листопаді мин. року), як дошкульний влом в оборонну систему США, є заслугою не лише теперішнього прочереного президента Бразилії Гулярта, а також і наслідком «роботи» міністерства закордонних справ США, особливо провокації супроти антикомуністів Куби.

Всебічно згубні наслідки війни проти Катанґи, яку провадили ніби ООН, а в дійсності США, годі обрахувати. Одна «ягідка того квіту» вже вистигла у вигляді Гоа, у зв'язку з чим Москва має вдячність Індії Неру, а Португалія «подякувала» Об'єднаним Націям, що стоять над пропастью, не розв'язавши за час свого існування жодної справи, за виїмком хіба забезпечення самостійності Ізраїлеві та виконання ролі трибуни для московської червоної і білої пропаганди. А сама ж тільки «поліційна акція» проти Катанґи коштує досі уряд США понад 200 мільйонів доларів.

Політика США яскраво характеризується також прикладом Югославії Тіта, який уже від доєнного часу знаходиться на утриманні США, що витратили на нього багато мільйонів доларів, а в тому числі лише в 1961 році дали йому задурно півмільйона тонн пшениці. А нещодавно Тітові передано 278 ракетних літаків-випищувачів, мовляв, з користю для Заходу, як з'ясувало міністерство закордонних справ США, бо «таким способом Югославія зможе спротивлятися впливам Москви». Це та Югославія, той блахман Москви, що його видумано для замилювання очей «демократичним блязням». Це та Югославія, де на нещодавній конференції т. зв. «нейтралістів», а насправді держав-поплентачів Москви, Тіто натаврував «реакційність» США. Неймовірна сліпота, чи може, свідоме шкідництво в урядових колах США?

Та й міністерство торгівлі США не пасе задніх. Джек Н. Берман, помічник міністра торгівлі, дав дозвіл на вивіз до СССР таких стратегічних матеріалів, як залізо, криця, гума, мідь тощо, бож, як він заявив, «Росія заприсяглася не вживати їх для військових цілей»!

Згадуваний уже вище генерал Ван Фліт заявив, що в істоті справи Берлін і Лаос уже втрачені, а В'єтнам, де заноситься на другу Корею,

вже пропав на 50 відсотків. Як відомо, США посилають до В'єтнаму велику кількість воєнних засобів та різних матеріалів на сотки мільйонів доларів, виходячи з самовбивчої тактики боротьби з комунізмом, так би мовити, «пострілом у хвіст», а не в голову бестії, яка таким чином усе матиме змогу розірвати такого недолугого напасника, якщо йому не вистачить «пороху».

Найвищий суд США ще на початку червня мин. року ухвалив постанову, що комуністи мусять реєструватися, як агенти чужої держави — СССР. Та котрий уже раз! Адже таку ухвалу виніс цей же суд уже 11 років тому, але ще жоден комуніст не був зареєстрований. А тим часом їх кількість у США за цей період «зменшилася» з 8.000 до 10.000, отже вони, за висловом деяких «прогресивних» журналістів, не «уявляють собою поважної небезпеки». Очевидно, що за такої політики і минулорічна ухвала суду залишиться символічною, якщо не реальним попередженням для цих агентів Москви, щоб вони мали змогу ще глибше увійти в підпілля. А в те підпілля вони заковуються.

Не менш шкідливою для безпеки США є і діяльність чималої низки науковців, яка, так чи інакше, сприяє Москві. Роберт Опенгаймер і майже половина інших чільних фізиків, zatrudнених у справі розвитку атомової зброї, вельми сповільнили виробництво її, мовляв, якщо США не вироблятимуть водневих бомб, то так само чинитимуть і «Сов'єти». А далі, виходячи з цього самого безглузлого міркування, науковці міністерства оборони спротивилися нещодавно збільшенню виробництва далекосяжних ракет. Виглядає так, що розбудова воєнної сили США навісміє припиняється, щоб Москва могла бути все напереді, та ще й багато відомостей про оборонні спроможності США подається для всіх, отже і для Москви, особливо в щоденниках і тижневиках (напр., «Юнайтед Стейтс енд Ворльд Репорт»).

Не зважаючи на широко розгалужену, ворожу для США, діяльність комуністів та різних «прогресистів», «пацифістів», «невтралістів» і «ко-екзистентів», американський уряд не тільки не зміцнює відпорності країни проти них, а навіть сам послаблює її. Чи не є вельми пророчистим і показовим для духового самороззброювання США звернення президента Кеннеді до керівника Державної Слідчої Управи (Еф-Ві-Ай) Едгарда Гувера, щоб він з'ясував населенню, що комуністична загроза в країні не існує і хай воно нею не займається. А одночасно газети, книжки, радіо та телевізійні програми і собі приховують від населення загрозу дійсність і радять не боятися комуністичних агентів. Натомість ведеться шалена пропаганда проти Німеччини, щоб психологічно підважити справу Берліну. Очевидно, аранжери тієї пропаганди хотіли б штовхнути Німеччину на шлях другого Льюкарно.

Волтер Ліппман, як один із найвпливовіших американських журналістів і неофіційний дорадник президентів Рузвельта, Трумена, Айзенгауера, а тепер Кеннеді, заслуговує на особливу увагу, як той, хто спрямовує думку суспільства США на шлях задобрювання Москви, а то й відвертого москвофільства. То був він, Ліппман, що ще на початку другої світової війни написав книжку про засади американської політики,

щось на зразок Євангелії у своїй галузі, яку було поширено в кількості багатьох мільйонів примірників. Цю книжку, витриману в дуже прихильному супроти Москви дусі, мусів перечитати кожний американський воєн. То був саме Ліппман, який — розважаючи ніби над справою «спротиву» Москві — дописався до необхідності оточити Росію смугою радіо-активних земель — України, Польщі та інших неросійських країн. Отже, щоб зберегти ту «Росію», треба б було, за Ліппманом, зробити з країн поневолених Москвою народів пустелю, як додаток до московського народодобивства. Ціла післявоєнна писанина Ліппмана присвячена тій самій, дружній супроти Москви політиці, лише з тією різницею, що в обличчі дедалі зростаючої загрози з її боку він ставав усе обережнішим. Тепер він — «коєкзистент», що в істоті справи цілком відповідає меті Москви — виграти на часі, щоб «поховати отой гнилий Захід». Ліппман агітує за таємну дипломатію, як «єдину надію світу», мовляв, США та Росія повинні виробити звичку розмов між собою за посередництвом своїх амбасад, а розмови ті мають доповнюватися неофіційними зустрічаннями «експертів» обидвох держав, як це вже мало місце в Дортмунді і, нещодавно, в Москві. Пропозиція запровадити т. зв. таємну дипломатію випливає не лише з концепції «коєкзистенції». Ліппман є прихильником поділу світу на дві сфери впливу — московську і американську, що також відповідає тільки інтересам Москви для потрібної їй «передешки». Таємна дипломатія Ліппмана є підступом для приховування підступу ж. Хто ж боїться правди? — Тільки розбійник, тому Москва й оточила себе залізною заслоною. Натомість таємна дипломатія може викликати розбрат між членами НАТО, також на користь Москві. В справі Берліну Ліппман радить триматися теперішнього стану поділеної Німеччини, себто — стану постійної непевності і страху, чекати безчинно нових московських витівок, які всебічно виснажують Захід. Одночасно Ліппман є за «воз'єднання» Катарі з Конгом, а натомість він за «мирне співіснування між червоним і націоналістичним Китаєм», що означає необхідність прийняти червоний Китай до ООН, як черговий крок до знищення національного Китаю. Ліппман завжди був за допомогу для Тіта, незважаючи на шкідливість такої політики. Прикладів перфідної, все на користь Москви та її сателітів, діяльності Ліппмана — дуже багато. Коротко, Ліппмани формують думку американського суспільства в бажаному для червоних напрямі.

Москвофільство в США — традиційне, його вік, мабуть, досягає, якщо не перевищує, одне століття. Хіба не вимовним є американський захист Росії в 1905 році, коли вона програла війну з Японією? А чи США в 1919-1920 роках не дали московському більшовизмові вільну руку для поневолення інших, немосковських народів, зраджуючи проголошену шляхетним ідеалістом, президентом Вільсоном, засаду про право націй на самовизначення? Відомо, що тоді в справі боротьби поневолених народів із Москвою США також удалися до «невтральності». Це були наслідки впливу дорадників Вільсона — Розенмана, Варуха, Брандайса, а це тільки підкреслює загальне москвофільське

тло політики США, бо ж перед цим була відбулася подорож до Москви, мовляв, «приватної делегації», яка мала «приватне» побачення з Леніним. Офіційно США не визнавали московського імперіалістичного творива СССР, але це не перешкодило тій американській «приватній делегації» запевнити Леніна, що США супроти Москви ведуть політику «невтручання». В 1933 році США визнали нову Московську імперію (СССР), не зважаючи на те, що саме тоді московський більшовизм масакрував, передусім голодом, поневолені народи, про що знав цілий «культурний світ». Цікаво, що в дотичних переговорах між М. Літвіновим-Фінкельштайном з боку Москви та Феліксом Франкфуртером з боку США — велику роль відіграв колишній міністер закордонних справ в уряді Трумена Дін Ечісон, який у свій час був особистим секретарем згаданого Брандайса. Цей самий Ечісон був спромігся на вислів, який правдиво характеризує природу московського більшовизму, як продовження 500-літнього московського імперіалізму. Але коли грузини намагалися після цього вислову надати своїм радіомовленням у «Голосі Америки» самостійницький характер, він відповів — «ні!» Ечісон належить до стівенсонівського ліберального крила демократичної партії. Кинені фрази не звжди є доказом зміни політики, тому й проголошений наприкінці 1961 року меморандум Стівенсона про московський імперіалізм та поневолені ним народи, між ними і Україну, має таку саму вартість, як і згадана заява Ечісона, тим більше, що Дін Раск невдовзі після того заперечив право тих народів на самостійність.

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНЕ ДАРМОЇДСТВО

Коріння новітнього, прочервоного москвофільства в США тягнуть свою поживу з тих суспільно-економічно-політичних первнів, які складаються на так зване праве крило інтернаціонального дармоїдства, а ліве крило якого знісходиться в Москві. Як уже свідчить сама назва, інтернаціональне дармоїдство це всі ті, які існували, існують і хочуть далі існувати за чужий рахунок, без того, щоб самим творити якісь цінності. Сюди можна зарахувати не лише окремих людей чи їх групи, а й цілі народи, цюнайменше їх «верхівки».

Щоб краще схарактеризувати інтернаціональне дармоїдство, треба насамперед усвідомити собі поділ капіталізму, як суспільно-економічної категорії. Існують три відміни капіталізму: 1) первісний чи ортодоксальний, нічим не обмежуваний; 2) демо-ліберальний, обмежений у своїх прагненнях відповідним законодавством, який все тяжить до первісної відміни; 3) національний (не державний) капіталізм. Відміни капіталізму зумовляються тим чи іншим ступнем спотворення засади приватної власності, наслідком чого є, з одного боку, магна верхівка, а з другого — обезвласнені безбатьківщинні бідаки (пролетарі). Маркс був представником інтернаціонального дармоїдства, що в той час уже скристалізувалося, перегукувалося між собою почерез кордони держав і прагнуло утримувати свій стан посідання назавжди. Тому Маркс у своїх суспільно-устроєвих висновках пішов не в напрямі суспільної справедливості, себто не в напрямі привернення спотвореній засаді приватної власності її при-

родного значення, а навпаки — він пішов у напрямі остаточного спотворення засади приватної власності, скасування її, мовляв, на користь так званої держави. Отже, бідаки мали б залишитися назавжди в стані жебраків, а інтернаціональне дармоїдство стало б безмежним володарем як усього народного добра, так і рабів через оту державу, в якій воно було б верхівкою, але вже без імені — анонімною компанією у вигляді соціалістичної чи комуністичної партії.

Скасування приватної власності є головною засадою всіх соціалістичних партій і комунізму, як «вищого щабля» соціалізму. Не важко додати, що соціалізм-комунізм і державний капіталізм — це тотожні тямки, тільки під різною назвою, щоб замилювати людям очі. Саме для такого дурисвітства, скасування приватної власності називається підступно «націоналізацією», а в дійсності воно є інтернаціоналізацією, бо відтепер все народне добро того чи іншого народу належить зграї інтернаціонального дармоїдства. Щоб здійснити цей велетенський підступ, марксизм має ще два засоби — класову боротьбу й інтернаціоналізм. А все разом будеється на тлі організованого безбожництва, бо інакше — неможливо розпалити різанину між людьми. Засада ж інтернаціоналізму видумана на те, щоб приховати і себе (інтернаціональне дармоїдство), і імперіялізм, бо без нього, як поживного середовища, марксизм-соціалізм-комунізм не зміг би існувати й розвиватися. Так Москва сповняє роллю інтернаціонального дармоїдства, зрослася з ним, стала його пробойною силою і лівим його крилом.

Американський капіталізм, що вже більше як півстоліття відійшов від своєї первісної (ортодоксальної) відміни — тепер поділений. Демо-ліберальний капіталізм є тим правим крилом інтернаціонального дармоїдства. Національний капіталізм, що у своїй творчій, наскрізь додатній природі йде в напрямі все ширшого залучення затрунених на виробництві людей до співласництва в прибутках, є повною протилежністю до демо-ліберального капіталізму і таким чином не має нічого спільного з інтернаціональним дармоїдством. Отже, національний капіталізм йде в напрямі привернення спотвореній засаді приватної власності її природного змісту. А це є смерть соціалізму-комунізму. Тому інтернаціональне дармоїдство так гарячково й поспішас, щоб захопити світ ще перед тим, поки прийде до духового й фізичного втілення суспільної справедливості на основі засади приватної власності для всіх людей, бо ж процес перетворення і самого демо-ліберального капіталізму на національну його відміну також йде досить швидко в усіх країнах по цей бік залізної заслони, рушієм чого є новітній націоналізм, що поступово звільняється від імперіялістичного занечистчення.

Не важко додати, що найбільше первнів демо-ліберального капіталізму, як правого крила інтернаціонального дармоїдства, є в демократичній партії США, тоді коли первнів національного капіталізму є більше в республіканській партії.

Є дуже поширене устійнення, мовляв, ліві політичні партії, є за «свободу», а праві — проти неї. Це наскрізь фальшиве устійнення! Комунізм-соціалізм, як державний капіталізм, є виверщенням первісного та

демо-ліберального капіталізму, коли спотворення засади приватної власності дійшло до кінця. Отже, всі соціалістичні партії та їх кінцевий розвиток — комуністична партія, зовсім не ліві, а навпаки, вони праві, якщо під цим прикметником розуміти неволю, визиск та упослідження.

Обидва крила інтернаціонального дармоїдства стикаються тепер постійно. Про те, що справа захоплення цілого світу йде за певними планами, узгодненими згори таємними силами обидвох крил, сумніву немає. Найбільш виразною демонстрацією стику обох крил були: 1) згадане стягнення із США А. Керенським в 1917 році 300 комуністичних більшовиків з Л. Троцьким на чолі; 2) конференція «приватної делегації» США з Леніним у Москві наприкінці 1918 р., яка відбулася під впливом С. Розенмана, Б. Баруха і Л. Брандейса, як дорадників президента Вільсона; 3) зустріч комісара закордонних справ СССР Літвінова-Валаха-Фінкельштайна із найвищим суддею США Феліксом Франкфуртером у листопаді 1923 р. під наглядом Б. Баруха, коли то прийшло до офіційного визнання Москви, що дуже потребувала тоді допомоги ззовні, бо була на межі загибелі в обличчі зриву повстань проти неї.

Відтоді співпраця обидвох крил ставала все тіснішою, аж до спалаху другої світової війни, в якій Москва була врятована від остаточної поразки завдяки велетенській допомозі США. А після війни, коли представники обидвох крил налагодили «дружні» зв'язки між собою, а розгін тої приязні ще не могла спинити протилежна течія «скрайньо-правих кіл», почалась щедрa «випродаж» Москві цілих народів. Тут слід підкреслити ніби «неймовірну сліпоту» Рузвельта в Каїрі, Тегерані та Ялті в 1943-44 роках, та Трумена в Потсдамі в 1945 р., коли цілі народи — Албанія, Болгарія, Польща, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Західна Україна — були віддані під чобіт Москви, як додаток до раніше окупованих нею України, Білорусії, Карело-Фінляндії, Ідель Уралу, Козаків Дону, Кубані й Тереку, Туркестану, Азербайджану, Вірменії, Грузії, Кабардино-Балкарії, Чечено-Інгушії. Корею і Німеччину розрубано надвоє. Захоплення Китаю червоними, що було наслідком, як казав колись Кеннеді, зрадництва в міністерстві закордонних справ США, було величезним успіхом Москви та інтернаціонального дармоїдства. Прихований комуніст Овен Латімор та інші його поплічники з Місії США в Китаї, разом з політично невиробленим генералом Маршалом, які все твердили, що Мао Тсе-тунг є тільки «аграрним реформатором» і що він «збунтується» проти Москви так, як Тіто, довершили цей жалюгідний чин. Чи ж не був тоді міністром закордонних справ демо-ліберал Д. Ечісон, а Г. Трумен президентом США?

Сам Б. Барух написав у «Тзе Сатурдей Івнінг Пост» (15.10. 1960 р.), що він запропонував Труменові «сувору контролю Німеччини та дружню твердість супроти Росії». Далі, Барух підкреслив, що як дорадник президента, він був цілком у курсі всієї зовнішньої політики США, як також і всіх атомових справ, що були тоді під керівництвом Ечісона та Лілієнтала. Отже й останній перебіг «випродажу» Європи в Потсдамі

був учинений за порадою Баруха. А продано ці терени Москві з «легким серцем» самозрозуміло тому, що інтернаціональне дармоїдство просто передало їх від свого правого крила своєму ж лівому, себто — з правої кишені до лівої.

Важкий, виснажуючий перебіг війни в Кореї, що був зумовлений заборонаю генералові Мек-Артурові збомбардувати запілля московсько-китайських «добровольців», як також усунення Мек-Артура були наслідками впливу Баруха та йому подібних чинників, так само, як і передання Москві Китаю.

За часів президента Д. Айзенгауера нічого в суті справи не змінилося, бо він був також представником демо-ліберального капіталізму, як і Трумен. Адже Айзенгауер не привернув Мек-Артурові становища головнокомандувача армії США в Кореї і не вигнав червоних з її півночі. Айзенгауер не допоміг повстанню проти Москви, що вибухло в Угорщині, в Східній Німеччині та в Польщі. Не перешкодив Кастрові опанувати Кубу.

Таємні сили інтернаціонального дармоїдства в США все роблять, щоб якнайшвидше досягнути свою мету — опанувати світ. Ці таємні й темні сили надуживають передусім волею і свободою, що існують у США — вони обертають їх знову на свою протилежність: свободу й волю на майбутню диктатуру червоних.

З лав демо-лібералів, які за Рузвельта і Трумена мали також великі впливи в уряді США, «відзначилися»: Франк Л. Вейл, голова релігійно-моральної опіки над збройними силами, що навіть сам не був християнином, Натан П. Файнзінгер і Анна Розенберг, що керували особовим складом армії, фльоти та лігунства, М. Фляйшман, голова адміністрації і воєнного виробництва, І. Любін, амбасадор США в ОН, Лео Пасвольський, виконавчий директор післявоєнної програми міністерства закордонних справ та справ безпеки США, згадуваний уже Семюель Розенман, що був спеціальним дорадником Вільсона, а потім Рузвельта, Унтермайер, керівник ведення економічної війни ще в передвоєнний час проти Німеччини, що викликало в останній гасло — «гармати замість масла», Герберт Леман, директор УНРРА в 1943-1946 рр., якого діяльність сприяла постачанню різного добра тим країнам, що внаслідок стали сателітами Москви, Гільман, голова советсько-американської промислової корпорації в Нью-Йорку, Ф. Ля Гвардія, голова ІРО, який за своє сприяння примусовій репатріації втікачів з СРСР одержав у Москві орден Леніна.

Визнання СРСР з боку США було велетенським успіхом Москви та інтернаціонального дармоїдства в цілому. Після цього в США розпочалася «нова доба» для шпигунсько-диверсійної і комуністично-пропагандивної роботи московських агентів із численних советських консулятів, місій, амбасад, а також і «натуралізованих американців», переважно нехристиян. З другого боку, ця подія незвичайно підбадьорила і комуністів у США, що також у 90-ти відсотках складалася з таких же «натуралізованих американців». Їхній тодішній ватажок Бровдер ревню підтримував Рузвельта, а Трумен від себе вітав «співпрацю» комуністів з урядом. Редактор комуністичного «Дейлі Воркера» Джан Гатес (Ізраель Регенштріх) навіть не міг знайти відповідних висловів для подяки Рузвельтові.

Чи ж можна дивуватися, що наслідком цих «сердечних» взаємин між урядом США і Москвою та комуністами в самих США було те, що багато воєнних таємниць опинилося в руках Москви? Навіть цілі американські організації були на службі москалів, напр., така професійна спілка, як Юнія Публічних Робіт «присвятила» себе справі викрадання таємниць, а керували цією «юнією» Леонард Гольдшміт та Роберт Вайнштайн, як зв'язкові з московськими агентами. Так постали мережі атомного шпигунства не тільки в США, а й у Канаді — Сем Карп (Коген), Фред Розе (Розенберг) і Гермін Рабінович у Канаді були у зв'язках зі шпигунами у США, серед яких найбільше відзначилися: Гері Гольд, Якоб Альбем, Абрагам Бротман, Міріам Московіц, Давид Грінглас, Роберт Собель (Соблен), Джек і Міра Собель, Вільям Перл, зв'язковий з атомовими шпигунами в Колумбійському університеті, Гусс Голл, Естер Ранд, Сильвія Каллен, Люсі Букер, Флойд Міллер, Клавс Фукс та Еліус і Етель Розенберги. Останні двое зробили величезну прислугу Москві, викравши для неї найважливіші атомові таємниці, але потім не встигли завчасу вислизнути поза межі США, як це зробила ціла низка інших комуністів, яких московська робота вже дуже кидалася в вічі. Куба і Мехіко були від довшого часу, та й тепер є, особливо перша, і за «штабквартиру», звідкіля пливе повинь комуністичної літератури та перебувають нові московські шпигуни, і за криївку-притулок для агентів, які вже зробили своє. Численна в столиці Мехіко советська амбасада, що нараховує до 150 співробітників (московських і еспанських комуністів) має постійні зв'язки з колонією комуністів-шпигунів, що втекли сюди із США, або чекають на інструкції чи на виїзд за залізну заслону. Численність цієї колонії становить понад 400 осіб.

З визначніших шпигунів, які втекли із США, відомі такі особи: доктор Моріс Гальперін, що під час війни працював в управі стратегічної служби США, Альфред і Марта Штерн, Вандербільт Філд, відповідальний за фінансування комуністичної і шпигунської роботи в західній півкулі, Давид Дрюкер з дружиною, А. Мулц, В. Г. Мартін, Джордж Пепер, Варт і Една Вандершеллінг, Макс і Ніна Лібер, Штайн з дружиною, Джек Левін та інші.

Москвофільське настановлення Найвищого Суду в США, що його керівниками були люди типу Л. Д. Брандейса і Ф. Франкфуртера, традиційне. Теперішньому головному судді Воренові також закидають щонайменше поблажливість до комуністів. Москвофільство чи поблажливість до комуністів були і тією спонукою, яка, поруч, можливо, з іншими причинами, зумовила розпорядження міністерства закордонних справ США, яким забороняється відмовляти паспортів тому чи іншому громадянину з причин його політичних переконань. Саме оце рішення уможливило виїзд поза межі США понад 25 комуністам, що відзначилися своєю войовничою комуністичною пропагандою і шпигунською роботою. Таким способом опинився у Москві і головний ватажок комуністів Північної Америки — Герхард Айслер.

»ЗДЕСЬ... МОСКВОЙ ПАХНЕТ«

»Здесь московский дух, здесь Москвой пахнет« — таке можна б сказати про закордонне міністерство (Стейт Департамент) США. За це промовляють не лише дбайливість у збереженні »єдинонеділимої Росії« з допомогою різних »непередрішених« підступів, що їх уживають ніби »приватні« американські комітети з Лайонсами, Керками чи Терпаками на чолі супроти поневолених Москвою народів, і не лише льюкайство Джорджа Кеннана, »великого знавця Росії«, що спеціалізується в образах поневолених народів, на зразок твердження, мовляв, »Україна це Пенсильванія Росії«, та й не лише образливо-підступне твердження Діна Раска, мовляв, Вірменія, Україна, Грузія мають бути назавжди під чоботом Москви, не лише перетворення радіопередавань »Голосу Америки« на »Голос Москви«... Куди більш проречистою і важливішою є »політика кота і пса в тому самому мішку«, що її стосує міністерство закордонних справ на користь червоної Москви, як можна думати завдяки успіхам інтернаціонального дармоїдства, що »втиснуло« в голови керівників США думку про можливість співіснування з Москвою на основі поділу світу на дві сфери впливу.

Китай був утрачений для вільного світу у висліді натиску США на китайських націоналістів, з Чіян Кай-шеком на чолі, щоб вони створили коаліцію з червоними. Дипломатичний тиск супроводився обмеженням у постачанні зброї та виряду для націоналістів, аж до остаточного припинення їм будь-якої допомоги з боку США, що й зумовило поразку націоналістів, тим більше, що в той же час Москва посилила Мао Тсе-тунгові багато зброї.

Теперішня адміністрація Кеннеді, щонайменше на відтинку закордонної політики, йде тою ж самою второваною дорогою. Адже Кеннеді узалежнений від демо-ліберального капіталізму так, як і його попередники — Рузвельт, Трумен і Айзенгауер. В уряді Кеннеді є, мабуть, не менше »натуралізованих американців«, нехристиян східноєвропейського походження, як було за Рузвельта чи Трумена. Для прикладу слід навести такі імена, як Абрагам Хаїт, новий керівник міжплянетного літунського плянування (з України), Едвард Бернштайн, колишній високий урядовець Інтернаціонального монетарного фонду, тепер дорадник президента в грошових справах, Павль Самуельсон, теж дорадник президента, відомий уже Барух, якого Кеннеді успадкував від попередніх президентів, такий же відомий і Франкфуртер, Абрагам Рибіков, міністер освіти, здоров'я і суспільної опіки, Л. Гольдберг, міністер праці. Про Честера Бовлеса і Адлея Стівенсона, як погребників вільної Куби, ми вже згадували.

Про шляхи сучасної психологічної і політичної поразки США — від Куби почерез Ляос і Берлін — оповів нам Франк Л. Клюкгон у місячнику »Рідерс Дайджест« (січень, 1962), що донедавна працював у міністерстві закордонних справ. Він заявив, що були численні попередження високих дипломатичних достойників про комунізм Кастра, але міністерство закордонних справ не тільки залишило їх поза увагою, а навіть розіслало всім своїм амбасадам за кордон дуже прихильного до Кастра обіжника (ч. 179 з 24.7. 1959 р.). А Честер Бовлес ніколи »не знаходив

часу» на особисті інтервенції в справі Куби з боку стурбованих дипломатів-протикомуністів у міністерстві закордонних справ. Клюкгон виявив також захисників комуністів, які, працюючи в міністерстві, перехоплювали невідповідні для комуністів папери. Він зазначив також, що навіть важливі рішення не мають підписів, а це свідчить про те, що, мовляв, відповідальні чинники не знають добре комуністів, є навмисним твердженням. Тому й «політика кота і пса в тому самому мішку» є, очевидно, також навмисна. Коли в грудні 1960 р. Москва почала посилено надсилати зброю та воєнне вирядження комуністичним партизанам у Ляосі, США, із свого боку, не дали допомоги націоналістам, що билися проти комуністів, щоб, мовляв, «не зразити неутралістичну Індію». Цікаво, що наказ про заборону допомоги націоналістам Ляосу видав особисто сам Кеннеді у висліді поради Д. Раска. Здійснення безглузлого, навмисне безглузлого, але дуже корисного для Москви наміру змішати націоналістів з комуністами й неутралістами в Ляосі доручено старому задобрювачеві Москви А. Герріменові. Отже повторяється історія з «продажем» Китаю. Очевидно, США думають, що те, що стало нещастям для Китаю, буде «щастям» для Ляосу. А тим часом червоний Китай в грудні мин. року склав угоду з комуністами Ляосу про будову шляхів і сполучення між ними, з явним наміром просувати комуністичні війська в глибину країни. Але Дін Раск таки не відступає від своєї політики, бо ніби вірить у розходження між Москвою і Пекіном, себто йде назустріч комуністичній інструкції про навмисне поширення пліток, що між Хрущовим і Мао Тсе-тунгом існує «незгода».

Як відомо, ця сама інструкція поручає применшити небезпеку від комунізму. Саме таке завдання взяв на себе амбасадор США в ОН А Стівенсон, що у своїй промові на зборах Анти-Дефамацийної Ліги в Нью-Йорку (15 січня ц. р.) заявив, що московські більшовики втрачають свою силу, мовляв, «історія від 1945 р. показала, що перемога не є на боці комуністів». Виходить, що демо-ліберали так налякали комуністів, що вони «відступили» з Європи аж до... Куби.

На тлі таких стівенсонівських заколисувань, радники Кеннеді вимагають, щоб він у жодному випадку не дав Західній Німеччині атомової зброї, бо... «тоді Югославія наблизиться до Москви».

«Скрайньо-праві» організації у США також не сплять, і демо-ліберали хвилюються. Навіть сліпому видно, що США, а з ними й цілий ще вільний світ, ціла християнська цивілізація, знаходяться не дуже далеко від своєї дванадцятої години. Тому й серед американського суспільства дедалі міцніше чути голоси тривоги, обурення і протесту проти, на перший погляд незбагнено-дивної, а насправді неамериканської політики урядових чинників США, щонайменше на відтинку зовнішньому, а особливо коли тепер з призначенням В. Ростова головним пляновиком політики міністерства закордонних справ є небезпека зміни тої політики в некористь націоналістичного Китаю. Ця небезпека особливо зросла після призначення керівником далекосхідної політики А. Геррімена, що прийшов на місце В. П. Мак-Коногі, великого прихильника китайських націоналістів.

Особливим підступом супроти антикомуністів у США є знак рівняння між ними і... комуністами, знак, що його вигадувано для паплюження

антикомуністів, мовляв, то «скрайньо-праві», а це «скрайньо-ліві», так змішано правду з брехнею.

Демо-ліберали хвилюються. Найбільше дошкуляє їм «Товариство Джана Бирча» та «Християнський Протикомуністичний Похід», що провадять посилену освідмлюючу працю серед американського суспільства і мають коло себе численних прихильників.

Як хвилюються демо-ліберали, найкраще свідчить особливо гострий напад на «скрайньо-правих» Герберта Лемена, що у своїй промові перед «Жидівською Громадською Радою» в Брукліні (в грудні мин. року) назвав рух «скрайньо-правих» — «новим божевільям у США». Він зазначив, що «правий рух спромігся за дуже короткий час створити понад 2.000 організацій з 8.000.000 членів, з яких понад 60.000 є членами Товариства Джана Бирча», мовляв, «найбільш реакційної організації». Підкресливши, що рух «правих» має сотки часописів і видань та добре фінансований, він назвав його рухом «негативним, нігілістичним, реакційним і безпринципним». Напав він дуже гостро і на ген. Волкера та його однодумців-старшин армії США, а також і на сенатора-республіканця Бері Голдвотера за те, що він вимагав твердої закордонної політики, допомоги всім правдивим приятелям США та «усунення з уряду крайньо-лівих, яких є там подостатком». Нарешті Лемен закликав своїх слухачів до всебічного поборювання руху «правих» і до «пильності».

Так «скрайньо-праві», що, без сумніву, є патріотами своєї країни, зустрілися вже на початку свого виходу на політичний кін із шаленими нападами своїх ворогів, до яких долучилися також аж три останні президенти — Трумен, Айзенгауер і Кеннеді.

А тим часом розвиток подій показує, що США стоять не лише перед перспективою вимотування своїх сил на другорядних фронтах, замість того, щоб розрубати комуністичний Гордіїв вузол твердою політикою наступу на Москву та дати всебічну допомогу визвольним рухам усіх поневолених Москвою народів, а також і перед небезпекою утрачення своїх позицій в Азії та своїх приятелів у світі. За гроші приятелів не купується, то ж даремно США витрачають більйони доларів на «закордонну допомогу». Адже дослідження опінії в Індії, яка має 380 мільйонів населення, показало, що тільки 6 на 100 осіб вважають за підпалювача воєн Москву, і аж 68 визнають таким «підпалювачем» США. Ось як працюють комуністи і т. зв. неутралісти. Червоний президент Бразилії, Гулярт, вже відгороджує свою країну від решти світу залізною заслоною, а потім може прийти й до того, що велетенські бразилійські терени перетворяться на базу для московських ракетних стрілен, скерованих на США. Та сама Бразилія з Мехіко та Чіле вже спротивляються навіть економічним санкціям проти Куби. Отже біда для США в Західній півкулі зростає дуже швидко.

Тільки твердою, без зволікання, політикою супроти Москви можна врятувати США і весь вільний світ від катастрофи. І коли США в цьому критичному історичному моменті не здобудуться на міцний провід, небезпека ця зростає такою мірою, що врешті якийсь московський ватажок заявить, так як Стівенсон про Україну, що США — це тільки Пенсильванія Росії...

Д. ШАЛДІЙ

ЗА ФАСАДОЮ МОСКОВСЬКОЇ БРЕХНІ

В 1961 році на січневому пленумі ЦК КПСС Подгорний звітував Москві про «успіхи» і «нестримний розвиток колгоспно-радгоспної системи в Україні». Цей «розвиток» — казав він — наслідок «безкорисної допомоги великого російського народу», «мудрих вказівок» компартії і особистих «порад» Хрущова. Все це склалося на «велике трудове піднесення» українського народу. І ось «у результаті величезного політичного й трудового піднесення, що охопило трудящих України... протягом перших років семирічки досягнуто значних успіхів у розвитку промисловости».

Але Подгорний не сказав найважливішого: що це «трудове піднесення» відбулось з допомогою нагайки московських партійних наглядачів.

Та після пишної словесної еквілібристики про «успіхи», Подгорний мусів подати цифрові показники і факти про систематичні неврожаї в Україні, великий падіж худоби, катастрофічне зменшення її поголів'я, мізерні надії молока і взагалі ствердити, що плани виробництва сільсько-господарської продукції в Україні не виконуються. Вину за все це Подгорний звалив на посуху, загибель озимини, брак кормів для худоби і на «деяких» партійних керівників, що не забезпечили виконання державних заготівель сільсько-господарської продукції.

«ЦК КПУ і уряд республіки — казав він — вчасно звернули на це увагу, розібралися в причинах таких фактів... подали місцевим організаціям допомогу...»

Вияснювання Подгорного роздратовали Никиту Хрущова; він урвав доповідь свого кацика грубою реплікою: «Таке пояснення причин врожаю неправильне!... Цифри врожайности кукурудзи, які ви зараз називаєте, це тільки половина врожаю. А другу половину вирощеної кукурудзи розтягли, розкрали на пні». Зігнувшись у три погібелі, Подгорний закидлив: «Правильно, Микито Сергійовичу!» («Робітнича газета», 13.1.1961).

Так Хрущов у своїй репліці прилюдно назвав Подгорного брехуном, а українських трудівників — злодіями й грабіжниками. Подгорний погодився з цим. Злоба Хрущова на Україну була викликана тим, що український народ не дав «керівному московському народові» стільки хліба й продуктів, скільки вимагала Москва. За «безкорисну допомогу великого російського народу» український нарід платить «старшому братові» не тільки своєю працею, а й своєю гідністю людини і народу.

На пленумі ЦК КП т. зв. УССР, що відбувся 26 січня 1961 року в Києві, Подгорний говорив уже ясніше: «На Україні торік вироблено зерна, м'яса, молока менше, ніж намічалось планом на 1960 рік... Республіка не виконала плану продажі державі зернових культур... закупок м'яса, молока, яєць, цукрових буряків... Справжня причина, насамперед, у серйозних хибах і помилках, допущених партійними, радянськими і сільсько-господарськими органами в керівництві сільським господарством...» («Молодь України», 27.1.1961 р.).

Колгоспно-радгоспну сільську господарку в Україні запровадили московсько-большевицькі колонізатори. До них належить і керівництво тією «господаркою», вони призначають партійних, адміністративних і сільсько-господарських керівників. Колгоспники на загальних зборах обирають на голову колгоспу не того, кого хочуть, а того, хто призначений «райкомом партії». — «Райком партії привіз нового голову колгоспу і продає нам, як kota в мішку!» — говорять з іронією про «добровільні вибори» в колгоспах українські селяни. Ось зразок, як вибирають «добровільним голосуванням» голів колгоспу. Кавун В. М., голова колгоспу в с. Шляхове Вінницької області, пише: «Призначив мене райком партії головою колгоспу в село Веселівку. Привезли в колгосп, а селяни не бажають мене мати головою колгоспу. Розпочалась гостра суперечка. Тоді райкомівці повезли мене на колгоспне поле, зібрали там декілька десятків колгоспників і пропонують голосувати за мене. А селянам, бачу я, однаково, хто буде головою. Ну й проголосували...» («Ізвестія», ч. 306, 1961 р.).

Той же Кавун розповів і про те, як українські селяни на Вінниччині впродовж 1953-55 років палили вночі колгоспні будинки, хати партійців-бригадирів, винувували худобу, відмовлялися працювати в колгоспах. А голови колгоспів були оточені охороною, бо боялися атентатів.

Ось таке ставлення українського народу до колгоспної неволі. Пише про це Кавун — член партії, герой соціалістичної праці, орденоносець, а не якийсь там «український буржуазний націоналіст». А партійні брехуни далі брешуть, що «трудівники села, ввесь український народ ще тісніше гуртуються навколо рідної партії та віддадуть усі свої сили, знання і енергію здійсненню великих накреслень нової програми КПСС» («Радянська Україна», 22.12 1961 р.).

Аналізуючи матеріали пленумів компартії та користуючись офіційними повідомленнями московсько-большевицької преси про стан сільського господарства в Україні, українська вільна преса за кордоном, а зокрема наш журнал, ствердила: «соціалістичне» сільське господарство в СССР перебуває постійно в кризі; шкідливий, антинародний колгоспно-радгоспний спосіб господарювання в Україні руйнує її, а Москва безоглядно грабує сільсько-господарську продукцію для зміцнення своїх економічних і мілітарних сил.

Таке правдиве ствердження поцілило прямо в очі москалям, здемаскувало багаторічну фальшиву пропаганду про розвиток колгоспно-радгоспної господарки, про поліпшення матеріальних умовин українського народу і т. п. І, як звичайно, лакейським обов'язком Подгорного було виляяти за це українських «буржуазних націоналістів». На нараді працівників сільського господарства т. зв. УССР, що відбулася в грудні 1961 року, він вдався знову до відомого московського «окозамилювання»:

«Українська буржуазна пропаганда, — говорив він, — особливо найманці імперіялістів США, Канади, Західньої Німеччини, зчинили лемент, ніби сільське господарство України переживає якусь «кризу», ніби, мовляв, не виправдує себе соціалістична система на селі, та плели інші

дурниці. А саме в цей час трудівники села під керівництвом партійних організацій республіки якнайповніше використали перевагу соціалістичної системи господарства і, рішуче виправляючи допущені в роботі недоліки, успішно боролися за дальший розвиток сільсько-господарського виробництва. І вони досягли в цьому значних успіхів. Немає нічого дивного в тому, що буржуазні націоналісти замовчують, як і завжди, ці трудові перемоги українського народу, бо наші успіхи стоять їм поперек горла, бо в них нема і ніколи не було ні совісті, ні чести, щоб визнати, що вони брехали на славу радянську Україну, на її талановитий і працьовитий народ. Така їхня гідка порода» («Робітнича газета», 22. 12. 1961).

Далі Подгорний хвалиться ось чим: «На січневому ЦК КПУ було взято зобов'язання виробити в цьому році (1961) 2,1—2,2 мільяр. пудів зерна. Це зобов'язання виконано... В засіки батьківщини (московська державна заготівля, — Д. Ш.) засипано 786 міл. пудів зерна проти 650-700 міл. пудів за планом. Це в 2,2 раза більше, ніж було здано в минулому році...»

Такий приклад Подгорного стверджує лише кількість забраного Москвою з України хліба, але не є жодним доказом про «успіхи» сільського господарства України. В 1960 році Москва під мітлу підмела до останньої зернини засіки колгоспів і радгоспів в Україні, не зважаючи на те, що того року в Україні був великий неврожай, викликаний саме соціалістичною системою господарки. Московський грабунок українського хліба відбувається кожного року; відбувався навіть тоді, коли в Україні люди гинули з голоду.

Як виглядало «добровільне зобов'язання» українського селянства «виробити» в 1961 році 2,2 міл. пудів хліба, пояснить нам ось такий приклад, що його подав на минулорічному січневому пленумі ЦК компартії т. зв. УССР Н. Н. Рябошапка, голова колгоспу в Миколаївській області:

«...Немає чого гріха приховувати. Не ми беремо соцзобов'язання, а беруть їх за нас районів організації. Ось вам свіжий приклад. Після січневого пленуму ЦК КПСС викликають нас, голів колгоспів, у райком партії. Перше питання, яке почули, було: — На якій площі ви беретеся виростити в цьому році по 50 цент. кукурудзи з кожного гектара? — Я відповідаю: Зараз ще не можу сказати. Обговоримо на бригадах, порадимося з колгоспниками, урахуємо всі наші можливості, тоді й скажемо. — У відповідь у райкомі партії говорять мені: Вашому колгоспові призначаємо 600 гектарів і крапка».

Це один, а ось другий приклад. На нараді 22 грудня 1961 року група голів колгоспів звернулася до Хрущова з таким запитанням: «Просимо роз'яснити нам, як бути голові колгоспу з переглядом структури посівних площ, якщо з району вже дано контрольні цифри посівів усіх культур у 1962 році?» — Хрущов на це відповів: «Колгоспам треба давати завдання — замовлення, — яку кількість і яких продуктів повинно продати державі дане господарство. А як виробити ці продукти — це справа самих колгоспників, керівників колгоспів, спеціалістів» («Радянська Україна», 26.12. 1961 р.).

Ось вам «соломонова» відповідь Хрущова, бо чим же відрізняються «контрольні цифри» від державного «завдання-замовлення»?

Але запитання голів колгоспів Лисянського району Черкаської області вивели Хрущова з рівноваги. Вони казали: «Ми підтримуємо вашу думку про ліквідацію управління заготівель у Цілинному краю. Доцільно це саме зробити і на Україні (оплески), а велику армію спеціалістів направити в колгоспи і радгоспи» (оплески). — Ледве опановуючи люті, Хрущов витукнув: «Почекайте апльодувати! Ваші оплески мене не підкуплять і не зіб'ють із гравільних позицій... Якщо зліквідуємо заготівельний апарат і скасуємо контролю, чесні, сумлінні керівники акуратно виконуватимуть зобов'язання перед державою. Але є й такі працівники, що не від того, щоб обманути державу, здати недоброякісну продукцію. А хто відповідатиме за це?... Треба вдосконалювати заготівельний апарат, поліпшити його роботу, а ліквідувати його покищо недоцільно. У нас ще трапляються злодії, жулики, або шахраї, як кажуть українці, трапляються навіть убивці... Коротше кажучи, державна контроlya у заготівлях потрібна. Багато ще є фактів, коли привозять на заготівельний пункт зіпсоване зерно, замість хліба намагаються здати полову...» («Радянська Україна», ч. 295, 1961 р.).

Подгорний казав, що українські «буржуазні націоналісти» не мають ні совісті, ні чести, що брешуть на талановитий і працьовитий український народ. Хто, де і коли з українських націоналістів називав український нарід «жуликами», «шахраями», «вбивцями»? — Хрущов! Але ця назва пасує тільки до московсько-большевицької зграї в Україні, партійних керівників і московських вислужників. І коли Хрущов сказав: «...в нас ще трапляються жулики... шахраї... вбивці», то це «в нас» треба розуміти — в московсько-комуністичній зграї, що керує всім життям у поневоленій Україні.

В цитованій уже нами статті-інтерв'ю голови колгоспу Кавуна є таке зауваження: «Читав я в райкомі партії рішення про колгосп у с. Веселівка. Важкі звинувачення були висунені проти голови колгоспу. Відверто сказати — група падлюк пропила колгосп!»

Але ж цю групу падлюк призначила партія, а селянство завзято боронилося від них!

Пошукаймо ще «правди» в твердженнях Подгорного, що саме українські націоналісти «зчинили лемент, ніби сільське господарство переживає якусь «кризу»... Чи справді так? Таж найбільше ляментують про кризу колгоспно-радгоспної системи і господарства в Україні самі ж найвищі московські партійні керівники і їх вислужники. А почався цей лемент ще на вересневому пленумі ЦК КПСС 1953 року в Москві. 15-го грудня 1958 року Хрущов назвав Маленкова «планетарним брехуном» і «окозамилувачем» за те, що він (Маленков) твердив на 19-му з'їзді партії, що зернова проблема в СРСР ніби вже розв'язана. Тоді ж Хрущов офіційно заявив, що так не є.

Широковідомий також гістєричний пленум ЦК КПСС в січні 1961 року, на якому Хрущов бив кулаком у стіл, погрожуючи зігнути в баранячий

ріг кожного, хто не виконає підвищення врожайності, не виконає плянів заготівлі сільсько-господарської продукції. В грудні минулого і в січні цього року Хрущов гасав, як божевільний, по цілому ССРСР, скликав «наради» в питаннях сільського господарства, виголошував промови тощо.

Отже, хто зчинив і далі чинить лемент про кризу сільського господарства в ССРСР, зокрема в Україні: українські націоналісти чи московсько-большевицькі поспаки, що й сьогодні стоять в обличчі провалу колгоспно-радгоспної системи господарювання в Україні? І не в українських націоналістів, а в московсько-комуністичних грабіжників і розбійників ніколи не було й нема совісти, ні чести, бо така вже їхня гідка порода!

Ляментувати Хрущову про катастрофу сільського господарства в Україні помагає і Подгорний. Ми не знаємо, чи минулого року в Україні справді зібрано 2,2 мільяр. пудів зерна, але знаємо про те, що Подгорний на пленумі ЦК КП т. зв. УСССР твердив, що не виконано взятих перед Московю зобов'язань «виросити кукурудзу на трьох мільйонах посівної площі». Тепер шукають чергового козла відпущення і виявляється, що всьому винна «травопільна система» сівозміни, яку запровадили сільсько-господарські науковці й академіки.

Під час сталінських п'ятирічок винуватцями за провал підсоветської економіки були то праві, то ліві «ухильники»: троцькісти, риковці, бухарінці й т. д. Впродовж 1930-40 років за катастрофу колгоспно-радгоспної господарки в Україні енкаведисти винищували «куркулів», «підкуркульників», «ворогів народу». За провал московсько-советської економіки в 1941-45 роках Москва обвинувачує гітлерівців, що «підступно» напали на ССРСР і зруйнували його економіку. Але про сталінську партійну теорію «спаленої землі» — ні слова. Про загарбання західньо-українських земель і війну проти Фінляндії — ні слова.

По війні економіка ССРСР ніби відбудовувалась і зростала, аж раптом... знову катастрофа. На 20-му з'їзді компартії виявилось, що головними злочинцями «гальмування» розвитку сільського господарства були Сталін (його культ) і брехун Маленков. Після вересневого пленуму ЦК КПСС 1953 року вся вина лягла на... «королеву піль» — кукурудзу, посіви якої не розширювалися, і на цілину Казахстану, що залишилася «неопанованою».

В Україні почалася хрущовська кукурудзяна лихоманка, а для опанування казахстанської цілини «втєлєщено» десятки мільярдів карбованців, величезну кількість сільсько-господарської техніки і під багнетами «добровільно» запроторено до Казахстану мільйони українського населення. І от знову кукурудзяна і цілинна господарка провалилася, Хрущов з Подгорним репетують, що Україна й далі залишилася головним поставальником Московщини сільсько-господарською продукцією. Тепер Хрущов винайшов нове гасло; закликає якнайбільше сіяти цукрових буряків для годівлі худоби, бо виявилось, що «королева піль», кукурудза, підклала «мудрій партії» велику свиню.

Одночасно виявляється, що винуватими в провалі колгоспно-радгоспної господарки в Україні є науковці, бо вони опрацювали і запровадили в життя «підставу сільського господарства — травопільну систему», ту саму, що її наказав запровадити Хрущов і його особистий дорадник агроном Шевченко. Винуваті науковці, а партія — ні, бо вона «розум, совість і честь сучасної епохи, советського народу» (Нова програма КПСС).

44-ри роки Москва робить експерименти з господаркою в Україні, грабує й до нитки обдирає український народ, накидає різні соцзмагання, бреше про великі «досягнення соціалістичної системи»... І от знову 14-го грудня 1961 року на нараді в Москві Хрущов раптово заявив: «До цього часу наше сільське господарство розвивалося неправильним шляхом» («Ізвестія», 17.12. 1961).

Але партія далі «непомилна», все лихо лише в тому, що сільсько-господарські науковці «обдурили партію» і запровадили шкідливу травопільну систему під керівництвом академіка В. Вільямса (давно помер).

«...Травопільна сівозміна посівів була покладена міністерством сільського господарства та Держпланом, як підстава збагачення і розвитку колгоспно-радгоспної господарки, як структура відновлення родючості орних земель, — каже Хрущов. — Але деякі товариші науковці заплутали колгоспи і радгоспи. Вони вперто запроваджують травопілля далі, хоч воно виявилось дуже шкідливим для нашого сільського господарства. Ці науковці виставляють себе передовими, прогресивними людьми, боряться за нове, передове, а фактично самі заплутались та й інших заплутали... Ось що писав директор Науково-дослідного інституту сільського господарства, розташованого близько від Москви, тов. Варяниця у журналі «Вестник сельскохозяйственной науки» за травень цього року: «Порівняльне вивчення різних систем сівозмін, виконаних на підставі дослідів в інституті ствердило, що загальна продуктивність травопільних сівозмін протягом десяти років виявилася ліпшою за оранку на пари. Ці досліді відкривають нові резерви піднесення сільсько-господарських культур завдяки травопільній системі... А тому, протягом найближчих 2-3-х років потрібно всім колгоспам і радгоспам впроваджувати травопільну систему...»

«Що це таке, тов. Варяниця!» — запитує роздратований Хрущов присутнього на залі директора інституту. «Ви берете участь на пленумах ЦК, на нарадах у питаннях сільського господарства, слухаєте про що там говориться, а своє робите далі... Правда, ми не засудили травопільну систему на пленумі ЦК в 1955 році, лише висловилися проти шаблянового її запровадження... Науково-дослідний інститут, яким керує тов. Варяниця, на практиці переконався, що травопільна система шкодить сільському господарству, однак рекомендує її далі... Що це — випадковість, помилка керівників інституту в питаннях травопілля? Ні, не помилка, а свідомий напрям у працях інституту...» («Ізвестія», 17.12. 1961).

Отже Хрущов сам сказав, що Науково-дослідний інститут є під боком ЦК КПСС. Міністерство сільського господарства і Держплан безпосередньо підпорядковані голові «ради міністрів» Хрущову. Вони одержують

напрявні з ЦК КПСС. І от знову винні не ті, що дають накази, а ті, що їх виконують; це вони спрямували цілу колгоспно-радгоспну господарку СРСР на хибні шляхи розвитку. А «рідна партія» далі «непомилна»: «Вона має історичний досвід у побудові соціалізму, вона керує закономірним розвитком світової системи соціалізму, веде прогрес науки і техніки вперед, закріплює за радянською наукою завойовані нею передові позиції, надає їй провідне місце у світовій науці» («Комуніст України», ч. 11, 1961 р.).

Московська компартія, продовжуючи і зміцнюючи загарбницькі традиції царської Московської імперії, вирішила, що коли пошехонський народ віками живився тертим ликом, то тепер він повинен їсти український хліб, а українці — траву... А коли виявилось, що треба годувати траву і пошехонців, що соціалістична колгоспно-радгоспна господарка провалюється, то Хрущов знайшов «злочинців» між науковцями — Варяницю, Власюка, Запорожця та інших. А що всі вони мають у кишенях партійні квитки, що директорами їх призначив ЦК КПСС і що вони виконували доручення «ради міністрів» СРСР на чолі з Хрущовим, про це ні словом не згадується. За сільсько-господарську катастрофу винні вони, а не «мудра партія»... Логіка справді московсько-пошехонська.

За прикладом «видатного лєнінця і мудрого дорадника тов. Хрущова» пішов і Подгорний. На сільсько-господарській нараді в Києві він також накинувся на українських агрономів і науковців: «В справі правильного використання землі — в корінному питанні сільського господарства, в нас ще є серйозні недоліки: не викорінено до кінця залишків травопільної системи землеробства. За останній час ЦК КПУ перевірів становище з використанням землі в багатьох районах Херсонської, Чернігівської, Київської, Донецької (був. Сталінської), Дніпропетрівської, Харківської, Запорізької та деяких інших областей. Результати перевірки свідчать про те, що керівники ряду колгоспів і радгоспів, яким довірено найголовніший засіб сільсько-господарського виробництва — землю, не дбають як слід про найефективніше використання цього багатства».

Так говорив московський лакей, а українець повинен сказати інакше: Українську землю, цей найголовніший засіб сільсько-господарського виробництва, власником якого від віків було українське селянство, відібрано від нього і передано партійним московським наставникам, неукам у сільському господарстві. Селян перетворено на рабів, що вислідами своєї праці мусять харчувати загарбницьку Москву.

Далі Подгорний подає такі приклади: «...В Бобровицькому районі, Чернігівської області, є радгосп «Дружба», який входить до системи Головного управління радгоспів. Йому призначили напрям — племінне тваринництво. Всього в обробітку 2.773 гектари землі. Під травопільної культури відведено 1.840 га землі, або 66% орної землі. При такій структурі посівів колгосп хоч і виконує виробничі плани, але систематично одержує корми від держави... Ця порочна структура посівних площ розроблена під керівництвом директора радгоспу Ф. М. Сахна і про-

штампована Головним управлінням радгоспів уже після січневого пленуму ЦК КПУ. Більше того, начальник управління О. А. Гриза... висунув тов. Сахна на керівну роботу в Головне управління...»

Хто ж призначив на ці керівні становища Сахна і Гризу? Ніхто інший, а тільки «мудра партія», але про це Подгорний мовчить. Все виглядає так, як у пошехонський приказці: «Фадей гаваріт: Міхей — злодей; Міхей гаваріт: Фадей — злодей!».

«Таке недопустиме становище, — продовжує Подгорний, — має місце в радгоспах Київської, Харківської, Донецької та інших областей. В Київській області травами зайнято 18%, в Донецькій — 19% орної землі... Нічого, товарищі, гріха таїти, що за тривалий час, коли травопільна система в республіці безпідставно вважалася головним напрямом сільсько-господарської науки... прибічники її (травопільної системи) видають себе за прогресивних учених... Характеристичною щодо цього є поведінка президента Української Академії Сільсько-Господарських Наук тов. П. А. Власюка (кандидат у члени ЦК КПУ! — Д. Ш.). Він продовжує вихвалити і пропагувати травопільну систему. В 1951 році він оцінює її як неперевершене досягнення радянської і світової науки, а в підручнику, виданому 1956 року, стверджує можливість запровадження травопільля в різних умовах... Треба сподіватися, що на нашій нараді виступить тов. Власюк і розповість нам про своє ставлення до травопільної системи... Недоліки в справі правильного використання земель у республіці мають місце й тому, що міністерство сільського господарства УРСР, особливо міністер М. С. Співак, не приділяє належної уваги... Винні також Головне управління радгоспів і Держплан УРСР...» («Радянська Україна», 22.12. 1961 р.).

Не знаємо, що говорив у своєму виступі академік Власюк, бо його промову, вміщену на сторінках «радянської преси», цензура дуже скоротила. Але про її зміст можна догадатися з відповіді Хрущова Власюкові на тій же нараді: «Тут критикували і, по-моєму, правильно тов. Власюка П. А. Ви слухали його виступ. Прослухавши промову тов. Власюка, хочеться ще додати йому і за травопільля і за несерйозне ставлення до цієї наради. Не можна так виступати. Це не виступ, а акробатика. У тов. Власюка виходить, що не він помилявся, а помилялась партія. Тов. Власюк сказав, що — **пропагуючи травопільну систему — він виконував завдання партії**... Якщо послухати вас, то виходить, що партія розробила травопільну систему, а вчені підтримали в цьому партію. Ви, тов. Власюк, очевидно, не розумієте, що таке партія, і погано розумієте обов'язки члена партії. Зараз ви посилаєтесь на мене, кажете: товариш Хрущов сказав те-то й те-то. Хіба я повинен бути найвищим авторитетом у питаннях науки про сільське господарство? Я можу помилитись, а ви, якщо ви чесний учений, повинні сказати: «Товаришу Хрущов, ви це питання не зовсім правильно розумієте». Якщо ви мені роз'ясните, як треба правильно розуміти, то я вам подякую за це. Припустимо, я помилився. Але ви потім скажете: Хрущов же говорив, а я його підтримував» («Радянська Україна», 26.12 1961 р.).

Ця відповідь Хрущова академікові Власюкові коментарів не потребує. Вона ясно показує, що Хрущов може «подякувати» академікові або повісити його, що партія і її вожді, хоч би навіть помилилися, вони «непомилні», а помиляються «козли відпущення».

Варта згадати ще одне місце з промови Подгорного на тій же нараді. Він накинувся також і на албанську (комуністичну) партію ще перед тим, як почав лаяти українських «буржуазних націоналістів»: «...Комуністи України, весь український народ, — говорив він, — одностайно підтримують заходи ленінського ЦК і союзного уряду, спрямовані на викриття ворожих марксистові-ленінізові дій керівників Албанської партії праці... Плямують ганьбою цих підлих відступників від марксизму-ленінізму, які ведуть огидну наклепницьку кампанію проти КПСС і радянського уряду... Ці націоналістичні авантюристи не мають ні чести, ні совісті» («Робітнича газета», 22.12. 1961 р.).

Отже Подгорний порівняв українських націоналістів із керівниками компартії Албанії. «Де Крим, а де Рим!» Між українськими націоналістами і албанськими «відступниками», що не підпорядкувалися Москві, стільки спільного, як між трактором і пошехонським лаптем. Не даремно ще Талейран повчав колись, що язик даний саме для того, щоб приховувати свої думки. З часів Талейрана минуло понад 150 років, але ця зброя ганебного лицемірства і безсоромного окозамилування не іржавіє в арсеналі московських імперіялістів.

Албанська компартія потрібна українським націоналістам так само, як і «великий російський народ». Але кажуть, що коли «дві куми сваряться, на денне світло вилазить правда». І одна з цих «кум», компартія Албанії, сказала правду про «куму» з Москви: «Наклепи, брехні, провокації — це тільки ознака чорних замірів ворога... Советське керівництво плямує антинародною і догматичною кожно партію, яка не визнає поглядів Москви...» «Кума» в особі Подгорного визнає погляди Москви і на кожне слово Нікіти Хрущова, мов ворона крикає: «Правильно, Микито Сергійовичу!»

На тій же нараді в Києві Подгорний хвалився, що: «Попередні підсумки 1961 року свідчать про те, що... трудящі України успішно виконують взяті зобов'язання. Промисловість республіки розвивається вищими темпами, між передбачено контрольними цифрами. Вже вироблено понад план багато сталі, електроенергії, машин, мінеральних добрив, залізної руди, вугілля тощо... Валова продукція сільського господарства значно збільшилася в порівнянні з попереднім п'ятиріччям. Успішно розвивається тваринництво. Зміцніло громадське господарство колгоспів. На основі розвитку промисловості і сільського господарства невпинно підвищується добробут трудящих...»

Солодкі й багатообіцяючі слова Подгорного, але загляньмо хоч би до московсько-большевицької преси й побачимо, які вона подає показники про «вироблення понад план» сталі, залізної руди, вугілля і т. п.

«Робітнича газета» з 4.1. ц. року повідомила, що в Україні, в порівнянні з пляном, вироблено чавуну — 96,5%, сталі — 94,6%, металевого вальцю — 98,9%, вибуто вугілля — 99,2%... «Правдомовність» московсь-

ко-советської преси інакше зветься — брехнею, а все ж таки не бачимо, щоб було щось «вироблене понад план», бо й до плану бракує.

А що діється на самих заводах в Україні? — «На Павлоградському заводі ливарного машинобудування треба складати машини, а деталів — жодної... Станини обробляти — ливарний цех не відлив, а що раніше було відлите — брак суцільний. Щоб щось там завінтувати — відділ постачання гайок і болтів не завіз...» («Робітнича газета», 17.1. 1962).

«На Сніжнянському цементному заводі (Донець) — повний розлад. Дороги погані, з транспортом туго, устаткування старе, вічні перебої у праці, план не виконується...» («Робітнича газета», ч. 14, 1962 р.).

«На заводі «Комунар» (Запоріжжя) начальство багато розповідає про нові механізми, пристрої, автоматику. Приходимо до цеху, де виготовляються тракторні причеи, щоб подивитися на автоматику. Здивувала тиша. Дехто читає книгу, інші розповідають і слухають анекдоти, група хлопців «б'є козла» (доміно), хоч обідня перерва давно закінчилася. Раптом біля дверей цеху почувся сигнал трактора-тягача. Він на причепі віз скати (опони). — Може, тільки що одержали? — цікавимося у начальника цеху. — Де там! — відповідає. Зняли з тих, що вже підготовані до відправки. Гуми нема. А щоб люди не стояли, беремо кілька готових коліс, ставимо їх на складання, пречепу проходить конвеєр до кінця, аж до фарбування. Звідти — на подвір'я. Потім викручуємо гайки, знімаємо колеса, пречепу — на колодки, а колеса — сюди... От тобі конвеєр, автоматичні лінії, графіки!» («Робітнича газета», 17.1, 1962 р.).

«У сортувальному цеху Чернігівської фабрики робітники тієї чи іншої зміни не можуть своєчасно почати роботу, бо із складів не завезено сировини. Простій потім надолужують штурмовщиною. Через погані під'їзні шляхи автотранспортувачі не рідко вибувають із ладу, а кінцями багато не навозиш. Слабе освітлення у вечірній та нічній змінах дошкульно позначається на якості продукції...» («Радянська Україна», 19.1. 1962 р.).

«Є ще чимало заводів, на яких випуск продукції на першу декаду місяця становить в середньому третину випуску останньої декади. При цьому на початку місяця мають місце на машинобудівних заводах масові відгули робітників і простої устаткування, а наприкінці місяця — понаднормові роботи і неоформлені переробки... Аналіз діяльності ряду машинобудівних заводів України показує, що їх відділи технічного постачання, кооперування, технології, конструкторський та інші, які беруть участь у підготовці виробництва і випуску виробів, не забезпечують підготовки цехів...» («Економіка Радянської України», ч. 6. 1961 р.).

Можна ще більше подати прикладів, як «розвивається» промисловість в Україні, але хочемо ще сказати і про сільське господарство.

«... Мало, дуже мало на Сумщині корів. В області багато говорять про те, що кожен колгосп у найближчий час повинен мати по 20-25 корів на 100 га, та далі розмов справа не йде... Напр., на одній із ферм колгоспу с. Іваниця, Недригайлівського району, є 84 корови. Але доярки скаржаться, що чимало з них протягом років не дають ні приплоду, ні молока. — Ось бачите оцю, рябеньку. Вона, можна сказати, вже прабаба. Зубів давно немає. Стоїть, аби хвіст до плану, — махнув рукою ветсанітар.

Щоб вибракувати корову треба скласти не один акт. Треба з цим дійти до райкому партії і до райвиконкому, а у вибракунні телиць роби, що хочеш. Тому їх під ніж, а м'ясо для здачі... Сумчани заготували багато добрих кормів, а корови ревуть. Та як їм не ревіти? В колгоспах порядку ніякісінького. Добра половина кормів під ногами худоби, солі коровам не дають. На ферми підвозять для худоби торішню прілу солому. Коли починається господарський рік, обком партії та голови колгоспів про зобов'язання дзвонять в усі дзвони. А приходять кінець року — мовчать. В останній декаді листопада область навмисне не виконує плянів заготівлі м'яса, щоб «заощадити» на січень наступного року. Здамо, мовляв, худобу в січні, хоч на початок року походимо в героях...» («Радянська Україна», 13.12. 1961 р.).

«Про зобов'язання комсомольців України довідалася вся країна: по 50 центнарів кукурудзи-зерна з гектара. В кожному колгоспі створили молодіжні ланки. Стали вивозити на лани добрива. А тут — жахлива непогода. дощ, сніг, болото, автомашини грузнуть, саней не потягнеш, воза з місця не зрушиш... Молоді полтавчани додумались: навантажували гній на широкі листи залізної бляхи і самотужки тягали добрива на лани. («Додумались», чи були примушені? Це ж каторжна робота; навіть у «колоніальній» Африці «капіталісти» не поведуться так з населенням, як московська «рідна й мудра партія!» — Д. Ш.). Ось так полтавчани й виростили добрий цьогорічний врожай кукурудзи... Але херсонські, дніпропетрівські, луганські, миколаївські комсомольці зібрали два рази менше ніж обіцяли...» («Комсомольська правда», 21.12. 1961 р.).

«Чому я не виконала свого зобов'язання? — пише Марія Дикун, ланкова колгоспу ім. К. Маркса, Борщівського району, Тернопільської області... Нам правління колгоспу приділило 100 га площі під кукурудзу. Та прийшла весна і майже половину її віддали іншій ланці. Кукурудзу весною ми посіяли, як кажуть, у «свинячий голос», пізно. Цілу зиму вивозила ланка на поле гній, але його забракло. Встелили добривом площу весною і сям-так приорали його культиватором. Спочатку бризнув дощик, кукурудза наключилась, зазеленіли сходи. А коли пригріло сонце, вони зів'яли, як скошена трава. Гній у землі ще не перепрів, розпарився, і замість допомоги стеблам рости, сушив їх. Районні організації не пішли нам назустріч, не допомогли колгоспові, і ми залишилися без мінеральних добрив. Голова колгоспу не живе зі своєю сім'єю в селі, а лише наїжджає. Ще влітку, то можна його побачити, а взимку треба добре стерегти, аби «зловити». Пообіцяє він багато, та так усе й залишиться на словах. Коли зазеленіли пагіні кукурудзи, виявилось, що не скрізь вони є. Відгребли зерна, глянули, а пагіні так і не пробілися до світла. Це сталося тому, що механізатори не зробили вчасно боронування перед появою сходів. Знову бризнув дощик, припекло сонце, засушило дуже міцну кору на поверхні землі, пагіні й загинули. Та й з механізацією не все гаразд, виїде наш трактор на поле — і гайки і гвинти бряжчать. Годину, другу гуде мотор, а там, дивись, зачмихав і «стоп». Трактори старі, дедалі зношені, спробуй при такій механізації працювати та виконувати зобов'язання. Вся праця лягла не на машини,

а на наші руки. Господарюємо ми примітивно... Хочемо за свою працю одержати належні гроші і хліб, а що одержали? Покищо нічого!» («Молодь України», 16.1. 1962 р.).

Лише випад перший сніг і похолодало, як у Черняхівському, Коростишівському, Попельнянському, Лутинському, Овручському та в інших районах Житомирщини значно зменшилися надої молока. Того ще мало, аби мати багато кормів для худоби, бо їх потрібно своєчасно підвозити на ферми, переробляти, підготовувати для споживання худобою. Крім того, худоба потребує тепла, захисту від вітрів, утримання в чистоті. В коростишівських колгоспах тварина затопчує в грязюку і гній значну кількість кормів. Силосні ями і кагати розкриті, запарошуються снігом, замерзли. У Черняхівському районі скирти соломи не вивершені, навколо поле вкрите розкиданими відпадками соломи. Навіть води для худоби бракує, а концентрованих кормів худоба взагалі не споживає. Влітку збудували автопоїлки, але рури до них «забули» утеплити, вода в них замерзла. Воду для худобиносять доярки відрами на коромислі. — Чи при такій техніці буде молоко? — нарікають доярки. — Ми замучилися і скотину замучили. Поки було тепло, надоювали від кожної корови протягом дня 2,5—3 літри молока, а тепер — 1—1,5 літри. (Але ж і «багато!» — Д. Ш.). Дахи в стайнях наскрізь світяться, видно небо. В овручському колгоспі «Україна» на відкритому повітрі стоять 140 коров, 150 овець, десятки телят. На кожному кроці в колгоспах і радгоспах Житомирщини безгосподарність» («Правда України», 8.12. 1961 р.).

Які ж наслідки такого «розвитку» промисловости і сільського господарства для України? Москва, звичайно, згідно з планом, забирає з України все, що може, а для місцевого населення навіть «злишків» не лишається.

І от «...У продовольчих магазинах Цуманського району Волинської області не стало молочних продуктів, рідко бувають оселедці, зовсім не видно свіжої і квашеної ярини. Яйця можна купити тільки на базарі. Універмаги і культмаги не мають жіночих і чоловічих черевиків, дитячого взуття, нижньої і верхньої білизни, радіоприймачів, фотоапаратів і багато іншого... Багато магазинів в антисанітарному стані. Бракує завжди м'яса, товщі, масла. В деяких магазинах сільсько-господарські продукти продають по цінах вищих, ніж належить за преїскурантом» («Колгоспне село», 5.1. 1962 р.).

Таких фактів, як оце ми подали, зустрічаємо тисячі на сторінках московсько-большевицької преси. Ми подали лиш декілька, але і їх вистачає, щоб здемаскувати брехню московських окупантів і їх лакеїв про «блискучий розвиток» промисловости і сільського господарства в Україні та «підвищення добробуту трудящих».

І даремні намагання Москви приховати її імперіалістичну, колоніальну політику. Даремні і її намагання знищити український визвольний рух, знеславити українських націоналістів. Народ український — непоборний, він ніколи не підкориться московським імперіалістам і буде продовжувати свою визвольну боротьбу аж до остаточного завершення її перемогою України над своїм катом-окупантом — варварською Москвою.

Михайло МУХИН

ДРАГОМАНОВ БЕЗ МАСКИ

(Продовження, 2)

III. КОЛИ НАЦІЇ ГИНУТЬ

Ніцше вельми влучно каже: «Нарід гине тоді, коли він свій обов'язок замінює на поняття обов'язку взагалі. Ніщо не провадить до глибшої і ґрунтовнішої руйни, як кожний «неособовий» обов'язок, як кожна жертва перед молохом абстракції».

Так само згине нарід, який свою недолю, своє лихо, замінить на поняття недолі, лиха взагалі. А саме це й зробив Драгоманов із такою тяжкою бідкою, як «обрусеніє», обмосковлення. Він замінив конкретну історичну русифікацію абстрактною уявою про денаціоналізацію взагалі, і відразу ж винайшов, що тут нічого особливого, ненормального немає. Це є й деінде, отже і в нас має, чи може, бути. Ясно, що цим Драгоманов намагався знищити всяку можливість патосу і героїзму у визвольній боротьбі.

В листі до Павлика 16-го лютого 1890-го року Драгоманов писав про один із своїх «творів»:

«... В моїй замітці був, між іншим, історичний зарис систем таких, як «обрусеніє» не тільки в Росії, а й у Західній Європі, звідки Росія й узяла цю систему. Найбільше я зупинивсь на Франції, яка є починником (лагодільником) і вчителем усякого централізму для континентальної Європи; і я показав, що система державної примусової національності, почата Рішельє і Людовиком XIV-им, була вкінці вироблена Якобінською республікою, од котрої перейшла до прусаків, а далі до Росії. А дурень Кониський толкує про московську вдачу».

Отже, Кониський «дурень», бо сміє зачіпати такі недоторкальні драгоманівські святощі, як московська вдача. Але дуже прикро, що аж такий «великий» та «розумний» Драгоманов так недоладно, так нездарно починає «обрусеніє» від кардинала Рішельє. Міг би почати й не з того кінця, не з французького, а таки з московського: Москва від давніх віків і до сьогодні практикувала «обрусеніє» найбільш радикально. Населення здобутих країн — Новгород, Твері, Пскова, Рязані, а потім інших, а тепер України та інших, — Москва руйнувала безщадно, винищувала зброєю, нарешті просто «выводила» мешканців здобутих країн в лютий мороз — на край світу.

От де справді був широкий простір для студій над «обрусенієм». Драгоманов, натомість, як найнятий адвокат диявола — Москви — зручним трюком скидає цілу справу на Рішельє і на прусаків, які завезли цей французький винахід аж до Москви! Перед очима самого Драгоманова Москва всередині минулого століття примусила черкасів, лезгинів, чеченців і татар масово покидати свої рідні землі. Але ці наочні факти в

прославленого стількома панегіристами «історика» не знайшли жодного зрозуміння. Ці відвічні методи московського «обрусення» тепер, на наших очах, широко практикуються над українським народом. Але тихо! Хто сміє за Кониським торочити про московську вдачу?

Взагалі в суперечці Драгоманова з Кониським, забутим та знеславленим, українська правда була на боці Кониського. Досить хоч би такі два листи.

Драгоманов до Кониського: «Про «націоналізм» я не знаю вже, що мені казати. Коли б мені хтонебудь сказав, що ж таке «націоналізм»? Антропометрію я давно знаю, між іншим, знаю і те, що вона на моїх очах мабуть чи не сім разів попереключає раси. Так само антропометрія ще мало каже культурному історикові, не кажу вже про політика. Мову я теж бачу, хоч і мова нічого сама по собі не рішає. От я й поклав собі у політиці стояти за громадську і крайову самоуправу, а там хай наповняє ті рамки, яка там живе раса, якою хоче мовою; а в культурі стояти за певні ідеї, якою б мовою вони не викладались; звісно, я б хотів, щоб ті ідеї викладались так, щоб ішли найглибше, і для того, щоб викладались на мовах найпростіших, народних. Але тут моему народовству, націоналізму, коли хоче, й кінець. Націоналізму ж, як чогось такого, що існує само по собі, я ніколи ніде не міг приймати, а я, не хвастаючись, скажу, що перечитав усе важливіше, що про це написано германцями, романцями і слов'янами» (Лист із 25 грудня 1883 р.).

Мову, отже, Драгоманов бачив, і тому її ще визнавав. А націоналізму «не міг сприймати», бо ніде його не бачив. Бо речей, які не даються ні зміряти, ні зважити — цей типовий учень матеріялістичного XIX-го віку — не зауважував і не визнавав.

А ось із листа Кониського до Драгоманова: »1) У справі релігії — я завжди був поклонником повної свободи совісті; бачив, що в Галичині доволі клерикалізму, але тямив, що вікових обставин, не можна знівечити за рік... 2) У сфері соціально-економічній, ще тоді, як Ви сиділи на лавці в школі, я не згірш Вас тямив ненормальність устрою... 3) У сфері політики і відносин міжнародних я кажу: Україна-Русь однаково з усіма народами має право уладнатись по своїй уподобі. А Ви зараз тукаєте, що це сепаратизм! Я хочу справді сепаратизму від неволі, від злиднів, від темноти і кнута. Я ворог усякого неволення людей, тим то й гідую і всяким «обрусенієм» і уважаю, що націоналізм — єдинопевний ґрунт, де може зрости і пишатись усе те, що зветься щастям людей; націоналізм є ґрунт, де можливе всяке «об'єднання», зрощене й випещене волею, гуманізмом, світом і загальним добробутом людей. 4) Російську літературу, звісно, поступову частину її, уважаю потрібною для тих українців, що не можуть користуватись із другої якоїсь, але не можу признати її рідною і боготворити тах, як Ви цього хочете... 5) На суцюзині школи на Україні — я дивлюсь як на джерело формальної освіти і дійсної деморалізації. Вважаю неминуче потрібним, щоб у школі взагалі панувала наша мова, але не думаю, щоб одною мовою можна запобігти лихові. Єдиною спасенною стежкою я вважав і вважаю з

усього вимовленого вгорі — освіту і виховання маси та інтелігенції на ґрунті широкого націоналізму... а поруч з цим поліпшення економічного побуту маси. Але не по шаблону французького демократизму... 6) Народну партію в Галичині я не вважав непогіршеною, а ватажків її «совершенством». Треба бути великим маніяком, щоб себе, або когось іншого з людей, вважати за «совершенство»¹.

Один із баззастережних прихильників Драгоманова, Богдан Кістяківський (Хатченко), все ж таки вельми влучно викриває поверховість і легковажність поглядів Драгоманова на обмосковлення України:

«Що торкається значення русифікації України, то Драгоманов доводить, що русифікація, зрештою, є безсилою в боротьбі з українською національною культурою... Він запевняє, що циронауковий широкий погляд на історію України мусів би показати нашому суспільству й чужинцям, як українські національнообласні завдання неминуче здійснювались навіть ворожими нам урядами, і як поступ цивілізації на Україні навіть у чужій їй формі приводить до того, щоб підготувати ґрунт для свідомого українства».

На доказ свого твердження Драгоманов вказує, серед інших фактів, зокрема на заснування трьох університетів в Україні.

І навіть найвіщий, безконечно довірливий і відданий пам'яті свого учителя Богдан Кістяківський, навівши цитату з драгоманівського корану, зауважує, що в оцінці таких явищ як русифікація — оптимізм зайвий і може бути небезпечним².

А він справді був небезпечним, цей вічний Драгоманівський оптимізм до всього, що йшло з Москви, цей злочинний і стократ зайвий, заколисуючий і розслаблюючий москвофільський оптимізм. Цей «оптимізм» допроваджував Драгоманова до переляку, коли він думав не про літепле, а про справжнє українство.

Почуття великої тривоги стортало його, коли він раптом припускає можливість реального постання української державности. Вчитайтесь но в такі стурбовані рядки, назагал вельми флегматичних «Чудацьких думок»:

«Наше національство зовсім не таке вже мирне. Послухайте, з якою ненавистю говорять многі наші люди про москалів, жидів, і подумайте, що б сталось із тими сусідами нашими на Україні, коли б удалось нашим національникам узяти уряд на Україні в свої руки. Яке б вони їм «українення» приписали. А покищо, таке людоненависне національство шкодить тим, що будить до нас ворожі почуття й у наших сусідів... Наука, правда, ніколи не шкодить, а тільки допоможе. Навіщо ми будемо вменшувати свою силу в боротьбі за волю нашої нації, опираючись на науку застарілу, хибну, коли ми можемо власне опиратись на нову — вірнішу. Тепер же всяка боротьба поміж людьми опирається на науку»³.

¹) Лист із 10 червня 1893 р. — М. Возняк: «Драгоманов у відновленій «Правді». «За сто літ», 36. VI, Київ, 1930, стор. 229-332.

²) «Украинская Жизнь», 1912, VI, 28.

³) «Чудацькі думки», Відень, 1915, стор. 20.

Драгоманов взагалі нехтував націоналізмом. «Народність у моїх очах — писав він до Бучинського 23-го серпня 1872 року, — має силу тільки тоді, коли вона не суперечить свободі того і другого (розуму й індивідуума), помагає розвою обох... Сама по собі народність в очах російської просвіщенної громади має найменшу ціну, а першу мають ідеї і питання культурні й соціальні, якими міряють у нас і силу різних (різних) національних напрямків»⁴.

На думку Драгоманова, українська мова потрібна покищо тільки на те, щоб з її допомогою дібратися до мужика; писати нею наукові праці тепер не тільки неможливо, а й небажано, — так писав він 31-го серпня 1871 року до Бучинського.

Взагалі він уважав за шкідливе підносити політичний бік українського питання, тим більше, що (на його погляд); «окремішність української нації це справа дуже непевна і неясна. Ми в Росії повернули весь вопрос (питання) на научну дорогу і художественну (художню). Пользуючись (користуючись) тим, що всі говорять про «Русь», «руський», про «народність», ми кажемо — і ми Русь, руські — хочемо виложити научно нашу народну історію, мову, розробити нашу народну поезію. А які ми руські — чи ми разновидність общего (різновидність спільного), чи окреме зовсім — цього, правду сказати, гарно ніхто не знає».

Отаке-то писав він Бучинському 26-го листопада 1871 року⁵.

Драгоманов осуджує галицькі часописи «Мету» і «Правду» за їхню безнастанну боротьбу з москвофільством, негодує на називання москвофілів «ренегатами», бо «кожний вільний визнавати (усвідомлювати) себе, до якої він народности належить, чи його народність самостійна, чи ні — зби він тільки проводив свої ідеї чесно»⁶.

Одним словом — засада пристосування, засада — «удавати, що нас нема», в надії, що нас не зауважить і не розтопче чиясь нога, така ідеологія радикально-соціалістичного апостола Драгоманова. А на кінець — виправдування ренегатства...

IV. БУЯННЯ МРІЙ — ПЕРЕД КАТАСТРОФОЮ

Невіджалуваний дослідник минулого Кость Копержинський у своїй детальній праці «Громадсько-політична тактика Драгоманова» писав:

«Ліберальну, але угодовецьку лінію з притиском на користь українського руху для добра Росії, на користь його навіть для уряду, провадив свого часу Драгоманов»⁷.

Незвичайно вороже настроєний супроти українського націоналізму, Драгоманов незмінно плекав натомість оптимістичні, ідилічні погляди на майбутнє обласних і суспільних відносин у Росії. Зокрема 70-ті роки є

⁴) Переписка з Бучинським, Львів, 1910, стор. 153.

⁵) Переписка з Бучинським, стор. 13, 61-62.

⁶) «З критик Драгоманова на перше число львівської «Правди» за рік 1874». Наведено у Кордуби, цит. праця, «Україна», 1928, кн. 5.

⁷) «Україна», Київ, 1930, кн. 2.

добою найяскравішого буяння ексцентричних драгоманівських надій на те, що от-от надійде світло з Москви.

1-го жовтня 1874 року він писав до Ореста Міллера про свої ж власні фантастичні мрії, якими він, на жаль, обманював не лише себе, а й інших, а врешті й цілу Україну:

«Я пам'ятаю, як весело я... віддавався мріям про те, що з'їзд (археологічний) поведе за собою наближення південних і північних літератів на нових підставах нового русофільського й слов'янофільського напрямку... Саме Київ довго впливає і в Україні і в Галичині в тім напрямку, щоб малоросійський рух прибрав найбільш народний, а не націоналістичний характер, найбільш загальноросійський і загальнослов'янський, найменш сепаратичний. Настане колись час, коли й буде ясно, що пліткарі кидають брудом на общероссів».

Мова тут про Археологічний з'їзд у Києві, що відбувся влітку 1874 року. У світлі тепер уже відомих документів, ця наукова зустріч була для московського уряду пригадкою про зріст української небезпеки, бо: «практиковане в Драгоманова уживання терміну «русский» у поширенім значенні та запевнення, що «русский народ» є і повинен бути єдиним, відхрещування від сепаратизму — все це не могло затушувати дійсних прагнень українства до гегемонії в усіх ділянках життя»⁸.

Але Драгоманов нічого того не бачив, він щиросердечно не помічав, що в Росії вже давно минула доба великих реформ, що давно запанувала реакція. Лише часом настрої Драгоманова псувався і тоді... тінь Мазепи притьмарювала безхмарне драгоманівське небо... Неначе і полтавської вікторії не було чи бій полтавський все ще тривав... Привид гетьмана України, виклятого Москвою, неначе загрожував самому Драгоманову в цілій його акції творення «нового солідарного русофільського напрямку».

19-го листопада 1874 року Драгоманов роздратовано писав до того ж Міллера: «Рішуче Мазепа стає керуючою особою і загрожує направити Пам'яті у друге заслання»⁹.

Взагалі по цім Київським науковим конгресі 1874 року в Драгоманова такою мірою крутилася голова від уросених і ніби дуже далекосяглих успіхів, що він пише всім, усім, усім — і до Галичини, і до Фльоренції своєму приятелеві професорові Губернатісові — про те, як-то хороше гулялося і яка-то згода в сімействі панувала там між вівцями-українцями та вовками-москалями...

Ось що писав Драгоманов в італійському журналі: «При цій нагоді піднято знову питання про корисність української літератури та про її помиримість із патріотизмом усеруським. Приятелі народного українського генія та й української літератури доказали, що їх місцевий патріотизм не має в собі нічого політичного, вузького та ретроградного, як патріо-

⁸) Копержинський, цитована праця.

⁹) Наведено за Копержинським.

тизм козакофільський не суперечить патріотизмові всеруському так само, як патріотизм сіцилійський не лише не суперечить патріотизмові італійському, та літературі італійській, а й дає їм живий і міцний ґрунт... Навіть самі великоруси, як Міллер, Суворін, боронили льояльність місцевого українського патріотизму далеко гарячіше, ніж самі українці».

Далі, згадавши антиукраїнські випадки преси, реакційного «Кієвлянина» і ліберального «Голосу», Драгоманов, із виглядом клясичного й непоправного Манілова, пише: »...немає лиха без добра і полеміка, розказана нами, лишиться мабуть останньою іскрою журналістського фразерства про «український сепаратизм», яка (іскра) наробила стільки шкоди розвою національному і простонародному руському та слов'янському останніми роками, позбавляючи національне почуття південно-західної Росії його натурального ґрунту, здержуючи розвій популярної літератури та лякаючи багатьох патріотів малих земель слов'янського світу страхопудом централізму русско-московського, який вороги Росії збільшили понад міру»¹⁰.

Такі веселі речі подавав Драгоманов до відома Європи, а ще кращі писав він до Галичини, приписуючи свої власні москвофільські настрої всім українським учасникам Київського конгресу.

¹⁰) «Rivista Europa», Firenze, 1875, Gennaio.

(Далі буде)

«Московська література, політична і неpolітична, різні організації і партії, буржуазні й соціалістичні, цілими серіями плодили на Україні перекинчиків. А коли ж ми виправдували тих перекинчиків, то якже могли ми повстати проти самого джерела, що ростило ренегатів — проти Московщини, її народу, її культури, її демократії, її політичної місії, проти генія московського народу?

Ціла пропасть ділила таку ментальність тодішньої нашої інтелігенції від ментальности нашого народу, від ментальности Шевченка, який на муки вічні засуджував дупу дівчини, яка «кожному годила» і яка несвідомо «цареві московському коня напоїла»...

Історичний момент на цілий зріст ставив трагічну і яку ж тяжку дилему: — МИ ЧИ ВОНИ. І якже ж могли — не кажу рішати, — а хоч би ставити в цілий її зріст, ту дилему люди, які допускали вільний перехід від «ми» до «вони», і які в ім'я розуму і толеранції виправдували національне ренегатство?»

(Д. Донцов: «Розрита могила»)

Леонід ПОЛТАВА

М о в а

Ще недавно — гнана, ледь жива,
Хуторців каганцювате світло, —
З нами ти, мов квітка польова,
Над землею радісно розквітла.
Що там вітер і метілі злі!
Не в таку вже встояла негоду
Наша мова — мова дужої землі,
Наше слово — слово дужого народу!

Ще недавно — степова трава,
Дзвін бандур, приглушений степами, —
З нами ти — як поле у жнива,
Багатієш повними снопами:
Бо в Шевченка слові — міць землі,
В Українки слові — свіжі води.
Наша мова — мова творчої землі,
Наше слово — слово творчого народу!

Ще недавно — тільки степова,
Ти тепер з новим життям у згоді:
Викарбовують нові слова
Наші, нами ставлені, заводи;
Слів нових крицеві журавлі
Потрясають баню небозводу...
Наша мова — мова гордої землі,
Наше слово — слово гордого народу!

Ні, вогню не погасить вогнем,
А дощем не налякати зілля. —
Ми в тобі живем і оживем,
Україно, загнана в підпілля!
Низько косять? — корінь у землі!
Соки п'ють — морів не спити зроду!
Наша мова — мова вічної землі,
Наше слово — слово вічного народу!

Проф. Григорій ВАЩЕНКО

МОРАЛЬ ХРИСТІЯНСЬКА І КОМУНІСТИЧНА

(Продовження, 3)

ЩО ДАЛО ХРИСТІАНСТВО ЛЮДСТВУ

Подана нами характеристика християнської моралі підтверджує, що християнство аж ніяк не може бути основою експлуатації людини людиною, як це намагаються довести большевики. Навпаки, воно вимагало й вимагає гуманного ставлення до людини, засуджує всяку експлуатацію й несправедливість у відношеннях між людьми. Про це свідчить вся історія християнства. Перед приходом Христа і в початку християнської ери в Римській імперії існувало жорстоке рабство, а свідомість гідності людини була впала до останньої міри. Про це, між іншим, свідчать глядіаторські бої, під час яких глядіатори-раби вбивали один одного, а тисячі глядачів із захопленням кричали й плескали в долоні. З таким же захопленням юрба римлян, зібравшись у цирках, дивилась як дикі звірі розривали мучеників-християн. Мірою того, як християнство стало релігією народних мас Римської імперії, щезали глядіаторські бої й жорстокі циркові видовища. Поступово щезало й рабство. Рабовласницький устрій суспільства перетворився в феодалізм, що панував в Європі протягом середніх віків. Становище селянина-хлібороба в середні віки не можна порівняти зі становищем раба. Хлібороб залежав від феодала, мусів певний час працювати для нього, але й феодал мав певні обов'язки щодо селянина: він мусів захищати його від всяких нападів.

Під впливом Церкви в середні віки виробився ідеал лицаря. Лицар боровся за віру Христову, захищав права слабих, заступався за вдів, сиріт і взагалі за всіх, хто потребував захисту. Цей ідеал настільки високий, що й тепер шляхетні вчинки називаються лицарськими.

В нові віки вплив Церкви на суспільство зменшується, ширяться матеріялістичні й атеїстичні погляди, і все це, а не християнство, сприяло поширенню експлуатації людини людиною.

Відхід від релігії, стисліше, від християнства, почався з часів т. зв. відродження, себто з XV-го століття. У філософії періоду відродження помічається поширення скептицизму, відхід від християнського монотеїзму в бік деїзму. В науці такими були медик Парацельс, математик Кардан, природник Помпонацій, що очолював Падуанську школу, заперечував особисту безсмертність душі людини, а відомий природознавець Чезальпіні не признавав Бога за Творця світу.

Різкий відхід від християнства в період відродження помітний і в галузі політики й моралі. З цього погляду найвимовнішим є твір Макіавеллі під назвою «Князь». В основу його покладені засади сили, або, стисліше, насильства й підступства. При цьому слід зазначити, що ці засади часто були реалізовані в політиці діячами нового часу.

В період відродження зростає інтерес до природничих наук, що спричинилося до великих відкриттів у галузі астрономії й фізики, чим особливо уславилися Коперник і Галілей. Обидва вони були віруючими християнами, але їхні відкриття були потім безпідставно використані в боротьбі з християнством.

Більш рішучий відхід науки й філософії від християнства почався в нові віки. Так Джіордано Бруно (1548-1600 рр.), що був членом Домініканського ордену, а потім зрікся його, рішуче став на бік пантеїзму, твердив, що Бога не можна відділяти від світу й матерії, що Бог є причина, принцип і вічна єдність буття. Виходячи з такого розуміння Бога, Бруно, заперечував догму перетворення хліба й вина в Тіло й Кров Христа в св. Євхаристії.

Ще далі відійшов від християнства і взагалі від релігії англійський філософ Гоббс Тома (1588-1679 рр.). Він рішуче став на позиції крайнього матеріалізму, атеїзму й егоїзму. Використовуючи дедуктивну методу, він доводив, що існує лише матерія, що всі явища, які відбуваються в тілі людини і називаються психічними, можна звести до відчуттів, себто до рухів мозку. Коли ці рухи сприяють сумі функцій, що творять життя, вони викликають у людини почуття задоволення. І навпаки, коли вони заваджають цим функціям, вони викликають почуття незадоволення. Звідси — заперечення свободи волі людини й християнської моралі. Людина в своїй поведінці, на думку Гоббса, керується виключно мотивами егоїзму; побожність, благоговіння, релігійні почуття, — все це, на його думку, лише вияв страху. В галузі суспільного й політичного життя Гоббс визнає лише принципи егоїзму й сили. Кожна людина прагне до своєї особистої вигоди. Тому кожна людина є природним ворогом іншій людині. — «*Homo homini lupus*» («Людина людині — вовк»). Суспільне життя є боротьбою всіх проти всіх. Зрозуміло, що в цій боротьбі перемагає сильніший, і це, на думку Гоббса, є природний закон. З якої ж речі людина сильніша буде поступатися перед слабшою? Але, коли б такий «природний закон» був повністю реалізований у суспільному житті, люди знищили б одні одних. Тому в інтересах особистого щастя, людина в суспільному житті відмовляється від свого «абсолютного права на все» і творить з іншими людьми мирну угоду. Останню тезу Гоббс формулює так: «Відступіть мені ваше абсолютне право на здобуту мною їжу, а я відступлю вам моє абсолютне право на здобуту вами їжу».

А для того, щоб ця угода мала дійсну силу, потрібна певна гарантія, якою може бути лише абсолютна влада над суспільством однієї людини, або монарха. Останній, на думку Гоббса, є необмеженим господарем не тільки над майном, а й над життям і думками кожного члена суспільства, і тому Гоббс називає його Левіятаном.

Філософія Гоббса показує, до яких жахливих наслідків може привести послідовна реалізація в житті матеріалізму й атеїзму. Тому англійські філософи XVII-го і XVIII-го стол. дещо злагіднили систему

Гоббса, але не відмовилися від неї. На їх засадах, між іншим, побудована т. зв. утилітаристична мораль, яка в основу поведінки людини кладе принцип користи. Перший сформулював систему утилітарної моралі Бентам (1748-1832 рр.). На його думку, людина з природи є егоїст і тому у своїй поведінці керується виключно особистими інтересами. »Жодна людина, — каже Бентам, — пальцем не рухне для іншої людини, коли не бачить у цьому свого особистого інтересу«.

Ідеї утилітаристичної моралі покладені й в основу суспільно-економічної системи, що має назву лібералізму. Систему цю докладно розробив англійський філософ Джон Стюарт Мілл (1806-1873 рр.). В основу своєї системи він поклав принцип свободи, або, стисліше, вільної конкуренції. На його думку, свобода розвиває здібності людини, яка сама в собі знаходить правила поведінки; з вільної діяльності і особистих інтересів виникає загальна користь.

Але, що дала на практиці така »свобода«, заснована на засадах матеріалізму, і взагалі до яких наслідків дійшло людство в своєму практичному житті, відійшовши від засад християнства? Відповідь на це дають факти з історії Англії та інших європейських народів протягом нових віків.

Вільна конкуренція в економічному житті, що покладена в основу системи лібералізму, сприяла в ХІХ-му стол. швидкому й буйному розвитку капіталізму. Будуються численні фабрики й заводи, розвивається торгівля не тільки в межах окремих країн, а й у світовому масштабі. Але все це йде на користь лише невеликої кількості капіталістів. В їх руках збираються величезні капітали, й це дає їм владу над масами не тільки в житті економічному, а й політичному. Роля капіталістів ще більше посилилась, коли вони почали об'єднуватись у трести. Тоді не тільки економічне й політичне життя окремих країн попало в залежність від них, а й життя міжнародне. Зате в тяжкому стані опинилися робітники й бідніші селяни. Заробітня платня робітників ледве забезпечувала прожиточний мінімум. Хоч юридично діти бідноти мали право на освіту на всіх ступнях, але через матеріальний стан фактично в більшості випадків обмежувалися лише початковою школою, а в деяких країнах і зовсім залишалися без освіти. Так само робітники й селяни, юридично маючи всі політичні права, фактично не могли користуватися ними.

Тяжкий стан робітництва й селянства став тим ґрунтом, який використала комуністична система Маркса й Енгельса, що тепер стала великою загрозою для цілого світу. Капіталістична система негативно відбилася і на психіці людей. Основною метою багатьох стали матеріальні блага. Навіть саму людину розцінюється в залежності від того, який її матеріальний стан. Егоїзм і матеріалізм грають велику ролю і в міжнародній політиці. Все це спритно використовують московські большевики в своїй пропаганді комунізму. Тому, щоб переборювати їх, треба вести боротьбу і з хибами капіталізму.

В цій боротьбі багато цінного й мудрого дає Енцикліка Папи Лева XIII «Рерум новарум», що видана 15-го травня 1891 року, і Енцикліка Папи Пія XI «Квадрагезімо анно», що видана 15-го травня 1931 року.

Не подаючи змісту Енциклік повністю, зупинимося на окремих розділах їх.

Папа Лев XIII з величезною ясністю і переконливістю доводить анти-природність комунізму. Комунізм порівнює людину з твариною. Папа ж доводить існування між ними великої різниці. Тварина у своєму житті керується виключно інстинктами, що зберігають її життя і дають йому певні напрямки. »Зовсім інша природа людини. Хоч людина й посідає у всій цілості й повноті змислові здібності (відчуттєві), а проте цим не вичерпується вся її природа; ці здібності є нижчими й підлягають здібностям вищим. Тим, що підносить нас у світі й ушляхетнює, тим, що робить людину людиною і що відрізняє людину від тварини, є здібність мислення, або здібність розуму. Як розумна істота, людина сама організує своє життя, маючи на увазі не тільки сучасне, а й майбутнє. Тому метою, до якої безпосередньо прагне працюючий, є здобути матеріальні добра і володіти ними, як своєю власністю.

Отже, заміна власності приватної на суспільну, до чого прагнуть соціалісти, порушила б умови життя всіх працюючих, що одержують платню, відбрала б у них свободу уживати платню по своїй волі, і тим самим позбавила б їх надії й можливості поліпшувати умови життя їхніх родин. Тому право власності є явищем кінцевим. І навпаки, суспільна власність дуже загрожує родині, що є старшою від держави.

А проте, матеріальний добробут є лише засобом для підтримання фізичного існування і тому не може бути основною метою життя. Такою метою є лише вічне блаженство на небі. Цієї мети людина може досягнути лише дотримуючись заповітів Христа. А Христос учив любити ближнього, як самого себе, бути милостивим, допомагати хворим і убогим. Як на приклад такої допомоги, Папа Лев XIII вказує на перших християн. Тоді багаті часто відмовлялись від власного майна, щоб допомогати вбогим. (Діяння Св. Апостолів IV, 34-35).

Капіталістичний світ відійшов від цих заповітів Христа, і тому Папа Пії XI у своїй Енцикліці каже:

»Капітал довго привласнював собі надзвичайні вигоди. Він забирав для себе майже всі прибутки виробництва, ледве залишаючи робітничій масі можливість підтримувати свої сили й свої родини...

Вільна конкуренція сама себе зруйнувала; замість свободи ринку, настала економічна диктатура. Жадоба прибутків перетворилася на нестерпиме властелюбство. Все економічне життя стало страшно суворим і неможливо жорстоким...«

»В наш час більше всього вражає видовище скупчення не тільки багатств, а й величезної влади, — влади економічного свавілля в руках невеликої кількості людей. Це скупчення влади й майна є продуктом нічим не обмеженої конкуренції і утриматися в ній можуть тільки

найсильніші, що найчастіше визначає найбільш лютих у боротьбі і тих, що їх найменше стримують докори сумління...»

«Насильницьким порушення порядку є таке становище, коли капітал використовує робітників, або пролетарську класу, для експлуатації промисловості і всього економічного рівня лише з власних міркувань і з метод власної вигоди, не рахуючись ні з людською гідністю робітника, ні зі справедливістю і загальним добром».

Енцикліка вказує далі на тяжкі наслідки капіталістичної системи у світовій політиці, зокрема на тяжке становище колоніальних народів, що стають жертвами жорстокої експлуатації.

І голос Церкви не залишається «голосом вопіючого в пустелі». Під впливом християнства в країнах вільного світу експлуатація людини людиною не посилюється, як цього чекали Маркс і Енгельс, а поступово послаблюється. Пояснюється це перш за все тим, що властива християнству ідея свободи волі й гідності людини не щезає серед робітників і селян, а живе й діє. З метою боротьби за свої права робітники об'єднуються в професійні спілки, ставлять свої вимоги перед підприємцями, організують страйки. І державна влада у вільних країнах, законодавство яких бодай частково творилося під впливом християнства, не придушує професійних рухів на користь капіталістів. В наслідок цього матеріальний стан робітників і їхнє правне становище поступово поліпшується. Наприклад, робітники в Сполучених Штатах Америки не тільки не знають злиднів, а в своїй більшості живуть у достатках: мають добре обладнані приміщення, купують авто й телевізори. Навіть емігранти з СРСР, що порівняно недавно прибули до Америки, улаштувалися з матеріального боку досить добре і багато з них придбали і власні будинки. Непогано живуть робітники і в Німеччині, хоч вона була в часи другої світової війни дуже зруйнована.

Під впливом християнства в країнах вільного світу широко розгорнули діяльність благодійні установи, що допомагають хворим, старим, немічним, не тільки тубільцям, а й емігрантам. Крім того про старих та інвалідів піклуються державні установи на засадах відповідного законодавства. Наприклад, в Німеччині існує т. зв. «Вольфартсamt», що регулярно дає допомогу старим і безробітним. Широко розгорнули благодійну діяльність і деякі капіталісти. В США існує т. зв. фонд великого підприємця Форда. З цього фонду одержують допомогу не тільки мешканці Америки, а й науковці Західньої Європи. На це з фонду видається щороку 400.000 доларів. В Європі видатні науковці й письменники одержують Нобелівську премію.

Ідеї християнського гуманізму діють все з більшою й з більшою силою і в галузі міжнародних відносин. В XVII-XVIII-их стол. європейські народи захопили великі території в Америці, Азії, Африці і створили там свої колонії. Тепер колоніалізму приходить кінець. На наших очах стають вільними і творять свої самостійні держави народи Азії й Африки, які були недавно поневолені європейцями. Колоніальною дер-

жавою залишається лише московська імперія, що побудована на засадах матеріалізму й атеїзму. Все це доводить брехливість твердження большевиків, що християнство було й є основою експлуатації людини людиною.

Злісною брехнею є також твердження большевиків, що християнство затримувало розвиток науки й мистецтва. Навпаки, факти з історії свідчать про те, що християнство завжди сприяло розвиткові їх. В перші віки нашої ери і в часи середніх віків наука в Європі була міцно пов'язана з християнською релігією. Розсадниками науки й освіти були церкви й монастирі. При них організувались школи, в яких молодь вивчала не тільки основи релігії, а й світські науки. Високі школи, що були організовані в середні віки, були міцно пов'язані з Церквою.

Ченці в монастирях ретельно переписували не тільки релігійні, а й наукові твори і цим сприяли збереженню здобутків науки. Крім творів своїх сучасників, вони переписували і твори вчених та філософів стародавньої Греції й Риму. Ці твори мали велике значення в дальшому розвитку світової культури.

В перші віки християнства Церква дала немало видатних учених, богословів, Іван Золотоустий, Юстин Філософ, Блаженний Августин, Ориген та інші. Багато богословів і філософів було також й у середні віки. Майже всі вони в своїх творах підтримували зв'язок з філософами класичного періоду. Одні з них стояли на боці Платона і називалися реалістами, другі — на боці Арістотеля й називалися номіналістами. І ті й другі, використовували здобутки грецької і римської науки та сприяли розвиткові науки в наступні віки.

В нові часи найвидатніші вчені й філософи були віруючими християнами. Такими були Ньютон, Декарт, Ляйбніц, Паскаль, Кант, Фіхте, Шеллінг.

Великий і дуже позитивний вплив мало християнство й на педагогічні науки. На доказ цього досить назвати ймення геніяльних педагогів Яна Амоса Коменського й Пестальоцці. Їхні педагогічні системи побудовані послідовно на засадах християнства. Під впливом християнства склався в європейській педагогіці виховний ідеал, як мета виховання молоді. Риси цього ідеалу відповідають засадам християнської моралі.

Неменший вплив мало християнство й на розвиток у країнах Європи мистецтва: архітектури, скульптури, малярства, музики й поезії. Найкращі будівлі в цих країнах — храми Божі, як, наприклад, Собор св. Софії в Царгороді, храм апостолів Петра й Павла в Римі, Собор Богоматері в Парижі, Кельнський Собор та інші. В середні віки виробився т. зв. готичний стиль, що характеризується великим піднесенням, поривами духу людини від землі до неба.

Кращими творцями в галузі малярства були Рафаель, Міхель Анджелло, Леонардо да Вінчі. Всі їхні твори органічно пов'язані з християнством.

Так само духом християнства пройняті найкращі музичні твори славетних європейських композиторів Ветговена і Баха.

Переконливим доказом великого впливу християнства на науку й мистецтво може бути минуле України. Після того, як наш нарід прийняв віру Христову, в Україні почався могутній розвиток освіти й науки. Як і в інших країнах Європи, велику роль в цьому в Україні мали Церква й монастирі. При них організувались школи; ченці ретельно переписували книги не тільки церковні, а й наукові у галузі історії й природознавства, і цим сприяли поширенню науки серед нашого народу. Особливо велику роль в розвитку й поширенню християнської культури в Україні мала Києво-Печерська Лавра, що стала центром науки й освіти на нашій Батьківщині.

В княжі часи в Україні були видатні письменники й науковці, у своїй більшості служителі Церкви, хоч були між письменниками і світські люди. Митрополит Київський Іларіон написав казання «О законі і благодаті», в якому прославляв Володимира Великого. Залишили після себе цінні твори Лука Жидята, Св. Теодосій Печерський, Данило Заточник, Володимир Мономах. В княжий період був складений «Патерик», — збірка життя святих. В 1039 році, за часів князя Ярослава, появився перший літопис, що поклав початок науки історії України, а в початку XII-го стол. літописець Нестор написав «Повість временних літ». Всі ці твори мають високоідейний християнський зміст. Так, наприклад, Лука Жидята в своєму «Поученні» пише:

«Пам'ятайте, й будьте милосердними до странників, до убогих, до голодних і ув'язнених, і до сиріт будьте милостивими».

Такий же зміст має й «Поучення Володимира Мономаха дітям».

«Любов майте зі всякою людиною, — пише він, — а тим більше з братами, і нехай не буде одно в серці, а інше на устах; під братом ями не рий, щоб Бог тебе в гірше не кинув. Але будь правдивим... Будьте терпеливі брат до брата й до всякої людини і не воздавайте злом за зло... Будьте смиренні й лагідні, і ви станете виконавцями Божих заповітів, бо в серці гордого диявол сидить, і Слово Боже не хоче припинити до нього».

В нові часи глибоко віруючим християнином був геніальний український філософ Григорій Савич Сковорода (1722-1794 рр.). Основним джерелом його філософічної системи була Біблія. Він називає її «Божим сонцем».

«Це для мене найкраща книга з усіх книг, — писав він... Вона задовольнила мій довголітній голод і спрагу хлібом і водою, солодшими від меду й медової води, Божою правдою й справедливістю».

Біблійним духом проінята вся філософія Сковороди, він учить, що Бог є найвищою силою, яка діє в природі й людині.

Заснована на християнських засадах шкільна освіта в Україні підупала в наслідок татарської навали й була відновлена в XVI-му стол. у Львівській школі й Острозькій Академії, а в XVII-му стол. широко розгорнулась у Києво-Могилянській Академії. Остання стала центром освіти не тільки для України, а для всієї Східної Європи. Вона мала

коло 2000 студентів, що походили з України, Білорусії, Московщини, Балканських країн.

З українських високих шкіл вийшло багато вчених, переважно богословів, що вславили ім'я українського народу. В Острозі була заснована друкарня, в якій перш за все була надрукована Біблія слов'янською мовою.

Великий вплив мало християнство на розвиток в Україні архітектури, малярства, музики. В Києві Ярослав Мудрий збудував Собор Святої Софії, прикрашений фресками й мозаїками. Німецький хроніст Тітмар Шар оповідає, що за часів Ярослава Київ мав 400 церков, а бременський єпископ Адам називає Київ «суперником Константинополя і преславною окрасою Східної Церкви». Величні храми в жнижний період були збудовані також в Чернігові.

Під впливом християнства високого рівня досягла й церковна музика. Україна дала таких славетних композиторів, як Бортнянський, Березовський, Ведель. Твори їх відзначаються високим релігійним піднесенням і величною красою. В ХХ-му стол. визначним церковним композитором був Стеценко.

На закінчення до всього написаного нами вище про благодійний вплив християнства на розвиток духової культури маємо додати, що найвищого рівня наука й мистецтво у цілому світі досягли в країнах з християнським населенням.

КОМУНІСТИЧНА МОРАЛЬ, ЇЇ ОСНОВИ

В своїй промові на III з'їзді комсомолу 2-го жовтня 1920 року Ленін поставив питання: «Чи існує комуністична мораль, чи існує комуністична моральність? Звичайно, існує», — відповів він на своє питання. І, спираючись на те, що «буржуазія» обвинувачує большевиків у тому, що вони відкидають всяку мораль, Ленін ставить таке запитання: «В якому сенсі ми заперечуємо мораль?» — І відповідає на це: «В тому сенсі, в якому проповідувала її буржуазія, яка виводила цю мораль із велінь Бога (у Леніна з малої літери). Ми з приводу цього звичайно кажемо, що в Бога не віримо, і добре знаємо, що в ім'я Бога говорило духовництво, говорили поміщики, говорила буржуазія, щоб провадити свої експлуататорські інтереси. Або замість того, щоб виводити всю мораль із заповітів моральності, з велінь Бога, вони виводять її з ідеалістичних або напівідеалістичних фраз, які теж зводились до того, що дуже подібне до велінь Бога... Всяку таку мораль із позаклясового розуміння ми відкидаємо». (Збірник творів, т. XXX, стор. 411).

Отже, комуністична мораль побудована на основі матеріалізму й атеїзму, інакше — на системі т. зв. діалектичного матеріалізму. Большевики вороже ставляться до всякої релігії, особливо до християнства. З перших же років революції вони розгорнули жорстоку боротьбу з християнством: арештували, розстрілювали і навіть вішали служителів Церкви, провадили антирелігійну пропаганду через школу, комсомольські, піонерські й професійні організації, через пресу, кіно, театр, організу-

вали антирелігійні музеї, союзи безбожників і т. п. Ця боротьба з релігією не припинилась до останнього часу, лише набрала трохи інших форм. Тепер московські большевики більше наполюгають на антирелігійну пропаганду, притягаючи до неї науковців. У середині червня 1959 року Академія Наук СРСР і «Всесоюзна спілка поширення політичних і наукових знань» скликали конференцію по питанню «наукового атеїзму». На ній виступали академіки різних національностей: москвини, грузини, вірмени тощо. Вони говорили про великі досягнення совєтської науки в галузі фізики, хемії, фізіології, астрономії й інших природничих наук і про боротьбу проти сучасних форм релігійного вірування. Посилаючись на рішення XXI з'їзду КПСС, вимагали поширення боротьби проти «релігійних пережитків». Цю боротьбу вони розглядали, як боротьбу «науково-матеріалістичного світогляду проти світогляду антинаукового, релігійного». Закриваючи збори, директор інституту філософії при Академії Наук СРСР, П. Фадєєв, підкреслив, що пропагандисти «наукового атеїзму» мусять міцніше пов'язувати свою пропаганду з практичними завданнями комуністичного будівництва». Цим вони, — як казав Фадєєв, — «будуть допомагати скорому виконанню завдань побудови комуністичного суспільства» («Правда», 18. VII, 1960 р.).

Крім того, «Правда» 12 червня 1959 року повідомила про появу нового журналу «Наука й релігія». Як зазначено в повідомленні, важливе місце в журналі будуть посідати статті, присвячені критиці релігійної ідеології й боротьбі з «релігійними пережитками».

Все це свідчить про те, що московські большевики вбачають у релігії великого ворога комуністичної системи і прикладають усіх зусиль, щоб ліквідувати її.

Крім віри в Бога, другою основою моралі є те, чи інше розуміння природи людини. Комуністичне вчення про людину засноване на засадах матеріалізму й атеїзму. Звідси — заперечення існування душі людини. Всі психічні процеси, як твердять комуністи, мають матеріальну природу; свідомість, що в першу чергу характеризує їх, є «властивість високоорганізованої матерії». «З'явилась вона на певному ступні розвитку матеріального буття і міцно пов'язана з будовою нервової системи. Розвиток психіки відбувається відповідно до законів діалектичного матеріалізму». «Діалектичне розуміння розвитку, — пише большевицький психолог Рубінштейн, — розглядає розвиток психіки не тільки як зростання, а також, як зміну, як процес, в якому ускладнення і кількісні зміни психічних функцій переходять в якісні, корінні, істотні і приводять до цихлообразно виступаючих якісних новоутворів». («Основи общей психології», стор. 72).

Як чисто матеріальне явище, свідомість людини, зокрема її світогляд, обумовлюються виключно «виробничими відношеннями» в суспільстві. Тому існує велика різниця між поглядами представників фєвдального й капіталістичного суспільства, між поглядами «буржуїв» і робітників. Це стосується також і моралі. Є мораль фєвдальна, капіталістична й пролетарська. В класовому суспільстві завжди провадиться боротьба між окремими класами. Вона, на думку комуністів, є основою рушійною

силою в розвитку людства. Завдяки їй рабовласницький устрій змінився на феодалний, феодалний на капіталістичний, а капіталістичний неодмінно зміниться на комуністичний, коли зникне розподіл на класи і буде існувати безкласове суспільство.

Трактуючи людину, як річ матеріальну, заперечуючи існування душі людини, комуністи цим самим заперечують свободу волі, визнання якої лежить в основі християнської моралі.

КОМУНІСТИЧНЕ РОЗУМІННЯ МЕТИ ЖИТТЯ

Метою життя людини, як учать теоретики комунізму, є організація безкласового комуністичного суспільства. Цю стадію в розвитку людства теоретики комунізму малюють незвичайно привабливо, як свого роду рай на землі. Маркс писав: »На вищій фазі комуністичного суспільства, після того, як щезне розподіл праці, що робить людину рабом, коли зникне разом із тим протилежність розумової й фізичної праці, коли труд перестане бути тільки засобом життя, а стане сам першою потребою життя, коли разом із всебічним розвитком індивідуумів виростуть і продукційні сили, і всі джерела суспільного багатства поллються повним потоком, — лише тоді можна буде зовсім перебороти вузький обрій буржуазного права, і суспільство зможе написати на своєму прапорі: »Кожний за здібностями, кожному за потребами«.

До цього Ленін додає: »Тільки тепер можемо оцінити всю вірність зауважень Маркса, коли він нещадно кепкував з безглуздя в сполученні слів: »Свобода й держава«. Поки є держава, нема свободи«.

Мети цієї можна досягти тільки шляхом упертої й жорстокої боротьби. Виступаючи на третьому з'їзді комсомолу, Ленін казав: »Не трудно було прогнати царя — для цього потрібно було декілька днів. Не дуже трудно було прогнати поміщиків, це можна було зробити за декілька місяців, не дуже трудно прогнати й капіталістів. Але знищити класи незрівнянно трудніше... Треба, щоб всі працювали за одним спільним планом, на спільній землі, на спільних фабриках і заводах і по спільному розпорядку. Чи легко це зробити? Ви бачите, що тут не можна досягти рішення так же легко, як прогнати царя, поміщиків і капіталістів... Значить, завдання боротьби пролетаріату ще не закінчилось тим, що ми скинули царя, прогнали поміщиків і капіталістів, і завершення її є завданням того порядку, що ми його називаємо диктатурою пролетаріату«.

Ось як малює цю диктатуру Ленін в статті »Як організувати соцзмагання«:

Багаті й жулики це — два боки однієї медалі, це — дві головні породи паразитів, вигодуваних капіталізмом, це — головні вороги соціалізму; цих ворогів треба взяти під особливий нагляд всього населення, з ними треба нещадно розправитись при найменшому порушенні ними правил і законів соціалістичного суспільства. Всяка слабкість, всяке хитання, всякі сантименти в цьому відношенні були б найбільшим злочином перед соціалізмом... Єдність в основному, в корінному, істотному не порушується, а забезпечується багатогранністю в подробицях, у місцевих

особливостях, у прийомах підходу до справи, у способах здійснення контролю, у шляхах знищення й обезшкодження паразитів (багатих і жуликів, нехлюїв та гістеричок із інтелігенції)... Тисячі форм і способів практичного обліку й контролю за багатими, жуликами, дармоїдами мусять бути вироблені й випробувані на практиці самими хомунами, дрібними клітинами в селі й місті. Різноманітність тут є запорукою життєвості, запорукою успіху в досягненні спільної єдиної мети: очищення землі російської від всяких шкідливих комах, від блох-жуликів, від блощиць-багатих і т. ін. і т. ін. В одному місці посаджуть у тюрму десяток багачів, тузін жуликів, півтузина робітників, що ухиляються від роботи... В третьому видадуть їм після відбуття карцеру жовті посвідчення, щоб увесь нарід до їх виправлення стежив за ними, як за шкідливими людьми. В четвертому — розстріляють на місці одного з десятих, що винні в дармоїдстві. В п'ятому — придумують комбінації різних заходів». («Як організувати соцзмагання», т. XXII, стор. 157-158).

Виходить, що для Леніна людина, яка не йде вногу з більшовиками, шкідлива комаха, яку слід нещадно нищити. Це цілком відповідає комуністичному розумінню людини, як речі чисто матеріальної.

ЩО ДАВ КОМУНІЗМ ЛЮДСТВУ?

Уже перші роки большевицької революції принесли мільйони людських жертв. Большевицькі банди нещадно нищили ні в чому неповинних людей, падали церкви, руйнували будинки, грабували населення. Все це хоч і мало, переважно, стихійний характер, але відповідало тим завданням, що їх поставили большевицькі вожді. Приблизно з 1922 року, коли большевики цілком взяли в свої руки владу на теренах колишньої царської московської імперії, терор набув організованого, планового характеру, хоч жорстокість його ні скільки не зменшилась. Особливо жорстоким був большевицький терор в Україні. Органом його була ЧК, що потім часто міняла свою назву, але залишилась незмінною щодо своєї пекельної діяльності. Чека арештувала численних українських інтелігентів не тільки за антикомуністичну діяльність, а й просто тому, що вони, на думку московських чекістів, могли бути небезпечними для большевицької системи. Большевики знищили також мільйони селян, в першу чергу заможних, а потім т. зв. середняків. В 1921 році большевики навмисне організували в Україні голод, від якого, переважно в південній Україні, загинуло не менше двох мільйонів людей.

В 1929 році почалась насильницька колективізація. Щоб загнати українських селян в колгоспи, большевики навмисне організували голод в 1932-33 роках, наслідком чого вимерло не менше 7 мільйонів селян.

Був голод в Україні і в 1946 році. З метою тримати в покорі поневолене населення і до останнього використовувати його працю, большевики засилають численні мільйони неповинних людей в концентраційні табори, де вони живуть у холоді, голоді, в тяжкій праці й у більшості

вмирають у тяжких муках. Перше місце по кількості засланих посилають українці.

Тепер московські більшовики вивозять мільйони української молоді в Азію (на цілину). Як і штучно організований голод, так і вивіз на цілину має подвійну мету: примусити людей тяжко працювати для московсько-більшовицької влади й разом із тим зменшувати кількість населення України або асимілювати його з москвинами.

А взагалі можна з певністю сказати, що історія не знала ще такої жорстокості, яку виявляють московські більшовики.

Як засіб терору вони широко використовують доноси, розцінюючи їх як обов'язок кожного громадянина, а доноси дітей на батьків вони виставляють як «геройство». Тому населення ССРСР живе в вічному страху. Люди бояться один одного, приховують свої думки, стають замкненими самі в собі. Такий настрій у більшості населення ССРСР дуже яскраво й правдиво відбила у своєму романі «Страх» письменниця Олена Звичайна.

(Далі буде)

Лариса МУРОВИЧ

ПРОТИ ХВИЛЬ

Тут же вітер завжди в вічі
Дує пилом навмання,
Ще й глузуючи він кличе:
Це нерідна сторона!

Вітер гострий і дошкульний,
Все без серця і душі —
Невсипущий, безпритульний,
Та у пилі все кишить.

Ти оглянись — він навпроти,
Ідеш прямо — він і тут,
На всі сторони скорботи
Своїм визовом ідуть.

Не завернеш вітру в полі,
Він мандрівник без кінця —
В завороженому колі
Не покаже він лица.

Але й як судилось завжди
З ним змагатися, йти,
То ми в ім'я віри й правди
Проти хвиль будем брести!

Д-р Михайло КУШНІР

СНИ У СВІТЛІ ПСИХОАНАЛІЗИ

Ще з досвідку людства сонні маріння привертали до себе увагу людини. В цьому світі міражу — такому ж, деколи, відрубному від світу уяви, — люди шукали розв'язки загадки майбутнього. В цьому загальному «consensus gentium» стирчало, як завжди, зерно правди. Вже Арістотель висловив думку, що сонні образи можуть бути предвісником хвороби. Іншу думку знаходимо у св. Томи з Аквіну. Він каже, що сучасні лікарі (XIII стол.) займалися снами з метою окреслити характер людини. Було б це, отже, перше пристосовування психоаналізи. Без сумніву, що всіх ударила контрастивність сонних марінь із дійсністю. Вже в Ціцерона знаходимо таке речення: «Не можна уявити собі нічого такого відмінного, непорядкованого і монструального, що його ми не могли б побачити в сонних маріннях».

Однак психологія впродовж довгого часу не цікавилась проблемою сну, особливо змістом сонного маріння. Раціоналізація психології не сприяла висуненню цих проблем, бо розумові конструкції мали першість перед усяким досвідом. Коли згодом прийшов відворотний струмінь емпіризму — в психології почали застосовувати методи природничих наук. Був це період «психології без душі», з одночасним пересуненням предмету дослідіу із змісту свідомості на функції цієї свідомості; вартість самої свідомості, як предмету дослідіу, була також заквестіонована як неістотна річ, що є вислідом фізіологічних процесів і віддзеркаленням фізичного світу. Інтроспекція — основна метода психологічних дослідів — була заперечена, бо вона, мовляв, неспроможна об'єктивно справджувати суб'єктивні переживання.

Такий погляд на психічні явища спричинив те, що проблемою сонних марінь займалися тільки єгипетські сонники. Психолог трактував сні, як щось абсурдне, негідне дослідів. Щойно новий напрям, відомий під назвою глибинної психології, а ще частіше під назвою психоаналізи, підкреслив велику вагу сонних марінь для діагнозу психічних заборень, а успішні наслідки терапії (медична наука про способи лікування хвороб внутрішніми та зовнішніми засобами) викликали загальне зацікавлення. Як ствердив Фройд, якого вважають батьком психології, сонні маріння навіть зовсім психічно здорового індивіда показують велику подібність на умові недуги. А ще перед Фройдом це саме зауважив Вундт.

Першою проблемою, яка насувалася попередникам Фройда, був стосунок сонного маріння до переживань у стані чуйности. Всі психологи погоджувалися в тому, що сонне маріння бере свій зміст із дійсного життя. Розбіжності виникали тільки в одному: чи сон використовує цей зміст згідно з загальною тенденцією індивіда, чи, може, думка сонних марінь

є відрубним світом, що більш або менш узалежнений від свідомої постави індивіда.

Наступна проблема — це вплив зміслових побудників на сонні маріння. Прихильники причинового автоматизму зазнали розчарування: одне й це саме зовнішнє побудження (напр., дзвінок будильника) викликало в цієї самої особи різні сні. Що більше, стверджено, що сонні маріння можуть брати свій початок не тільки від зовнішніх побудників, а також і з уявлень, себто із суб'єктивних внутрішніх побуджень, для яких матеріальний предмет актуально не існує. Тут матеріальна причиновість взагалі ні при чому.

Далі стверджено, що до побуджень сон завжди додає щось нове, чого немає в побудженнях. Виникає, отже, konieczність шукати це «щось» у позаматеріальній, психічній ділянці. Інша характеристична прикмета сну — це присутність образів (головно зорових), які заступають нам поняття. Сонна думка підпадає драматизації. І цікаве, що той, що снить — вірить в автентичність цього видува, що пересувається перед його очима, і бере в ньому жваву участь. Іншою ж прекметою сну є брак логічного пов'язання між образами, а дуже часто, на перший погляд, повна абсурність сну. Стверджено також незвичайну деколи психічну активність під час сну. Щоправда, наступас притьмарення інтелекту, але натомість дуже зростає чинність уяви, яка неначе зривається з припони розуму. Ця активність виявляється, між іншим, у творенні символів, які заступають побудження.

І, врешті, суттєве запитання: яке призначення цих сонних марінь? Яку вони виконують функцію? Одні твердять, що сон повторює у символічній формі нашу психічну активність із періоду чуйности. Інші дослідники бачать у снах процес відпруження нашого ума від різних побічних, маловажливих або незреалізованих чи теж незакінчених прямвань і думок. На основі їх тверджень, умові загрожувало б перевантаження непотрібними, другорядними речами. Сон неначе очищує цей склад баракла і, динамізуючи ті всі дрібні, незакінчені враження, дає перепочинок напруженню, мов пускає натягнені струни.

Такі думки й проблеми насувались попередникам Фрейда. Заслуга Фрейда в тому, що він охопив дотеперішнє, фрагментарне, знання в деяку цілість, а головнo, що випрацював методу дослідів психічних явищ у вигляді т. зв. психоаналізи (треба пам'ятати, що Фрейд уживає цей термін у подвійному значенні: як методи і як доктрини).

За вихідну точку своїх дослідів Фрейд відверто поставив гіпотезу, що сонне маріння не є явищем виключно тілесного походження, а також і психічного. Іншими словами, сон не є лише наслідком фізичних побуджень, діючих впродовж сонних марінь. Щоб вони виникли, самих споминів, що викликані побудженнями шляхом асоціації, не вистачає. Отже, де шукати джерела, з якого виникають сонні маріння?

Фрейд знаходить його у несвідомості — і це його друга гіпотеза, без якої сон невияснена загадка. Ця гіпотеза вже загально прийнята психологами. «Психіка не утотожнюється з konieczності зі свідомістю; те, що знаємо, є тільки частиною того, чим ми є» (Dalbiez: «La methode psy-

choanalytique et la doctrine freudienne»). Фройд не вважав сонні маріння за абсурдну гру природи і поставив чітко тезу, що сонне маріння має свій змісл і власні організаційні форми, власну тематику.

Фройд у сонному марінні бачить його двоякий зміст: явний і прихований. Явним є зовнішній зміст сну, так як він розгортається. Прихованим змістом є сенс маріння. Відповідником сну є казки із своїм явним змістом і прихованим моральним сенсом, себто — явним змістом, абсурдним формою (напр., звірята, що балакають), в якому прихований глибокий моральний змісл. Сонне маріння показує нам думку в зашифрованій формі, думку, що користується образами. Сон можна порівняти до ребуса. Коли дивимосся на нього тільки як на рисунок — він видається нам без сенсу. Так трактували сон попередники Фрейда. Та коли замість образів підставимо поняття, ребурс виявляє свій, замаскований образами, сенс. Але розшифровуючи сон, натрапляємо на велику трудність у схопленні значення образів-символів. Фройд намагається схопити цей сенс таким способом, що аналізує свідомі чинники індивіда (який снить), на базі спислої детерміністичної форми причиновости між дійсністю і сном.

Схоплення сенсу марінь відбувається шляхом аналізу — від наслідку до причини. На перебіг процесу сонного маріння складається низка чинників, з допомогою яких прихована справа перемінюється на явний її зміст. Аналіза сну відбуває свій шлях відворотним порядком: від явного змісту сну до прихованого його сенсу.

Фройд, аналізуючи сні, прийшов до тези, що кожне сонне маріння є реалізацією якогось прагнення, нездійсненого під час чуйности. Нездійсненого тому, що чинники моральної чи естетичної натури, або теж вимоги збірного життя, не дозволили їх здійснити, приневолюючи їх тим самим здійснитися поза порогом свідомости.

Є два основні джерела прагнень: егоїзм і еротизм (інстинкт самозбереження та інстинкт збереження гатунку). Адлер обґрунтовує свою психологію на першому інстинкті, не надаючи при цьому більшого значення сонним марінням. Фройд, натомість, підкреслив особливу вагу сексуального чинника. Отже, на його думку, маріння має бути прихованою формою реалізації зіпхненого до несвідомости прагнення. Але ця реалізація не може відбутися у явній формі, бо на перешкоді цьому стоїть цензура, як психічна інстанція, витворена вихованням і впливом оточення.

В початковому періоді життя цензура є свідомим чинником, а опісля автоматизується і діє несвідомим шляхом. Явна частина сну, на думку Фрейда, є фасадом, за якою приховується дійсне значення сну, як наслідок діяння згаданої цензури. Тому, щоб віднайти той сенс, треба застосовувати т. зв. методу вільних асоціацій, яка ґрунтується на тому, що пацієнт у вільній розмові з психологом, який його досліджує, виявляє свої думки, що виникають спонтанно, з нагоди обговорювання подробиць сну, а які крутяться довкола центральної проблеми правдивого, суттєвого змісту сонного маріння.

На процес витворювання сонного маріння впливають, на думку Фрейда, три чинники: охорона сну, реалізація прагнень і дія цензури. Щоб забезпечити тривання сну — сонне маріння уникає гвалтовних потрясень (за виїмком деяких ненормальних потрясень, як, напр., кошмар і т. п.). Реалізація прагнень відбувається приховано від чуйності цензури. Як приклад витворювання певного сонного маріння беремо із згаданої вже книжки R. Dalbiez-а такий випадок:

Одній пані сниться, що вона задушила малого білого песика. Зацікавлена цим сном, вона звернулася до психолога по вяснення. Аналіза самого тільки сонного маріння нічого не може вяснити, бо кожний сон є наслідком якогось пережиття в стані чуйності. Дослідження випадків, що попередили сон згаданої пані, виявило ось що. Ця пані, яка, до речі, любить добре й смачно з'їсти, сама «скручує» голови курям і голубам. Ця чинність неприємна для неї і вона виконує її поспішно. Тепер, оповідаючи про свій сон, вона усвідомила собі, що подібним способом задушила в сонному марінні й песика. Потім, під час розмови із психологом, вона шляхом вільних асоціацій, перейшла на тему виконання присудів смерті способом повішення. Ця дигресія викликала у психолога підозріння і він запитав співбесідницю, чи вона має ненависть до будь-якої особи. Пані призналася, що ненавидить свою двоюрідну сестру, бо вона залицяється до її чоловіка. Декілька днів перед сонним марінням відбулася навіть бурхлива сцена і пані ця викинула за двері свою суперницю, вигукнувши: «Геть мені звідси, забирайся, не хочу мати в себе пса, що тихцем кусає». Додаткова подробиця: суперниця була тонка в поясі і мала незвичайно білий колір обличчя.

В цьому сні маємо реалізацію бажання позбутися суперниці, може навіть бажання з нахилом до вбивства. Існуючий стан психічного напруження намагається розвантажити обговорюване сонне маріння, показуючи бажання здійсненим. Але як? До безпосереднього вбивства суперниці в сонному марінні не допустить цензура. Отже реалізацію цього бажання треба приховати від чуйності цензури і надати їй форму видава, яке мало місце у сні. Маємо, отже, оце подвійне обличчя сну: явне — його зміст (задушення песика) і приховане (реалізація бажання позбутися суперниці). Щоб злагіднити гостроту враження, яка може спричинити пробудження зі сну, сонне маріння вибирає форму найменшого потрясіння, яка нагадує звичайну кулінарну працю цієї пані. Є проте і легкі наголоси, в основі нібито невинні: малий білий песик, як відповідник тендітної, з білим обличчям, суперниці. Бачимо, отже, як субтельно опрацьований «плян» самого маріння

Виникають тут загальні проблеми механізму випрацьовування сонних марінь. Отже явний зміст є деяким скороченням прихованого змісту, показаного в образах. Таким чином сон є конденсацією думки, що міститься в прихованій частині маріння. Крім цього маємо діло з перенесенням чуттєвого вантажу з нормального предмета на додатковий предмет (у наведеному прикладі сну — замість суперниці з'являється пес). Є це наслідок існування цензури.

Як я вже згадав, у сонних маріннях їх суттєву частину займають зорові образи. Думка-поняття — приймає пластичні форми. Підсвідомо думка виявляє в образах те, що свідома думка виявляє в поняттях, словах. Фройд називає цей процес драматизацією. Ось приклад такої драматизації.

Одна людина знаходиться в стані духової депресії, бо всі її змагання до духового поступу не дають жодного успіху. Цей факт драматизується у сонному марінні таким способом. Сниться тій людині хрущ, що лізе вгору по пруті. Та коли тільки хрущ наближається до вершка, дівчинка, що стоїть побіч, хапає його за ніжки і хрущ паде, щоб за хвилину знову лізти вгору і знову таким способом спадати в долину.

Чому думка одівається в пластичні форми, в образи? Тому, що сон є відповіддю несвідомості, яку характеризує іраціоналізм. Всі логічні стосунки, що характеризують нашу думку, недоступні для несвідомості, яка оперує тільки змісловими перцепціями (несвідомими сприйнятими вражень), уявою (аналогічність ситуації між, напр., пластичним мистецтвом і поезією).

Широке пристосовування в сонних маріннях має символізація. В поточному розумінні цього поняття ми могли б казати, що згаданий пес із сонного маріння символізує суперницю, а згаданий хрущ — духову депресію індивіда, що снить. Але у стислому схопленні поняття символу, який основно різниться від згаданих прикладів драматизації і транспозиції (перенесення), так не є. Бо драматизація ґрунтується на переході від поняття до образу (духова депресія — спадаючий хрущ), а транспозиція — на заміненні однієї реальності іншою (суперниця — пес). Отже символізація (в інтерпретації Фройда) різниться від цих двох чинників сну тим, що: 1) є переходом від однієї реальності до іншої, і 2) має значення не індивідуальне, як у транспозиції (суперниця — песик), а загальне, спільне для всіх, що дуже важливе.

Фройд думає, що символізм є примітивною формою думання, як наслідок асоціювання образів у нижчій частині психізму, і він, як такий, не є кінечним наслідком діяння цензури. Але в дійсності він найчастіше виступає як наслідок цензури. Деякі фрейдисти твердять, що символізація підпадають первісні інстинкти, отже ті, що спихані до несвідомості. А тому, що (на основі теорії Фройда) найсильнішим інстинктом у нижчому психізмі є еротизм, то й метою цих символів є, в більшості, «перепачкування» до свідомості усунених звідти сексуальних тенденцій.

Фройд у ділянці інтерпретації сонних марінь обмежувався матеріалістичним світоглядом та епікурейською «засадою приємності». Він цікавився тільки спричиненою причиновістю, обмежуючи свої досліді шуканням відповіді на питання «чому?». Теорія Фройда і його школи була крайньо емпірична. Він і його прихильники твердили, що наше пізнання є тільки функцією зміслових дізнань і що лише ті дізнання обумовляють виникнення понять і ідей; отже поняття є наслідком (а не причиною, як твердив чистий раціоналізм) образів і зміслових дізнань. А тому, що ті образи, дізнання, почування є проявами нижчого механізму — інстин-

ктів, що стирчать своїми коріннями в несвідомості — отже «*eo ipso*» (тим самим) свідомість обумовлена несвідомістю, і з цього погляду так звані вищі поняття та ідеї, як мистецтво, релігія, моральність, походять із несвідомості і є сублимацією нижчого психізму. А що найістотнішим інстинктом і головним змістом несвідомості є для Фрейда «ерос», тому, на його думку, як мистецтво, так і релігія виводять свій родовід із сексуалізму. Коли в ділянці мистецтва Фрейд був дещо заклопотаний проблемою, як у зв'язку з цим явища вищого ряду можуть поставати з нижчих, то у справі релігії і моральності таких проблем у нього не було і він зовсім не приховував нехиті, а то й ворожості до тих ділянок.

Деякі вчені зі школи фрейдистів, щоб не замкнутися у вузькому колі матеріалізму та крайнього емпіризму свого майстра, зацікавилися не лише проблемою спричиненої причиновості шляхом шукання відповіді на питання «чому», а й поставили собі питання, яку мету можуть мати сонні маріння. Цим питанням запроваджено проблему доцільної причиновості. Воно поширило рамки психоаналізи, бо до проблеми самої аналізи явищ долучилася й необхідність синтези, яку встановлює доцільність.

Наслідком того був розлам серед психоаналітиків і поставання двох шкіл: віденської (Фрейда) і цюріхської (Юнга). Ця остання зірвала з вузьким поняттям спричиненої причиновості, придатної для фізикальних наук, але недостатньої для дослідження біологічних явищ, а тим більше психічних, для яких істотною є доцільна причиновість.

Цюріхська школа зовсім не заперечує самої засади причиновості і її застосування в психічних явищах, але модифікує її, усуваючи з неї матеріалістичну прикмету детермінізму, характеристичну віденській школі. Юнг визнає існування детермінуючого елементу, що ним є актуальна ситуація свідомості і обставин моменту, які обумовлюють виникнення сонного маріння, але він цей причиновий зв'язок трактує як багатозначну функцію. Ця сама проблема в кожному поодинокому випадку має інші пов'язання зі свідомістю й у висліді буде мати інше значення, обумовлене іншими деталями. Цей кондіціоналізм Юнга є поширеною формою спричиненої причиновості, що в нього не усунена, а пристосована до незвичайно скomплікованого явища, яким є життя, що не може бути схоплене механічно, як це робить матеріалістичний детермінізм. На думку Фрейда, такі самі сні двох різних індивідів є викликані такими самими причинами. Юнг твердить навпаки, що, напр., ці самі сні у старшої людини мають зовсім інший сенс, ніж у дитини. Спричинена причина є функцією доцільної причиновості, що побуджує до дії спричинену причиновість, щоб здобути мету, якою є добро, властиве для даного буття.

Засада доцільності сонних марінь, запроваджена цюріхською школою, незвичайно поширила й поглибила інтерпретаційні можливості сонних марінь, бо замість вузької, шаблянової в застосуванні «засади приємності», зведеної головню до заспокоєння еротичної пожадливості, вона дала широкі перспективи для іншої мети і призначення людини. Розлука зі

школою фрейдистів не виникла із визнання Юнгом апіорі спіритуалістичних засновків. Його погляди змінилися наслідком сумлінних дослідів людської психіки, її проявів і глибоких досвідів.

Цюріхська школа не заперечує вартости сексуального чинника і його ролі, але не робить його головним джерелом психічної енергії, так само як і адлерівську засаду змагатися до влади: обидва ті чинники відіграють свою роль у психічних процесах. Але для Юнга велику вагу мають ті чинники, що властиві тільки людині: природне їй релігійно-моральне почуття, що виявляється самостійним і могутнім своєю силою побудником, який не походить із тих засадничих інстинктів, що властиві нижчому психізму. Існування напруження між вищим і нижчим психізмом обумовлює, на думку Юнга, постання психічної енергії, аналогічно, як для фізичної енергії різниця напружень (температури, поземів і т. п.) є обов'язковою умовою її існування. Ціле психічне життя і всі зв'язані з ним процеси ґрунтуються на існуванні протилежностей, що динамізують людську психіку. Сам Фрейд зрозумів врешті, що мусить існувати два бігуни, без яких не було б умов для виникнення психічної енергії, а яка є таким самим фактом, як і фізична енергія. Тому він висунув твердження, що в людині існують два протилежні інстинкти: життя і смерті. Цей останній інстинкт прийнятий радше апіорі для протиставлення його інстинктові життя, який, на думку Фрейда, знаходить свій вияв у сексуалізмі.

Для Юнга такими протиставними бігунами в психіці є свідомість і несвідомість. Ця протиставність ґрунтується на відрубному змісті обидвох теренів. Бо на зміст несвідомости складаються психічні чинники, що протиставляться свідомій поставі, отже зіпхнуті за поріг свідомости. Щойно усвідомлення існування зіпхнутих до несвідомости чинників вистворює напруження, яке є основою для нагромадження психічної енергії, необхідної для розвитку психічного життя. Треба пам'ятати, що до несвідомости можуть бути зіпхнуті не тільки мінусові чинники, а також і плюсові. Видобуття цих останніх і включення їх до інвентаря свідомости є справою великої ваги у змаганні до здобуття повноти індивіда. Однобічність розвитку психіки спричинює каліцтво індивіда, а крім цього є істотним джерелом нервових і психічних забурень.

Ці міркування зілюструю конкретним прикладом аналізу, сну, що одночасно є коротким змістом і доповненням розбіжностей між обидвома школами. Приклад узятий із твору Юнга «L'homme à la découverte de son âme» (переклад з німецького оригіналу):

Одному парубкові сниться, що він знайшовся у саді та нишком зірвав яблуко, оглядаючись, чи хтось не бачить цього.

Наведене сонне маріння є його явним змістом. Але пошукаємо за зміслом сонного маріння, чи його прихованим змістом. Сонне маріння ніколи не виступає без зв'язку зі свідомістю, а творить певну констеляцію з переживанням свідомого стану. Виявлення цих пов'язань відбувається шляхом асоціацій, спогадів, які насуваються тому, що снить,

себто з нагоди сонного маріння. В наведеному прикладі — парубок нагадує собі факт, що він, ще дитиною, зірвав у саді потайком декілька яблук. Напередодні сну він зустрів на вулиці знайому дівчину, до якої не мав жодних глибших почувань. В цьому моменті минув його один із його знайомих і якесь невиразне почуття заволоділо ним, щось у роді докору сумління. З яблуком з'явилася пригадка сцени в раю, при чому він ніколи не міг зрозуміти слушності таких суворих, на його думку, несправедливих наслідків. Далі він пригадав собі один факт із дитячих літ, коли за підглядання дівчат, що купалися, батько незвичайно суворо покарав його, а причини і слушності цієї суровості він також не міг зрозуміти. Далі цей парубок признався своєму співрозмовникові, лікареві-психологові, що недавно нав'язав флірт із служницею, не доведений однак до природних консеквенцій. Напередодні сну він мав знову з нею зустріч.

Ці факти мають, безсумнівно, зв'язок із сонним марінням. Сцена яблука є намаганням символізувати еротичну сцену. Інші асоціації є неясним почуттям вини, яку парубок відчув, зустрівши дівчину. Є це авакація первородного гріха в раю і пригадка раннього прояву еротизму, за що його батько суворо покарав. На основі цих здобутих даних — спробуємо інтерпретувати сон насамперед за методом Фрейда. Отже, згідно з поглядом Фрейда, існує виразна причинова залежність між самим марінням і подіями, що попередили сон. Нездійснена пожадливість знайшла своє розвантаження у символі зірваного яблука. Виринає питання: чому ця пожадливість не виявилася у сні в явній постаті? Знаємо вже, що, на думку Фрейда, це є наслідком дії цензури, бо моральні засади, накинени парубкові ще в дитинстві, наказують йому опанувати свою пожадливість, як річ неморальну й погану. Здушування пожадливості, що спершу відбувалось свідомо, згодом, як наслідок привички, стає автоматичним, отже несвідомим актом. І хоч би пізніше парубок покинув ці моральні засади, несвідомість буде автоматично придушувати пожадливість. Несвідомість не є єдністю, а має цілий ряд чинників і комплексів автоматичного характеру, що обдаровані меншим або більшим »quantum« психічної енергії. Отже, коли один із цих чинників намагається розвантажити напруження, інший — у тому випадку »цензура« — діє гальмуючо. Тому еротичний комплекс, як в інтерпретованому сні, вжив символу яблука, щоб »перепачкувати« за фасадом явного змісту сну своє приховане прямування.

З'ясування сну, як бачимо, просте, а що сонні маріння є переважно розвантаженням еротичного комплексу, як наслідку подій, що попередили сон, то й більшість снів, на думку Фрейда, зводяться до цієї категорії. Така інтерпретація манить своєю простотою і мало скомплікованим зв'язком, що виникає між причиною і наслідком.

Юнг у цьому питанні розійшовся із своїм давнім майстром. Він намагається піддати основній аналізі зв'язок між подіями, розуміючи засаду причиновості куди ширше (згідно з аристотелевим зформуванням її).

Для Юнга було важливе не тільки питання, чому це сталося, а й питання ще важливіше: з якою метою? Проблема доцільності істотна тим, що вона стосується до цілості психіки, а не тільки до поодиноких її фрагментів і комплексів, аналізі яких та виявлюванню причинових зв'язків присвятився Фройд і його прихильники. Юнг цікавиться дослідженням зв'язку даного факту з минулим (аналіза), але на цьому не спиняється і шукає синтези, майбутньої лінії дії психіки.

Всі подробиці обговорюваного сну і асоціації для Юнга потрібні й важливі. Але крім цього він ставить собі й інше питання: яка мета цього сну, до чого прямує сонне маріння? Коли в ділянці чисто фізичних явищ можна було ствердити існування доцільності, то тим виразніше виявляється її дія у біологічних функціях, а передусім у психічних чинностях.

Юнг у цілій констеляції подій, що відбулися перед сном та в деталях сонного маріння — бачить неусвідомлене почуття вини, яке товаришує еротичній сфері; асоціація подій із попереднього дня викликає в нього щось подібне на докір сумління. Але парубок цей не вважає у своїй свідомості свої вчинки за погані: так само поступають усі його приятелі. І тому несвідомість намагається скоригувати його свідомість, але не шляхом підсунення простої думки: «те, що я роблю — погане», бо свідомість індивіда не сприймає цієї виразної сутесті, як суперечної із його свідомою думкою, а у формі образу-символу, нормального способу діяння, сполученого з невиразним почуттям вини.

Юнг вважає моральне почуття істотним, суттєвим і природним психічним чинником, який — навіть усунений зі свідомости — залишається прихованим і далі існує. Це стосується також до засад сексуальної моралі, яких не вільно легковажити, так як не вільно легковажити жодного природного інстинкту. Свідчить про це дуже суворе регламентація еротичних справ у більшості навіть найбільш примітивних народів, у яких найлегше можна розпізнати моральні інстинкти в чистій, недіткненій цивілізацією формі. Отже в даному випадку парубок, який легковажить засади сексуальної етики, має пригадку в алегоричній формі про етичні чинники, які в нього зіпхнені до несвідомости. Але, яку користь матиме з цього цей парубок, який навіть не потрапить зрозуміти цього сну? Юнг каже, що зрозуміння не є явищем чисто інтелектуальним і досвідчить, що безмежно багато чинників, розумово несхоплених, може мати свій вплив і керувати людиною. Вистачить згадати хоч би успішну дію релігійних символів. Можна тут застосувати аналогію між дією символу в сонних маріннях і дією сакраментального символу-знаку, діючого своєю власною силою (те, що теорія окреслює терміном «ex opere operato»).

Юнг підкреслює, що несвідомості не треба надавати характер моралізуючого чинника, бо це є виключно привілей свідомости: несвідомість — аморальна. Вона у своїй індивідуальній верстві є неначе збірником чинників, яких бракує у свідомості даного ідивіда і тому має компенсаційний характер. Отже і люди високого етичного рівня можуть мати

»неморальні« сни (св. Августин радів, що він не відповідає перед Богом за сни), а люди, що не придержуються етичних засад можуть мати сни »моралізуючі«, як протизвагу їх свідомій поставі. Сонне маріння, як твердить Юнг, сповняє ролі психічного регулятора. І саме цю психічну авторегуляцію бачить Юнг в обговорюваному сонному марінні індивіда, якого свідомо постава виявляється в легковаженні етичних основ сексуального життя. Так, отже, в Юнга сон не є фасадом, як у Фрейда, за якою приховується еротична пожадливість, а параболою, алюзією, метою якої є вказати індивідові на необхідність узяти до уваги легковажений ним у житті моральний чинник.

А ось ще один поданий Юнгом характеристичний приклад пояснення сонного маріння, спертого на засаді доцільної причиновості. Одному парубкові сниться, що він їде автом, яке провадить його батько. Авто робить кривульки і їзда кінчиться ударом об мур — авто розбивається. Коли парубок, спалахнувши гнівом, робить батькові гострий докір, він бачить, що батько зовсім п'яний. Сон цей не мав жодного зв'язку з попереджаючими сонне маріння фактами. Батько парубка ніколи не впивався і був дуже обережний у їзді автом. Крім цього, взаємини між батьком і сином були дуже гармонійні, без жодного закиду. Отже виглядало, що сон позбавлений будь-якого сенсу. Можливо, що Фрейд намагався б тут знайти якийсь прихований комплекс із багатой галерії еротики, але досліді Юнга не дали на це ніяких вказівок. А проте, як каже Юнг, сон ніколи не є абсурдний у своїй істоті. Він може бути тільки незрозумілий, як незрозумілі ребуси, якесь гієрогліфічне письмо, доки не знайдено властивого ключа.

І Юнг шукає розв'язки, щоб відповісти на питання, яка мета цього сну. Треба було основно й проникливо дослідити ситуацію на тлі взаємних стосунків між батьком і сином, які, як вже сказано, були дуже добрі. У висліді Юнг ствердив, що ті стосунки були задобрі, що син був повністю під впливом батька. Життя сина під опікунчими крилами батька було позбавлене самостійності і внеможливлувало йому виробити собі власну особистість. Людська психіка прямує до всебічного розвитку, щоб досягнути можливої повноти індивіда. На недостачі в цьому напрямі несвідомість реагує спонтанним способом, а в даному випадку — досить брутально, протидіючи безкритичному звеличуванню батька і підсуває думку про можливість катастрофічного наслідку для розвитку індивіда.

У випадках, які стосуються до істотних людині, але легковажених свідомістю проблем, реакція несвідомості — інстинктова у своєму характері — може бути гвалтовна, прибравши вигляд нервози або психози, аналогічно, як спасення у своїй основі реакція організму на якісь забування може спричинити смерть (напр., реакція сильної гарячки при слабому серці). Психоаналітики підкреслюють велику подібність між сонними маріннями і психопатологічними станами, як проявами одної і тої самої несвідомості. Вникливе дослідження змісту, на перший погляд нелогічних і абсурдних висловів умово хворих, впарі з дослідженням їх сонних марінь, дають психоаналітикам можливість виявити при-

чини забурень і вести лікування. Відповіді психічно хворих — це деколи «СОС», вислане з глибини несвідомости, що вказує місце катастрофи, але зашифроване кодом символів, як одиноко можливим способом порозуміння між свідомістю і несвідомістю.

Підхід цюрихської школи до сонних мрінь із погляду їх доцільности — значно поширив і поглибив їх проблему інтерпретації. Юнг у сонних мрінях бачить відбитку безмежно зрізничкованих психологічних ситуацій. Ця різноманітність викликала потребу застосувати класифікацію снів.

Найчастішим типом снів, на думку Юнга, це сні компенсаторного характеру. Їх мета — звернути увагу на деякі недоліки у свідомій поставі: недооцінення чи пропущення у стані чуйности деяких проблем і аспектів, що потрібні до досягнення життєвого оптимуму. Вони є нормальним проявом нормального психічного стану.

Коли ж свідоміа постава стає особливо однобічна, непристосована до дійсности, до вимог суті людської природи — сонні маріння набирають рис передбачаючої і керівної функції. Вони стають антиципацією (попередженням) майбутньої свідомої діяльности. Їх символічний зміст має в собі і спосіб, яким можна розв'язати конфлікт, що виник між свідомістю і несвідомістю. До цієї категорії можна залічити обговорені вище два приклади снів. Але сонні маріння цього типу не треба утотожнювати з пророчими снами, які є окремою категорією, що подібна на телепатичні сні. Передбачючі сні мають радше характер прогнози (як лікарська чи метеорологічна прогноза). Несвідомість, як твердить Юнг, є в багато ліпшій ситуації ніж свідомість, якщо йде про передбачання майбутніх випадків, бо крім свого, чисто індивідуального змісту, вона має також передані досвіди предків. Заслугою Юнга є і те, що він відокремив із цієї найбільш мрячної глибини у верстві несвідомости, що переходує в собі минуле, ядро загальнолюдських мітів і праобразів-символів. Сонні маріння, що виводяться з цих найглибших покладів психіки — рідкі, але незвичайно цікаві й повні змістом.

Юнг стверджує, що чим більше свідоміа постава відбігає від своєї норми, тим більше прогностичні сні стають сильніші й чіткіші, а особливо тоді, коли вони попереджають вибух недуги — цієї «ultima ratio» (останній, рішальний аргумент) несвідомости. (Юнг і його школа рішуче відкидають тезу, начебто психічні хвороби мають свою джерело в захворюнні мозку, твердження, яке загальмувало на довгий протяг часу розвиток психотерапії).

Кожний сон перериває тяглість свідомости. Це корисне, особливо тоді, коли відбуваються сильні, емоційні переживання у свідомому житті. Бо сні, з допомогою марін із змістом незв'язаним із цими переживаннями, намагаються викликати психічне розвантаження. Це, однак, діється тоді, коли існує нормальний психічний стан. Цим, напр., на думку Юнга, пояснюється факт, що залюблені не снять одне про одного, а волякам на фронті сняться не бої, а домашні вогнища. Але коли наслідком довгого перебування на фронті воляки починають снити про бої, то це є ознакою заволодіння психічної рівноваги і що воляк потребує відпочинку.

Інший тип снів, особливо частих, що є наслідком останніх воєнних переживань, — це сонні маріння, що повторюють пережиття зі свідомого

життя, із дуже ефективною закраскою. Це сні вразливого характеру, що виникають у зв'язку з порушеною нервовою системою. Вони мають, правдоподібно, лікувальний характер, але шляхом пристосовування неначе засади гомеопатичної терапії («*similia similibus curantur*»^{*)}). В кожному разі вони є виявом щільного зв'язку, що існує між психічною і тілесною ділянками.

Зіставляючи погляди віденської і цюрихської шкіл, варто ще подати відмінний погляд Юнга на саму структуру сну. На його думку, сонне маріння є певною цілістю тому, що його елементи взаємно зазублюються і їх можна класифікувати подібно як класичну драму: з уміщенням і кції в часі й просторі, з експозицією проблеми маріння, з її змістом і темою, з перепетіями, інтригою і розвитком подій та розв'язкою-конклюдією. «*Dramatis personae*», що виступають у сні, є ніщо інше, як персоніфікація власних змістів психіки. Сон, як каже Юнг, є театром, у якому той, що снить є одночасно сценою, актором, суфлером, режисером, автором і критиком. Пияк, що лежить у рові, про якого снить теолог, чи розгнущана вуличниця в сонних маріннях дистингованої дами, це не сусід чи якась чужа особа, про яких думаємо, з насолодою кажучи: «Дякую, Тобі, Боже, за те, що я не такий...» На думку Юнга, інтерпретація сну повинна відбуватися в суб'єктивному плані, а це значить, що виступаючі особи в сні треба вважати втіленням власних психічних змістів. Виняток є ті люди, що зв'язані тісними вузлами з тими, що снять. Їх треба вважати конкретними властивостями (об'єктивному плану). Але й вони завжди виступають у зв'язку з якоюсь актуальною психічною ситуацією того, що снить.

Роздумування про сні, каже Юнг, різнозначне з рятунком із допомогою досліджування свого внутрішнього «я».

Фройд, як і Адлер, «підземелля» нашої психіки вважав за осідок демонічних сил, що постійно загрожують людині та поневолюють її свідомість. А Юнг бачить у несвідомості природний організм, з активності якого можуть виникнути добрі або злі речі, залежно від свідомої поведінки людини і її асиміляційної здібності. Знаємо, що на поважну частину змісту несвідомості складаються усунені зі свідомого життя чинники, а вони можуть бути однаково добрі, як і злі, не згадуючи вже про спасенну роллю компенсації, що стирчить у несвідомості, та про джерело психічної енергії і творчого надхнення.

Підсумовуючи загально контroversійні погляди обидвох шкіл в обговорюваній проблемі, можна ствердити, що теорії чи то Фрейда, чи то Адлера — грішать однобічністю. Натомість Юнг не заперечує ваги ані еротизму, ані егоїзму й погоджується з тим, що багато психічних проявів, отже і сонних марінь, можна вияснити способом Фрейда чи Адлера. Але він рішуче відкидає застосувану ними виключність. Юнг твердить, що побіч тих елементарних інстинктів, існують також природні, як і вони, релігійно-моральні чинники, які в значно вищому ступні надаються до того, щоб керувати людською істотою. Їх не можна обминати, бо це потягає за собою катастрофічні наслідки.

^{*)} «Подібне може бути вилікуване подібним».

Взявши до уваги всі ті чинники — здобуваємо значно ширший погляд на цілість дійсности. Те, що бачить Фройд чи Адлер із свого віконця, є тільки вирізком дійсности і воно правильне в засягу проміння бачення. Але вони помиляються у твердженні, що ціла дійсність є така, яку вони бачать із свого віконця на своєму подвір'ячку. Партикуляризми і обмеження поглядів є ворогами правди, а всебічність і універсальність є пробним кмінем правдивости системи. І не зважаючи на свою, на перший погляд, парадоксальність, слушним є твердження J. Serre: »Не узгідною систем, відкидаю лише їх межі, а тоді вони погоджуються самі. Все погоджується там, де ніщо не виключається«.

Під цим висловом міг би підписатися і Юнг.

Лариса МУРОВИЧ

ХВИЛІ СОНЦЯ

Лине так багато сонця
Із небесного віконця —
Хвилі, хвилі золотисті
Розливаються струмисті
На деревах; ось листочки
Позолочені дзвіночки.
Трави в лузі розіскрились,
Іскри з іскрами злучились —
Уже ринуть до квіточок,
Наче вогняний віночок.
Там блистить рухлива річка —
Соняшна, яскрава стрічка.
Напилися сонця ниви
З цієї пресвятої зливи —
На пшениці, що говіє
В день цей світлий — зерно спіє.
Я хилиюся у поклоні,
Сонця повно у долоні —
Сонце в серці, сонце в думі,
В переливнім вітру шумі.
Світ увесь у хвилях злотних,
Хвилях бистрих і розкотних,
Сонце хочу притулити —
Радість, радість, радість жити!

1960

М. ВЕРЕС

Бози квітнуть

У саду завітли бози п'янку
І дивлюсь на тебе я ніжніш,
І згадки — чудові степов'янки —
Із глибини повзуть душевних ніш

Про весну, далекий Голосіїв,
Про любов, про зорі і стежки,
На яких безжурно я розсіяв
Давнини юнацької роки.

По стежках по тих і ти ходила
Й хоч тоді були ми не разом,
Нас обох вітали тепло схили,
Очерет вклонявся нам обом.

Нам обом, бо й ти — дитя столиці,
Бо і ти зростала на Дніпрі,
Бо й тобі близька Пунцаводиця
І стрімкі Подолу димарі.

Зелень площ, «Рів'єра» і Святошин,
Стадіон, Шевченківський Бульвар —
Все, що перш було таким хорошим,
Сталось днес уривками примар.

А вони снуються попід вікна,
А вони бентежать край чола,
Хто сказав, що юність наша зникла,
Що давно на кручах одцвіла?

Це — весна... Он зногу квітнуть бози
І з чужих зазорених аркад,
Наче дим гічного паровозу
Тінь її вертється назад.

Це ж весна... А ми — з весни столиці,
Шумом віт колисані одним,
Я дивлюсь ніжніш в твої зіниці
І стаю поновно молодим...

Проф. Вадим Михайлович ЩЕРБАКІВСЬКИЙ

МЕМУАРИ

В цьому числі починаємо друкувати Мемуари бл. п. проф д-ра Вадима Михайловича Щербаківського († 1957). Мемуари ці, хоч і незакінчені, неприготовані, але призначені до друку, мають особливу вартість у нашій українській мемуарній літературі. В Мемуарах проф. В. М. Щербаківського знайдемо не тільки опис життя (почавши з дитячих років) і праці одного з найвизначніших українських учених, а також і характеристику тої доби, в якій народився Покійний, тодішніх національних і соціальних відносин і багатьох більш чи менш визначних тогочасних українських діячів. А далі — маємо прекрасні описи культурних і наукових центрів різних країн, де доля кидала В. Д. Щербаківського, художні описи культурних пам'яток, спогади про Міжнародні З'їзди учених, у яких він брав участь, роздумування і різні зауваження. Є чимало згадок і про українське життя на еміграції по першій світовій війні, зокрема в Чехо-Словаччині, є частина його листування з Україною та визначними українськими вченими за кордоном, його особисті переживання тощо. У споминах цих віддзеркалюється і ідейно-політичний світогляд Покійного, його турботи про українську справу, наслідком чого знаходимо і грізні слова докору на адресу тих людей, що у своїй діяльності за кордоном України не виправдували себе перед українським народом у ролі його «репрезентантів». Спомини ці читаються легко й цікаво. Крім мемуарної вартості вони мають і багато наукових зауважень, що доповняють наукову спадщину покійного професора В. М. Щербаківського. Друкуючи ці спомини, хочемо таким способом вишанувати світлу пам'ять Покійного, а в скарбницю української мемуаристики вкласти ще один, дуже цінний мемуарний твір.

Редакція «Визвольного Шляху»

*

1876-1883 РОКИ

Я народився 4-го березня 1876-го року. Батько мій був тоді ще вчителем у м. Верхівні, Сквирського повіту, а мати моя жила у свого батька, о. Фльора Матушевського, в селі Шпичинцях. Тут я вперше побачив світ. В о. Фльора Матушевського жив і його батько, мій прадід, о. Андрій Матушевський, що народився 1781, а помер 1883 року.

Коли я мав народитися, біля моєї матері зібралися сільські баби, переконані чомусь, що мусить бути син. І почали вони видумувати ще ненародженому «синові» самі священні імена, бо знали, що мій батько буде священиком, хоч це сталося тільки через рік. Мав я називатися: «Босоног», «Водонос», а навіть, пропонували, «Богонос». Так оповідала мені пізніше мати.

Але коли я народився, перемогла опінія тітки Тасі (Таїсії Фльорівни), старшої від моєї матері. І от тій моїй тіточці чомусь сподобалось ім'я Лермонтового горбатого героя — Вадим. Так і охрестили мене.

Невдовзі після мого народження помер від апоплексії батько матері, о. Фльор Матушевський, і на його місце влітку 1876 року прийшов мій батько, що висвятився на священника.

Моїм хресним батьком був брат матері — дядько Сашко (Олександр Фльорович), а хресною матір'ю — Німфодора Яковлівна Борякова, жінка о. Микити Борякова, священника в м. Верхівні, дуже порядної людини. Дядько Сашко був тоді, мабуть, прапорщиком Старооскільського полку, що стояв у м. Заславлі, Волинської губернії. Мати матері, Марія Дмитрівна, була сварлива й непривітна. Друга ж бабуся, себто мати батькова, звалася Тетяна Автономівна Шереметинська, також дочка священника, що був засланий у Сибір. Ця бабуся була для нас, дітей, дуже добра і ми її любили.

Перший випадок у моєму житті після народження (мені було тоді два роки), який я пам'ятаю — це смерть няньки Меленівської, що в той час доглядала народженого мого брата Данила. Потім пам'ятаю приїзд до нас двоюрідного батькового брата, Семена Степановича Левандовського, студента Казанського університету, що привіз нам «казанське мило» і розповідав про дивні звичаї татарів.

Ще й сьогодні, немов живою, бачу няньку Меленівську, що померла в нас. Це було десь при кінці 1878 або на початку 1879 року. Я сидів із батьком і матір'ю у столовій, а в сусідній малій кімнаті нянька колисала брата Данила. Раптом почувся гуркіт, ніби щось упало на землю. В хаті почалась метушня, мене кудись вивели, а потім казали, що нянька Меленівська померла. Коли я вже студентом оповідав про це батькові, він дуже дивувався, що я, маючи в той час тільки два роки, пам'ятаю цю подію.

Другий ранній факт, що залишився в моїй пам'яті такий. Одного вечора я в тій самій кімнаті, де померла нянька Меленівська, не хотів іти спати. Нянька, вже інша, прізвища не пам'ятаю, вжила тоді дуже переконливих аргументів: «Дивись, казала вона, ось там, у столовій, темно. Он там іде дід з ослom і торбою. Іди спати, бо він візьме тебе в торбу...» І справді, коли я почав вдивлятися у темінь столової, побачив, ніби в тумані, осла, діда і торбу... Це мене переконало і я негайно пішов спати. А було мені тоді, здається, три роки.

Пам'ятаю, як десь у 1879 році в нас у садку було дуже весело — багато людей, багато гостей, а між ними і мої дядьки-офіцери, що повернулися з турецької війни. Ще десь узимі в нас було дуже багато москалів, що забирали соломку, або, може, сіно.

Наче крізь сон бачу постать якогось Порфірьєва у військовому мундирі. Він був завідувачим «казенним» кінським заводом у Верхівні. З того ж заводу попав до нас жеребець, сірий, у яблуках, якому було стільки літ, що й мені. І родився він у березні, як і я, а «мартові коні», як казали в нас, були кріпкі і звали їх «марчуками». Здається, той Порфірьєв, а може Порфирій, подарував батькові моєму якусь гарну цигарницю. Але батько мій ніколи не курив з неї, а потім подарував її Олександрові Фльоровичу Матушевському, моєму дядькові.

Пам'ятаю, що того дня дядько Олександр Фльорович подарував мені дитячу рушницю і, щоб я не надокучав гостям, казав мені стати з нею під стійком «на варті». Я довго стояв там і мав з цього велике задоволення.

В 1880 році, здається, восени, мій батько захворів на тиф. Пам'ятаю, що йому клали на голову лід в гумовому пухирі. З Ярешок приїхав його батько, дід Филип. Середнього росту, з сивою бородою. Він стояв біля стола, нюхав табаку і щось говорив до мене. Другий раз я бачив діда Филипа в Ярешках. Батько, мати і я приїхали до нього в гості. Він зрадив. Узяв мене за руку, повів у садок, дістав драбинку і приставив її до вишні. Мені казав вилізти на вишню і рвати ягоди, а сам, згорбившись, тримав драбину. В Ярешках, у діда мого, я бував, мабуть, частіше, але пам'ятаю тільки ще один випадок. Я пішов на цвинтар біля церкви, де гралися діти о. Івана Ольшевського. Змалку я дуже заїкався, а дочка о. Ольшевського, Ліза, старша від мене на три роки, дразнила мене, наслідуючи моє заїкування. «Обурившись», я ударив її, і з цього вийшов скандал...

Восени 1881 року помер мій дядько «Федько», молодий 18-тирічний юнак. Він щойно скінчив з дуже добрим успіхом семінарію. Гарно співав і гарно грав на гітарі. Темпераментний, жвавий, веселий. У зимову пору, разом із своїм товаришем, хворим на сухоти, він поїхав до с. Макарівки в гості. Там, у місцевого священика, забавлялися, багато танцювали, а потім, розігріті, верталися обидва додому. Була пізня ніч, мороз, стужа. Мій дядько боявся, що його товарищ, легенько одягнений, простудиться і дав йому своє пальто. Це й стало причиною, що він сам простудився. На весні схуд, мов тріска, а восени й помер.

Коли мені було вже 5 років, батько почав учить мене грамоти. Спочатку, ще перед п'ятим роком, він учив мене розпізнавати склади і окремі звуки. А потім показав розрізну азбуку. Цікаво, що коли хтось, здається дядько, казав мені скласти слово «няня», я не знав ще букви «я» і склав «н्यानья». Так учили мене впродовж 1881 року. В 1882 році я вже читав хрестоматію, звичайно — російську. Потім читав я різні казки, напр., «Бова Королевич», «Єруслан Лазаревич» та інші, що їх приносили мені кацапи Офені. Але в батька були й ілюстровані журнали — «Модный Свѣтъ», «Русское богатство», «Отечественныя записки», газета «Сын Отечества» і, здається, «Зоря» (київська газета). Був один том під заголовком «Сто русских литераторов», в якому були і Шевченкові ілюстрації (гравюри). Були оповідання Марлінського. А на столі завжди лежав «Кобзар» Шевченка, а потім «Зірка» Олександрова, «Метелики» Куліша і твори Гоголя.

Мені подобалися Шевченкові «Причинна» і «Б'ють пороги» та твори Гоголя. Я читав їх упродовж 1883-1884 років. Але я не любив російських віршів, що їх мусів вивчати напам'ять.

В нас у селі, в сусідстві з нашим городом, напроти церкви, була церковно-приходська школа. Учителем був паламар Платон, а законовчителем — мій батько. Але жодної програми навчання не було і навчання

залежало виключно від священика. Гроші на школу давав, звичайно, «сільський сход». Сільська громада давала і хату на школу. Мій батько також був таким учителем перед висвяченням на священика, і я народився ще як син сільського вчителя.

В школі я вивчав граматику Грушевського, а потім Часослов і Псалтирку. Але Часослов і Псалтирку вивчали не за порядком, а так, як хто хотів.

В 1883 році в нашій школі у Шпичинцях почалися зміни. Батько запропонував сільській громаді побудувати нову велику школу — дві кімнати для школярів і одну кімнату для учителя. Кошти будови школи на той час були великі, біля 1.200 карбованців, і громада боялася взяти на себе такі обов'язки. Довго розтлумачував батько громаді потребу нової школи, і врешті люди почали помалу складати гроші. Але на тому ж тлі розпочалися сварки. Сильну опозицію ставив батькові Назар Касянчук. Високий, стрункий, міцної будови, хоч уже досить старий. Він мав дуже здоровий, дзвінкий голос і великий темперамент. Пам'ятаю, що коли він приходив до батька — його голос аж лящав у хаті, а ще дужче він розносився на зібраннях громади. Назар обстоював, як йому здавалося, інтереси громади, був проти нової школи, бо вона задорога для громади. Був також проти того, щоб учила вчителька, бо вона не зуміє дати ради хлопцям, яких, на його думку, треба «добре бити». Обстоював інтереси учителя-паламаря Платона, якого і сам батько дуже любив. Було і багато інших причин, яких я ще не розумів. Вплітались і чужі інтриги, напр., інтриги польського двора (Маршицького), дяка, як закономірного опозиціонера проти священика, і т. п. Закінчилося одначе все те тим, що десь у 1884 році функціонувала вже нова школа, хоч у ній, здається, учив ще Платон. Але тоді вийшло консисторське чи архиєрейське розпорядження, що вчителі мусять мати середню освіту або скінчити семінарію. Учителями могли бути тільки ті дівчата, що скінчили «Жіноче духовне училище», де була запроваджена й педагогіка.

Ще восени 1883 року мене і дядька Ваня примістили в кімнаті покійного прадіда, і в тій кімнаті відбувалася моя серйозна наука. Здається, що тоді почали вчити грамоти і мого брата Данила.

Не пам'ятаю, чи це було цієї зими, чи може раніше. Однієї ночі батько сидів у столовій і читав «Апокаліпсис» Івана Богослова. Було вже пізно, біля третьої години вночі, але батько не спав, дочитував книжку. Раптом видалося йому, що крізь щілини дверей пробивається світло. Схопився, відчинив двері й побачив, що в сінях горить в'язка соломи. А в сінях стелі не було, горище було відкрите, з солом'яним верхом. Ціла хата могла спалахнути вогнем. Батько кинувся до діжки з водою і швидко погасив огонь. Щасливе закінчення цього випадку батько зазжди пояснював добротою Івана Богослова, що не дав йому заснути своїм «Апокаліпсом».

В науці мені найтяжче було з писанням. Пальці — сині або чорні від чорнила, а писанина погана. Але батько мій писав дуже гарно, навіть рисував олівцем цілком гарні портрети.

З моєї науки ще в старій хаті, значить узимі 1883 року, пам'ятаю, як мене примушували вивчати напам'ять вірш Пушкіна (з якоїсь хрестоматії). Ставили мене на коліна біля грубки, бо я ніяк не міг оволодіти місцем — «бразди пушистия вздымая, летит кибитка удалая». Не розумів я слова «бразди» і ніхто не міг пояснити мені його. Натомість я легко вивчив Нікітіна «Погост», правда, мені пояснили, що «погост» означає «кладовище».

Я забув сказати, що десь узимку 1882-83 року, батько зовсім випадково купив коняку — височезну, дерешовату кобилу, з маленькими, на однокінку, саньми. Кобила була така висока, що я, задерши голову вгору, дивився на неї, як на жирафу.

В червні 1883 року помер мій прадід о. Андрій Матушевський, що мав уже 102 роки і все казав нам, дітям: «Моліться, дітки, Богу, щоб я помер, бо мені дуже тяжко». Жив у нашій хаті, в маленькій кімнатці біля кухні. За ним доглядала баба Марія з Макарівки. На похорон прадіда приїхало, по звичаю, дванадцять священників. Не пригадую собі, чи встигли тоді приїхати мої дядьки-офіцери Сашко і Харитон Матушевські, але того року вони були в нас. На похорон о. Андрія зібралось і багато селян. Поміщик Маршицький прислав, на прохання батька, свого кухаря Семена, щоб зготував обід для гостей.

Після смерті прадіда о. Андрія до нас приїхали на ціле літо його внуки — мої дядьки по матері — Сашко і Харитон. На нашому подвір'ї був кусок землі з хатою, власність пок. о. Фльора Матушевського. В цій хаті жила тепер його жінка, моя бабуся по матері, Марія Дмитрівна, жінка сварлива й крута, з якою мали клопіт навіть її діти. В тій хаті була одна кімната і кухня. Тоді бабуня перейшла жити до кухні, а в кімнаті примістилася жінка дядька Сашка з дітьми. З дядьками прибули теж нянька дітей дядька Сашка і кухар Шашковський, денщик дядька Харитона. Харитон був добрим мисливцем, найліпшим стрільцем у своєму полку. Він ціле літо ходив на полювання і приносив, звичайно, качки і бекаси. Обидва дядьки були чорні, з бородами.

Отже в нашому садку було тоді аж семеро дітей: я, Данило, Зіна і Женья (народилася 1881 р.) і троє дітей дядька Сашка: Наталія, Женья і Валя (пізніше в нього було аж вісім дочок). Жінка Сашка, Надія Броніславна, мала ще сестру, одружену зі Сарчинським, також офіцером. Але Сарчинських тоді в нас не було. Часом з Ярешок приходив другий брат батька, Іван, низького росту, з великою рудою бородою. Тоді він був студентом першого чи другого курсу Варшавського ветеринарного інституту. В Ярешках жив ще один мій дядько, по батькові, «Мишка» (Михайло); мого батька звали «Миша», а дядька — «Мишка», бо був молодший від мого батька (в одній сім'ї було два Михайли). Цей дядько був старший від мене на 10 років і йому було тоді, приблизно, 16 років. Там же в Ярешках жила і моя тітка «Мася» (Марія), старша від мене тільки на п'ять років. Дядька Мишку я вперше запам'ятав собі на весіллі моєї тітки Тасі, старшої сестри моєї матері, що вийшла заміж за студента Одеського університету Якова Івановича Теодоровича.

Ціле товариство моїх дядьків було дуже веселе, тільки бабуня Марія, намагалася пересварити всіх, але без успіху. Десь у серпні всі розїхалися і в нас стало сумніше.

1884-85 РОКИ

Навесні 1884 року нашу стару хату розібрали й почали будувати нову. Це й стало причиною смерті моєї матері, що простудилася тоді, а потім дістала сухоти. Стара хата була побудована на зруб, з дубового дерева. В середині і зверху була обтінкована та пом'язана білою глиною.

Нову хату побудовано довжиною з півдня на північ, а не з заходу на схід, як була стара хата. Разом із цим перепланировано знову й цілу садибу — обори й стайню перенесено на місце колишніх воріт, а ворота — на північ, щоб можна було вїжджати і виїжджати перед ганком хати.

Хату будували найняті кацапи і десь у кінці квітня закінчили будову, а тоді почалося тинкування. Остаточно нова хата була готова в серпні.

Восени того року було для всіх дуже багато роботи, бож треба було перебудовувати наше господарство, а одночасно ліквідувати господарство померлого діда та десь примістити бабуню.

Здається, на масницю в 1885 року в нас, уже в новій хаті, було дуже багато гостей, а між ними і гості з Павлочі. Був із своєю нареченою молодий Серапійчик Брояковський, що скінчив семінарію. Був Сікевич, була Марія Павлівна, було багато священиків із жінками й дочками. Так відзначили перенесення до нової хати.

На Великдень того ж року матері було вже дуже погано. До нас приїхала Німфодора Яковлівна з Верхівні, щоб доглядати за дітьми, а мати виїхала до Криму лікуватись. На Великдень вернувся дядько Іван, бо закриття Ветеранарного інституту у Варшаві і смерть діда примусили його шукати якоїсь праці. Він поступив у Сквирську поліцію.

Треба ще згадати, що в нас у хаті завжди співали українських пісень, особливо любили веснянку «А ми просо сіяли...», «Ой на горі, на горі, вічар вівці зганяє», «Ой, із-за гори та буйний вітер віє», «Ой наступає та й чорна хмара», «Ой у полі верба», улюблена пісня дядька Івана. А потім співали дуже багато церковних пісень, не згадуючи про колядки — улюблені пісні дітей.

Я ще забув згадати про поляка Сікорського, старого економа Маршицьких, що також бував у нас на Різдвяні свята. А під осінь появився в нас новий сусід — о. Іван Крижанівський, що заступав о. Амвросія Менчеця в с. Вчорашньому, людину не зовсім нормальну. Священик І. Крижанівський був худий, невисокого росту, говорив дуже нерозбірливо, так що його тяжко було зрозуміти. Зовсім іншим був о. Даниїл Качановський, що появився в с. Макарівці при кінці 1883 року. Він склав нам першу візиту ще в старій хаті. Дуже любив механіку. Його сім'я була досить велика — три дочки неодружені, одна чи дві заміжні, старший син, що служив десь прикордонним службовцем, і молодший, що не скінчив науки і також десь працював. Отець Даниїл бував у нас часто. Був чесною і прямою людиною.

В с. Крилівці був ще один наш сусід — о. Євгеній Крижанівський, трошки старший від батька, здоровий і працьовитий чоловік. У нього було, мабуть, з дванадцятіро дітей. Дехто з його синів покінчив семінарію, а дехто залишився «невдачником».

Десь у той час помер у місті Вчорашньому о. Амвросій Менчець, дивак, не зовсім нормальний, про якого було багато анекдотів. Напр., він поставив на церковному городі вітрак, а син його, академіст, написав на вітраку крейдою: «Сія мельниця тим вітром мелеться, що в голові отця Менчеця». А одному чиновникові особистих доручень при губернаторові, о. Амвросій сказав таке: «У нас у містечку багато таких чиновників, що шкури чинять...» На його місце попав о. Іван Крижанівський, але на чие місце попав о. Качановський — я не пам'ятаю.

Батьки мої поїхали в Крим десь у червні, а повернулися в серпні, але здоров'я матері не покращало.

А в час їх відсутности ми, діти і вся бабуня, терпіли від гостей і другої бабуні, Марії Дмитрівни. Особливо доставалося братові Даньові, що мав досить «бойовий» темперамент і не завжди знав, що робив. Тому дядько Яків часто «сік» його, а він, звичайно, втівав. Одного разу я замкнувся з бабунею Тетяною Автонімною в льоху і написав матері «секретного» листа, оскаржуючи тітку і другу бабуню.

В саді кущі малин позаростали високим буряном, чорнобилем і берізкою. Для мене і Даня це був рай — ми гралися в хованку. Даньо втівав, а я мав його ловити. Але я заплутувався в густий бурян, а Даньо тим часом гукав до мене вже з іншого кінця. Як намагався я, але ніколи не міг наздогнати його. Врешті він виявив мені свою таємницю: у буряні він поробив багато «підземних» ходів і міг швидко зникати з-перед моїх очей.

В серпні вернулися мої батьки з Криму. Мати таяла з дня на день, мов свічка. Лікар приїздив щодня, а десь на Першу Пречисту приїхав дядько Харитон і це була його остання зустріч з мамою.

Мати померла, поховали її на третій день. Місяць перед смертю вона просила привезти їй з Києва все потрібне для оббивки труни — чорну матерію і всілякі металеві оздобы. Привезли — вона оглянула й одобрала.

Поховали її з великими почестями, було понад 12 священиків і два диякони. А потім щодня, впродовж 40 днів, батько правив по ній панахиду, починаючи в церкві й кінчаючи над могилою. Петро Антошка читав над могилою псалтир, а батько довго сидів і слухав, часом читав сам патетичні місця псалтиря, або сидів нерухоючись... Стривожена довгою відсутністю батька бабуня, ішла на цвинтар і забирала його до хати. Я також ходив на панахиду, помагав співати.

Того року осінь була тепла й довга, дощі рідко перепадали і не перешкоджали нам перебувати в нічній молитві над могилою матері...

1886-87 РОКИ

Я готуюся до гімназії. Учителька Раїса Ігнатівна Шостацька захворіла на сухоти. Вона була племінницею о. Євфима Шостацького.

В червні приїхав підготовляти мене до I-ої класи гімназії студент правничого факультету Олександр Антонович Науменко, брат жінки Григорія Федотовича Миколасвича, помічника секретаря Духовної академії, а потім — секретаря. Науменка ще в гімназії чомусь прозвали «Абакумом». Був це дуже веселий чоловік. Мене підготовляв дуже просто: казав вивчити «від села до села» і крапка. Нічого не пояснював мені, хіба лише при задачах з математики.

Вступні іспити в Київському 3-тій гімназії я склав добре: з закону Божого — 5, з арифметики — 4, з «руського язика» — 4.

Здавши іспити, я поїхав відпочити на дачу Миколасвичів, що купили кусок землі й побудували дім. Там вони жили влітку самі та ще й винаймали кімнати літникам.

Через тиждень ми всі вернулися до Києва і почалися регулярні заняття. Миколасвичі жили в Академічному домі, на третьому поверсі. На другому поверсі жив професор Микола Іванович Петров. Він мав три дочки — Віру, Марію і Олександру. З Марією одружився Хрисант Владимирович, з Олександрю — Абакум.

Мені, селянським, міським жителям видавалися блідими й нездоровими. В Києві жили мій дядько і моя тітка по батькові, самі ж ще діти. Дядько Мишка, 18-тилітній хлопець, був у братському монастирі за «слимака», і жив на квартирі в о. Палатного. Тітка Маня, 15-тилітня дівчина, вчилася кравецтва в модистки Панайоті на Старім місті, за Софійським собором. До них я часто заходив, особливо до Мишки, що жив під боком.

Гімназіальною церквою вважалася спочатку церква Мокрого Миколи, а потім — Покровська церква, що були в сусідстві з третьою гімназією.

Згадуючи про перший рік мого перебування в Києві, не можу поминути двох осіб, двох братів, що дуже різнилися між собою. Річ у тім, що коли померла моя мати, то батько протягом 40 днів правив панахиду, а потім справляв роковини її смерті. Отже 26 вересня (стар. ст.) на свято Івана Богослова припадали перші роковини смерті моєї матері. Батько наказав мені всій панахиді в Братському монастирі. Писав про це Марії Антонівні та своєму братові Мишці, який служив у тому ж монастирі за слимака (себто, простим співаком). Отож дядько Мишка навчив мене, як поладити цю справу і познайомив мене з кривим Самуїлом у Братській церкві. Цей Самуїл був тут записувачем і приймачем грошей на Службу Богу, молебни, панахиди і т. д. Він не був ще монахом, а тільки послушником. При знайомстві виявилось, що він — рідний брат Марії Левандовської, жінки Олександра Степановича, дяка в Ярешках, двоюрідного брата мого батька. Таким способом між мною і Самуїлом встановилися родинні відносини. Панахиду відправлено, а по панахиді Самуїл познайомив мене із своїм братом Афоніком, також послушником у Братстві, що виконував обов'язки «ризника», себто чистив

ризи, видавав їх дяконам, священикам і т. п. В Афонікові я раптом пізнав того київського пана, що його — разом із Володимиром Фавстовичем Левицьким, професором Ярославського ліцею, — минулого літа привозив до нас Олександр Степанович. Тоді Афонік не мав рясн. Був убраний в елегантний білий літній костюм; середнього росту, з чудовими кучерями й невеличкою борідкою. Це був красень із незвичайно гарним шляхетним обличчям. Уже пізніше я довідався, що в юнацьких роках він був такий гарний, що його прозвали «ангелом Дорофесчем». В семінарії він учився разом з Володимиром Фавстовичем, його товаришем. Чи закінчив семінарію, не знаю. Яка трагедія відбулася у його молодечім житті — також не знаю, хоч мені оповідали (дядько Мишка), що він мав морганатичну жінку і дітей на Подолі, яким допомагав, але все залишався в тіні. Довго не хотів прийняти сану монаха і майже 25 років служив послушником.

В Афоніка, в його келії, було багато українських книжок. Між іншим, він дав мені прочитати «Описаніє кладов на Україні». Говорив переважно українською мовою.

З першої гімназіальної класи я пам'ятаю таких моїх товаришів, Адамовського, Ваглія, Берестовського, Богдана, Вохонка, Вілянського, Василевського, Волкєва, Слудького, Сольського, Сотнікова, Статнікова, Терехова, Сидоренка, Курицина, Яневського, Сипака.

В першій гімназіальній я учився добре й одержав навіть похвальний лист другого ступеня. Закінчивши цей рік, я з радістю поїхав додому на ціле літо. Незабаром приїхав до нас Абакум підготовляти до гімназії і мого брата Данила, хоч йому було тільки десять років. Але він підготувався, здав іспит і поступив до гімназії.

Тьотя Маса з нами, вона вчиться куховарити, користуючись книжкою пані Молоховець. Я допомагаю їй, особливо при варенні конфітурів. До нас у гості часом приходять племінники пана Сікорського, стара панна, що з захопленням оповідає нам про «Наталку-Полтавку», яку вона бачила, здається, в Житомирі.

Літо проминуло швидко і як тільки почали достигати сливки, Абакум знову повіз мене і брата Даня у Київ. Даньо склав іспити і ми вдвох мешкаємо в Миколаєвичів. З Даньом більше клопоту, ніж зі мною. Він невгамовний, в класі б'ється з товаришами, які на нього, як і на мене, завжди охоче нападають, особливо тому, що ми селянки.

В другій класі гімназії я учився слабо, бо вдома не підготовлявся і підучував лише на «перемінках», щоб відповісти. Тільки з закону Божого я мав 5, з арифметики — 4, а з решти предметів — 3. Зате співмешканець мій, Веня Безпалов, навчив мене, як можна брати книжки на позичку в приватній бібліотеці. Я записався членом бібліотеки і цілими днями читав усякі дитячі й недитячі книжки. Тільки вернувшись з гімназії і пообідавши, зараз же за книжку і читаю до пізньої ночі. Читав я усяких Рокамболів, Майнрідів та інших. Звичайно, більшість цих книжок не була корисною для мене. Гімназіальна бібліотека була завжди розхоплена і звідти було тяжко дістати книжки. Всі були московською мовою.

Згадаю про одну цікаву постать на нашій квартирі — чиновника генерал-губернаторської канцелярії Миколія Петровича Радуги-Зенькевича. Він був родом із Полісся (білорус?), з походження — шляхтич. Служба секретного характеру зробила його мовчазним. Сухорлявий, за п'ятдесятку, пристрасний стрілець. Колись він був закоханий у Марію Антонівну, одружену з Динником. Але після смерті Динника вона вийшла заміж за Миколасевича. Тоді Миколай Петрович поселився в них на квартирі. Він був набагато старший від Григорія Федотовича Миколаєвича, до того ж ані гарний, ані веселий, щоб міг подобатись Марії Антонівні. А Григорій Федотович був гарним, бистроумним чоловіком. І так утворилася «трійця», в якій «стрсждающим» був Миколай Петрович. Я тоді цього не знав і не розумів, хоч часом чув, як Миколай потихеньку сердився на Григорія: «Сивая собака, не сделал, как я гаваріл». А Григорій Федотович інколи також кинув слівце: «От лисий чорт!», і додавав до цього якусь провину «лисого чорта». Проте всі вони були приятелями, жили разом і повмирали на цій же квартирі.

До мене Миколай Петрович ставився прихильно, часто вчив мене, як треба держати в руках рушницю, як стріляти з неї.

В третю гімназійну я перейшов ще з досить приличною оцінкою.

Восени 1887 року дядько Мишка залишив Братський монастир, бо одержав посаду дяка в с. Морозівці, Сквирського повіту. Взимку до нього (свого сина) їздила бабуня і скаржилася, що він бідує і треба йому женитися, бо немає кому навіть їсти зварити.

(Далі буде)

Петро КІЗКО

ВЕСНЯНА НІЧ

Квітнуть лілеями зорі
В синьому морі небес.
В саяві пливуть яснокорі
Юрби білявих берез.
Хвилі зелені і білі,
Сині і жовті, немов
Небо й як земля — одноцілі
Хвилі гаїв і дібров.

Це, — незрівняна красою, —
Ніч весняна проплива.
Й нас пориває з собою
В даль, де квітує трава.
Весни відходять й приходять,
Весни безсмертні. Пливім
З веснами разом, де зводять
Соняшні ранки свій дім.

Квітнуть лілеями зорі
В синьому морі небес.
В саяві пливуть яснокорі
Юрби білявих берез.

Богдан БОРА

Трагедія поета

І боляче, і соромно, й огидно
І серце палить невимовний жаль...
Людини гідність, як жебрацький шаль,
Ногами топчуть вперто і безстыдно.

Веліли їй сміятися ехидно,
Слугою взявши на імперський віз,
Із рідних святощів, з народніх сліз,
Із крови рік, яким кінця не видно.

Аїда царства невгамовні пси
П'ють над Невою келихи яси,
Які підносить їм поет в покорі.

Кривавих Церберів жахлива тінь
Лягла на чисті підосінні зорі
І погасила синьо далечинь...

1961 р.

Леонід ПОЛТАВА

Поетові

Байдужа до земних турбот,
До жадібних вогнів реклями,
Ідеш — немов на ешафот —
У днів заробітчанських плями.

І хоч вони не пристають
І в чистку їх не віддавати, —
Не раз би вибухнула лють
За все, що з вати!

Але в душі, залитій днем,
У мить великого причастя, —
Усе поймається вогнем
Всеобіймаючого щастя,

І плавиться, немов металъ,
І вибухає, у простори
Вриваючись, — немов у даль
Відкриті навстіж семафори!

1960 р.

Ліна КОСТЕНКО

Мариса МУРОВИЧ

В ЖАЛОБІ ІДЕЙНОЇ ВИСІ...

В жалобі ідейної висі
зіп'ялись на словесні контури
і пшурляють недокурки мислі
у непізнані прірви, як в урни.

Відні лицарі кон'юнктури!
Ви ж забули істину просту,
Що найвищі у світі контури —
Не замінять власного росту!

1962.

Є ВІРШІ...

Є вірші — квіти,
Вірші — дуби,
Є іграшки — вірші,
Є рани,
Є повелителі і раби.
І вірші є —

каторжани.

Крізь мури в'язниць,
По тернах лихоліть —
Ідуть, ідуть по етапу
століть...

(«Літ. газета», ч. 8, 1962)

ПРОВІДНА ЗІРКА

Світять вічні зорі,
А найбільш одна —
У небеснім морі
Зірка провідна.

Ця ще й розсіває
Іскор зеренця —
Їх вона єднає
В обручі вінця.

Перли і кришталі,
Жемчуги й срібло —
На голівці Кралі
Ярко щоб цвіло.

Там посеред ночі
Темінь хоч густа,
Іскор гострі очі
Сяють, мов мета.

Той, що заблудився
На чужих шляхах,
Хай би задивився
Де вона в світлах;

Як відчує втому
У зневірі дух,
Щоб його додому
Кликав іскор рух.

1960

Ліна КОСТЕНКО

БЕЗСМЕРТЯ

Ті, що народжуються раз у століття,
Умерти можуть кожен день.

Кулі примхливі, як дівчата, —
Вибирають найкращих.

Підлість послідовна, як геометрія, —
Вибирає найчесніших.

В'язниці гостинні, як могили, —
Вибирають вільних.

Криваві жоржини ростуть над
шляхом у вічність.

Тріпочуть під вітром короткі
обривки життя.

І тільки подвиг людського духу
Доточить їх до безсмертя.

1962.

(«Літ. газета», ч. 8, 1962)

Леонід ПОЛТАВА

ЧУЖІ ВІТРИ

ДРАМА НА СІМ КАРТИН

(УКРАЇНА, 1940-43 РОКИ)

(Закінчення)

КАРТИНА П'ЯТА

Кабінет Слідчого, як і в I-й картині. Але Слідчий новий: німець із партійною відзнакою. Замість портрета Сталіна — портрет із підписом »Гітлер-визволитель«.

ЯВА 1.

Слідчий Гестапо за столом. У дверях — німецький вояк-СС. Слідчий допитує Дівчину II-гу.

СЛІДЧИЙ : Ну?

ДІВЧ. II (мовчить).

СЛІДЧИЙ : Ну?!

ДІВЧ. II (мовчить, павза).

СЛІДЧИЙ : Ну?! (люто б'є кулаком по столі).

ДІВЧ. II (мовчить далі).

СЛІДЧИЙ : Ну, ну, ну, ну! — (Витягає пістоль): Признавайсь — застрілю!

ДІВЧ. II : Шпигувала.

СЛІДЧИЙ : Ага... Тепер не застрілю... (Павза) Тепер — повину!

ЯВА 2.

Вояк-СС виводить Дівчину. Слідчий сам.

СЛІДЧИЙ : Прокляття! Доннер веттер! Тут не Чехія й не Словаччина! Тут усе так заплутано! Комуністи, білогвардійці, партизани, більшовики, петлюрівці, нейтральні, націоналісти, шпиги, бандити, українці... Заплутано. Але петля все розплутає. Все! Петля.

ЯВА 3.

Вояк-СС вводить Любу.

СЛІДЧИЙ : Ще одна красуня. (Читає): Лоза Любов. Ага... Сідай

ЛЮБА : Постоя.

СЛІДЧИЙ : Що?!

ЛЮБА : Постоя, в камері насиділась.

СЛІДЧИЙ : Сідай фарфлюхт нох маль! Сідай!

ЛЮБА : Тут немає стільця.

СЛІДЧИЙ : А, тобі ще стільця! Тобі — шибениці! (Б'є, Люба зсовується на підлогу) — Встань!

ЛЮБА (вставши): Стою. (Бере якийсь папірчик із стола й витирає кров).

СЛІДЧИЙ : Це що?

ЛЮБА : Нічого. Це ж ваша робота (показує на кров), ваша й хустка! (кидає папір).

СЛІДЧИЙ (заскочений такою незалежною поведінкою): І ти працювала в «Пивній»?

ЛЮБА : Так.

СЛІДЧИЙ : Виловлювала антибільшовиків?

ЛЮБА : Мною виловлювали.

СЛІДЧИЙ : Що це значить?

ЛЮБА : Мене змусили. Силою. Як ось ви... Силою мене кинули на дно.

СЛІДЧИЙ : Я тебе підйму. (До Вояка-СС) — Повісити!

ЛЮБА (з дивним спокоєм): Ну ось, нарешті — воля.

СЛІДЧИЙ : Повісити, а не «воля»!

ЛЮБА : Це воля. Єдина... (Байдуже виходить за Вояком-СС).

ЯВА 4.

СЛІДЧИЙ (сам, курить, нервується): Якесь божевілля: люди розцінюють петлю, як волю. А втім, чи це люди? Чи унтерменші — люди? Ось проблема для Розенберга. Гм, а ця — якась зразкова комуністка. І непогана...

ЯВА 5.

Вояк-СС вводить Професора.

ПРОФЕСОР: Гут абенд.

СЛІДЧИЙ : Гейль!

Ти звідки знаєш мову?

ПРОФЕСОР: Професор фізики.

СЛІДЧИЙ : Ага... Цікавий звір...

ПРОФЕСОР: Я — вами звільнений.

СЛІДЧИЙ : Так? Вперше слово Почув про звільнення.

(Читає поданий Професором документ)

Заслання... Сибір...

Гаразд, професоре.

Для вас — широкі двері.

Та щодо праці...

ПРОФЕСОР: А університет?

СЛІДЧИЙ : У цих краях — тільки на папері.

Ми й так звільнили із страшних лабет...

Однак, ви вільні. Ось ваш визволитель!

(Показує на портрет Гітлера).

ПРОФЕСОР: Я вдячний вам за себе й за нарід.
Вся Україна...

СЛІДЧИЙ : Дорогий »мислитель«,
Про Україну — менше говоріть...

Фамільярно поплескуючи по плечі, про-
водить Професора до дверей. Насупроти
них — Лоза.

ЯВА 6.

ПРОФЕСОР: І ви тут?

ЛОЗА : Так... (Схиляє голову).

ПРОФЕСОР: Я знаю вашу справу.
О, пане слідчий!...

СЛІДЧИЙ : Слухаю.

ПРОФЕСОР: Цей пан —
Проти волі їм служив. Йї-право,
Я поклянусь. То був пекельний плян...
Не винен він! Він рятував доньку...

СЛІДЧИЙ : Гаразд, ідіть. Я все це зрозумію.

ПРОФЕСОР: Простіть йому за Любу.

СЛІДЧИЙ : За яку?

ПРОФЕСОР: З його доньки — ізроблено повію
Більшшвиками. А його...

СЛІДЧИЙ : Ідіть

І не забувайте дружньої поради.

ПРОФЕСОР: І ви ж зятяйте: український світ —
Міцні антисоветські барикади!

ЯВА 7.

Професор вийшов, Слідчий
і Лоза.

СЛІДЧИЙ : Твоє прізвище Лоза?

ЛОЗА : Так, Лоза.

СЛІДЧИЙ (шукає у Словнику): Гнучке прізвище...

ЛОЗА : Згинсли. Отут, в цій кімнаті. Товаришу слідчий, я —
рахівник...

СЛІДЧИЙ : Без »товаришу«.

ЛОЗА : Добродію слідчий...

СЛІДЧИЙ : Не »добродію«, а пане! Розумієш? Тільки і завжди —
пане!

ЛОЗА : Пане слідчий. Я — рахівник. Доньку мою, Надію, біль-
шовики хотіли заарештувати. Вона втекла. А молодша
— померла.

СЛІДЧИЙ : Де Надія?

ЛОЗА : Не знаю. А мене за неї в Енкаведе тягали. Обіцяли: знайду — і всіх нас помилують. Я не тільки хотів вірити — я мусів вірити, пане слідчий. І вкручували мене у шпигунське кодло. А провина Надії яка ж була? — що вона одного енкаведиста не полюбила! Думав, може ж полюбить, може зійдеться з ним, — от із Любою й шукав.

СЛІДЧИЙ : Мені ця справа відома. (Раптом): Ти — більшовик?

ЛОЗА : Я? — боронь, Боже!

СЛІДЧИЙ : Ти хто за переконанням?

ЛОЗА : Я?... Я Лоза. Я — ніхто. Тільки хочу працювати. Будьте милостиві, пустіть мою Любу на волю. Ми будемо чесно працювати для добра Великонімеччини. Пустіть!

СЛІДЧИЙ (читав щось, раптом): Ви Мовчана, студента такого, знаєте?

ЛОЗА : Знаю. Він утікав від більшовиків.

СЛІДЧИЙ : Помиляєтесь: він — більшовик.

ЛОЗА : Не може бути! Мовчан утікав із Надією і Лісником, старим повстанцем. Він Надію переховував тут десь, у Києві. Я не знаю, що було б, коли б не прийшла велика німецька армія!...

СЛІДЧИЙ : Людино з гнучким прізвиськом, не вчи мене. Мовчан — більшовицький агент! Він тут, у Києві. Ви добре знаєте Мовчана з обличчя, пізнаєте його?

ЛОЗА (глухо): Так.

СЛІДЧИЙ : Отже, пане Лозо, ви мусите допомогти нам, допомогти зловити Мовчана. Він сам чутки пускає, що Мовчан загинув. Він тут, у Києві! Знайдете — будете обоє з донькою звільнені. Але пам'ятайте: ваше звільнення прийде тільки через арешт Мовчана. Зрозуміло?

ЛОЗА (ще глухіше): Зрозуміло, пане слідчий! (Падає на коліна): Ради Христа-Бога, не наказуйте мені, прошу, благаю, вас!... Я ж тільки рахівник...

СЛІДЧИЙ : Встаньте. Не треба, не треба так хвилюватись. Ваша допомога — це допомога Великонімеччині. А вона допомоги не забуває. Ось уже тепер ви будете мешкати в колишній «Півній». Візьміть... (дає кілька паперців-грошей). — Тільки пам'ятайте: або Мовчан — або ви.

ЛОЗА : І Любу звільните? Звільните ж?..

СЛІДЧИЙ : Так, коли ви виконасте доручення. Ну, до побачення, чи...

ЛОЗА : До побачення...

Лоза виходить, вояк-СС теж.

ЯВА 8.

СЛІДЧИЙ (сам): Гм... Лоза. Поменше їм треба заважати, вони ссмі все провалять. Гм... Мовчан — не більшовик! Але він — українець із великої літери! Нам треба з маленької літе-

ри. З літерки, навіть взагалі нез назви! Людина без назви ось ідеал на Сході Європи! Я напишу про це Розенбергові. Коли вся Україна буде наша — Мовчан стане ворогом число перше! (Згадавши): — Вартовий!

ЯВА 9.

Входить Вояк-СС.

СЛІДЧИЙ : Відкликати повішення Люби Лози! З камери 167.
 ВОЯК : Яволь! Але її вже повішено.
 СЛІДЧИЙ : Гм... Тоді не подавати її прізвиська в списку повішених совєтських партизан.
 ВОЯК : Яволь! (Виходить).
 СЛІДЧИЙ : Дійсно, тут не Хорватія і не Чехія... Загадковий ребус, ця Україна!

— Заслона —

КАРТИНА ШОСТА

Перед опущеною заслоною.

Інтермедія

З протилежних кінців виходять
 Дівчина-прибиральниця з кошиком
 і Міщанка з кошиками.

МІЩАНКА : А, стара знайома! Гай Гітлер!
 ДІВЧИНА : Добрий день.
 МІЩАНКА : Знов на базар?
 ДІВЧИНА : Атож, все однаково, як і раніш.
 МІЩАНКА : А що несеш?
 ДІВЧИНА : Моркву.
 МІЩАНКА : Давно й без тебе купила!
 ДІВЧИНА : Хіба я набиваюся?
 МІЩАНКА : Ну, а ще?
 ДІВЧИНА : Глечики.
 МІЩАНКА : О, молочко! — давай!
 ДІВЧИНА : Візьміть... (Витягає з глечика листівки).
 МІЩАНКА : А де ж молоко?
 ДІВЧИНА : Німеччина випила. Почитайте! (Дає листівку).
 МІЩАНКА (читає): »Український народ! Совєтську Москву змінив фашистівський Берлін. Окупант змінив окупанта«... — Що ти, Господи, помилуй!... На... (поспішно віддає листівку).
 ДІВЧИНА : Зрозуміли?
 МІЩАНКА : Зрозуміла, прости, Господи.

ДІВЧИНА : Це ж по-українськи написано, українською мовою...

МІЩАНКА : А я ж хіба хто, нехрист якийсь, чи що? Я з Києва — українка!

ДІВЧИНА : У хемії це зветься приспішеною трансформацією молекул.
(Йде в протилежний бік).

МІЩАНКА : О, вже й по-німецьки навчилася! От бистра!...

Виходить також.

Заслона піднімається.

ЯВА 1.

Пивна, декорація 4-ої Картини. Тепер
— помешкання Лози. Лоза і Надія.

НАДІЯ : Я все тобі простила, батьку. Заспокійся.

ЛОЗА : Заспохійся, кажеш?... Коли ж уся душа болить, душа розколена.

НАДІЯ : Тепер тобі спокійніше буде. Тільки Люба... Може підемо, проситимем, розповімо все по-щирому?...

ЛОЗА : Ні, не підемо, Надіє. Не можна йти... Її і так звільнять... Страшне я, дочко, пережив. Живім тихо, непомітно. Треба всім подобатись. Всім подобатись — о, це велике мистецтво!... Нікуди ж не вплутуйсь, ні до червоних, ні до українців. Я більше не перенесу.

НАДІЯ : Куди ж я вплутуюсь? Навпаки, розплутую нитки на фабриці.

ЛОЗА : Добре, доню, добре. Так і треба, мовчки, мовчки, бо часи непевні.

НАДІЯ : На Україні так завжди, бо Україна мовчала. Віддавна вже так, Мовчан мені оповідав...

ЛОЗА (злякано): І не згадуй про нього, не хочу!

НАДІЯ : Не хвилюйся... Чув, у Німеччину, кажуть, братимуть, і примусово...

ЛОЗА : Чув. Ми залишимося. Німці зрозуміють: ми забагато пережили, щоб тепер ще в чужий край їхати. Тяжко, Надіє... Бачиш, ось нам вони квартиру дали...

НАДІЯ : Я їй не рада: це приміщення пахне кров'ю.

ЛОЗА : Це спочатку так здається, звикнеш. І мені тяжко... (Підходить близько до Надії): Я тебе щось попрохаю, Надіє, дуже попрохаю: не знайся...

НАДІЯ : Ти знову про Мовчана?

ЛОЗА : Про Мовчана. Не знайся з ним. Не подобається він мені, підозрілий.

НАДІЯ (здивовано): Чому? Чим?

ЛОЗА : Більшовики агентів позалишали...

НАДІЯ (ще більше здивувавшись): Що ти, батьку! Хіба ж ти Мовчана здавна не знаєш? Він — наш, він — українець, націоналіст, патріот український.

ЛОЗА : Так, так... Але — підозрілий, дуже мені підозрілий. Ну, мовчи, не говори про нього! Не хочу! Чуєш: не хочу!

НАДІЯ : Це в тебе нерви... Як можна запідозрювати Мовчана? Та ж він мене з Лісником від більшовиків рятував. І врятував. І я тобі більше скажу: я люблю його. Тах, батьку. Мало в нас таких гордих, відважних, чесних юнаків, як він!

ЛОЗА : Замовч! Сам не знаю, не знаю... (Рвучко): Я трохи пройдуся.

НАДІЯ : Піди, тільки не барись. Ти ж не їв ще нічого. Бережись на вулиці: німці ловлять людей, як...

Ло́за вихо́дить.

ЯВА 2.

НАДІЯ (читає записку): »Любий друже. Прибуду завтра. Цигаркові папірці на селах всі вже розпродано...« — А, так, листівки роздано. — »Курять і хвалять — прийшлося по душі, а що далі — і сам ще не знаю. Професора звільнили, як колишнього засланця-сибіряка. Дав йому твою адресу... Бережи себе. Цілую міцно-міцно. Твій: Мовчки«. — Гарно »Мовчки«. Справді, скільки вже людей мовчки працює! Треба бути обережнішою. Вже й так двірник інакше мене не зве, як Україною. (Прислухається і чує з подвір'я розмову. Голоси):

ГІСТЬ-ВОЯК у німецькій шинелі: День добрий!

ДВІРНИК : Дай, Бо- здоров'я.

ГІСТЬ : Перепрошую, тут мешкає Надія Лоза? Панна Лоза?

ДВІРНИК : Не знаю такої.

ГІСТЬ : А ви тут мешкаєте?

ДВІРНИК : Недавно тут оселився, я не здешній.

ГІСТЬ : Дивно...

ДВІРНИК : А, може, це та, що її тут Україною я прозвав? Я сам з-під Кавказа.

ГІСТЬ : Не знаю.

ДВІРНИК : Молода така, гарна? Якщо вона — то внизу живе, отам у підвалі. Його трохи бомбою було побито, а вона живе. Халера та Україна, живуча!

ГІСТЬ : Дякую за визнання.

Голоси замовкли.

НАДІЯ : Хто б це міг бути? І говорить по-українськи! (Підійшла ближче до вікна): О, там професор! З якимсь німецьким солдатом... Говорять по-українськи! (Відчиняє вікно і слу-

хає їх розмову, дивуючись, що німецький солдат говорить по-українськи).

Голоси Професора і Гостя-воєнка.

ГІСТЬ : Тут ви ішли?

ПРОФЕСОР: Ні, я тут не ходжу.

ГІСТЬ : Але ж ви тут?

ПРОФЕСОР: Так. Іноді буває.

ГІСТЬ : Тож ви ішли?

ПРОФЕСОР: Ішов?... Ну, не скажу,
Щоб я ішов...

ГІСТЬ : О, дивно в вашім краю...

ПРОФЕСОР: А дивно, так.

ГІСТЬ : І пусто.

ПРОФЕСОР: Пусто? — ні.

ГІСТЬ : Тут ніби є щось —
І нема нічого.

ПРОФЕСОР: Так само, бачите, он там, у вишині,
Нам видно хмари — і не видно Бога.

Голоси затихли.

НАДІЯ : Розмови! Наче вітер в пустирах...
Що хоче військовик? Питає, як у школі...
Так, так. Прийшли злидні, підозра і страх
На місце гаданої волі.
І де шукать підпори в боротьбі?
Упарі з німцями? Напарувались, годі!
Одна підпора вірна — у собі,
В своєму Я, в яким і Я народу.

Перекладає підпільні брошури в скриньку.
З вулиці чути постріл і крики: «Гальт!»,
тупіт чобіт. Надія кинулась до вікна, при-
пала до нього. Раптом...

НАДІЯ : Мовчан біжить! Щось трапилось... Жандарми
І батько мій!... (Відбігає від вікна).

ЯВА 3.

Швидким кроком входить задиханий
Мовчан. В руці — зброя.

МОВЧАН : Нас викрито! Пали... (показує на підпільні брошури).

НАДІЯ : Чому ж мій батько?

МОВЧАН : Він їх вів! Задарма
Я не потраплю в руки.

Ей, орли!

На український степ — широкі треба крила!

Стріляє у вікно.

Глянь, он твій батько із жандармами!

ГОЛОС ЛОЗИ: Здавайсь! Чого втікаєш — не втечеш! Здавайсь, Мовчане!

НАДІЯ : Дивись, жандарм наставив пістолу на груди батька!...

ГОЛОС ЛОЗИ: Геть від моєї доньки!

НАДІЯ : Немає в тебе доньки!

Німецький жандарм стріляє,
куля пробила шибу.

ГОЛОС ЖАНДАРМА: Генде гох, бандіт! Більшовик!

МОВЧАН (стріляє): Добре, цей уже підняв руки назавжди!

НАДІЯ (закопивши скриньку з брошурами): Втікаймо!

МОВЧАН : Збери все.

ГОЛОС : Здавайся!

МОВЧАН : Кому?

ГОЛОС : Німеччині!

МОВЧАН : Я червоній Москві не здався, а твоїй Німеччині й пого-
тів! Лозо, втікай у світ за очі! (До Надії): Знаю, що для
тебе це нестерпна мука. Не винен я, Надіє. Лозу напевно
примусили знову! Вдруге!... Втретє не примусять...

НАДІЯ : Ні, не говори так!... Ходім!

Обоє виходять таємними дверми.

ГОЛОС : Виходь! Здавайся!

Здавайся!

Виходь!

Довга павза.

ЯВА 4.

У вікно заглядає Лоза, за ним, тримаючи пі-
столя, вихиляється Жандарм. Обережно відчи-
няють двері й заходять у кімнату: Лоза, Жан-
дарм, Слідчий. Двері відчинені — видно вулицю.

ЖАНДАРМ: Втік! Як міг утекти?

СЛІДЧИЙ : Знайду й під землею, доннер ветер! (До Лози): Як він міг
утекти?! Як?!

ЯВА 5.

З вулиці входить божевільний Москаль.

МОСКАЛЬ : Тіхо! Я — вечний король України! Я!

ЖАНДАРМ: Гальт! Ми — вічні королі України! Ти хто?

МОСКАЛЬ : Не знаєш, і досі не знаєш? Я вечний король України, в
лапотках, лапотках... по хлебушку...

ЖАНДАРМ: Хліб? Хліб! Хліба тобі? Ха-ха-ха!... Ми для всіх маємо
досить хліба!

Божевільний москаль злякано поточився,
побачивши пістоль.

МОСКАЛЬ : Я в Тулу, в Тулу... пустить. Пішечки, в лапотках...

Жандарм скручує йому руки і штовхає
в куток.

СЛІДЧИЙ : Лоза, як утік той бандіт?

ЛОЗА : Пане слідчий, я не знаю!

СЛІДЧИЙ (вдарив Лозу): Заб'ю, кажи, як він утік?

У дверях з'являється Гість-воєк у
німецькій уніформі. Стоїть у дверях.

ГІСТЬ : Гайль!

ВСІ НІМЦІ : Гайль!

СЛІДЧИЙ : А, дуже добре! (Наказує Гостеві-воєкові): Відвести цих
двох у в'язницю!

ГІСТЬ : Яволь!

ЛОЗА : І мене? у в'язницю?

СЛІДЧИЙ : Замокни! Марш!

ГІСТЬ : Марш зі мною!

ЛОЗА : Прощай, Надіє!

Божевільний москаль і Лоза виходять
у супроводі Гостя-воєка.

ЯВА 7.

Слідчий і Жандарм обшукують
кімнату.

ЖАНДАРМ (наткнувся на таємні двері в стіні): Ось!

СЛІДЧИЙ : Двері?... Ага, зрозуміло. Повісити Лозу.

ЖАНДАРМ: Яволь!

Знаходить яхесь лахміття в крові й
показує Слідчому.

СЛІДЧИЙ : Це не наша робота, це ще советська.

Чути сирену військового авта. В кімнату
швидко заходить Професор, щоб перехо-
ватися в Надії від чергової контролі чи
ловити людей на працю до Німеччини.
Побачивши німців, Професор вражено
зупинивсь.

ЯВА 8.

ПРОФЕСОР: Гутен таг.

СЛІДЧИЙ : Так... Ти - професор?

ПРОФЕСОР: Ви не помилились.

СЛІДЧИЙ : Ти вчив Мовчана?

ПРОФЕСОР: То був один із кращих студентів!

СЛІДЧИЙ : Он хто твої учні! Ніяких і ніколи більше шкіл у цій
Україні! Ніяких! Ніколи!...

ПРОФЕСОР (спокійно): Пане слідчий, не забувайте, що природа не терпить порожнечі. Український нарід — це також природа. І порожнечі й він не стерпить.

СЛІДЧИЙ : Дурниці! (До Жандарма): Заарештувати його, зв'язати йому руки!

Жандарм заковує руки Професорові за спиною.

ПРОФЕСОР: Даремно, пане слідчий! Всім рук не зв'яжете!
— Заслона —

КАРТИНА СЬОМА

Хата Лісника. Багато купців.
Вітер.

ЯВА 1.

Біля хати сам Лоза.

ЛОЗА : Як страшно тут. І там. І в цілм світі.
Все ніби змовилось. Усе йде на мене.
А я? — А я устояти не можу,
Лоза я — не людина. Так, лоза!
Лоза на кошики!... Говорить Гість,
Що світ схитнуть вони. І може...
А я? Я хоча тут — та не з ними.
Хитаючись, не захитаєш світ.
О, Боже! Вже нема на світі Люби!
Лісник загинув, хата лиш стара
Лишилася... Не з'являться ніколи...
Ні Люба, ні Лісник, ні Віра,
Ні ті, що я їх, Боже, віддав
На смерть, на смерть!
Я винен у їхній смерті!
Людина, погнута, мов лозина... Горе мені!

Лоза тре рукою чоло й притискається до стіни: з купців виходить Люба, на шиї — мотуз, очі мертві.

ЛЮБА : Пізнаєш, Лозо,
ЛОЗА : Боже! Це ти, Любо. Ти ж... мертва, донько!
ЛЮБА : Я не твоя донька. Я донька Того! (показує на небо). Я прийшла просити вас, Лозо: не треба більше смерті, не ведіть людей на смерть, на безглузду смерть!
ЛОЗА : Згинь, маро! Згинь!...

ЛЮБА : Краще собі смерть заподійте, ніж маєте продавати людей.

Люба зникає. З'являється привид
Селянина, якого колись Лоза видав
енкаведистам.

ЛОЗА : Хто ти?! Як ти міг прийти? Тебе ж забили!

СЕЛЯНИН : Так. У мене ось на грудях кров — і досі не засохла, бо
праведна кров не засихає. А прийшов я звідти, від Нього!
(показує рукою на небо). — Лозо, не торгуйте людьми,
тільки люту зневагу заробите!

ЛОЗА : Згинь! Це неправда! Я пішов для родини!...

СЕЛЯНИН : Не так ідуть за родину, Лозо. Ти будеш завжди ходити
проклятим, між землею й небом, і не торкнешся ногою ні
до неба, ні до землі! Дивись, ось серце: чи воно не билось
для родини, для України, для правди? Що ж ти зробив
із ним?

Селянин зникає. Лоза, охоплений
жахом, падає на коліна. Він на
межі божевілля. З'являється Ліс-
ник з раною на чолі.

ЛОЗА : Ще й ти!

ЛІСНИК : І я, Лозо. І всі ми прийдемо, всі, хто загинув через тебе
і таких, як ти. Я прийшов від Нього! (показує рукою в
небо). — Скажи про твій смертний гріх, Лозо. Навчи народ
ненавидіти тебе, Лозо! Щоб кожний був міцним і чистим,
з великою любов'ю і з великою рішучістю в душі — тоді
світ стане гарним. Я прийшов звідти, від Нього! (показує
рукою в небо і зникає).

Лоза сам, стає на ноги, іде,
хитаючись.

ЛОЗА : Хтось ніби був тут?... Чи лише причулось?
Я вже не можу розрізнити правди
Від... Боже, Боже, тяжко я караюсь.

ЯВА 2.

Входять повстанці: Мовчан, Гість-воjak
у німецькій уніформі, Надія, Професор,
Повстанець.

ЛОЗА : Вони вже тут! У вічі їм, як Юда,
Не смію глянути... То ж очі України...
Доньці своїй не гляну...

ПОВСТАНЕЦЬ (до Лози): Чи все було спокійно?

ЛОЗА : Не все. Ні — все. Лише мені здавалося,
Що у вікні на шибі — сяли очі...

- Для чого, дочко, він мене звільнив,
Той галичанин, — з камери, для чого?
Нехай би німці вбили!...
- НАДІЯ : Що ти, батьку! Ляж. Піді полеж,
Це все від перевтоми.
- ЛОЗА : Боюсь лягти. Бо думаю про смерть,
Як тільки ляжу...
- НАДІЯ : Тут ти у безпеці.
- МОВЧАН (підійшовши): Хоча життя твоє — не дороге.
- НАДІЯ : Не треба так...
- МОВЧАН : Ви, Лозо, пам'ятайте:
Дарованим життям віднині живете.
Я все продумав... Ні, не подарує
Тобі ніхто... Карайся — заслужив!
- НАДІЯ : Замовкни! Що ти кажеш!
- ЛОЗА : Кажи, кажи! Це правда, дика правда!
- МОВЧАН : Гаразд, Надіє. Розумію
Тебе цілком. Люблю, люблю тебе,
Але його — прости, я ненавиджу!
- ЛОЗА : Лишіть мене... Я згадую...
- МОВЧАН : Залишимо.

До Повстанця: Все гаразд? — той відпо-
дає кивком голови.

- ПРОФЕСОР: Колись я тут ховався від неволі
Червоної. Тепер — іще одна.
- ГІСТЬ : Професоре, ми знайдем волю.
Ось привезу папери — і у світ!
Лишіть для нас цю кулеметну справу.
Ваш фронт — лабораторія, знання,
Для України, як і ми — потрібні.

Мовчан, Гість-воєк, Професор
підходить до Повстанця і там
розмовляють.

- ЛОЗА : Не можу... Трудно мені жити.
- НАДІЯ : Батьку мій... Іди, засни яку годину...
Ох, ці вітри чужинні! Гнуть вони —
Та не зігнути всіх! Устоять найміцніші —
І аж тоді ми почнемо життя!
Своє життя — і на своїй землі!
- ЛОЗА : В обох у них на прапорах — червоне.
І не даремно: з ними кров! А я...
Ти думаєш, хотів я крові, дочко?
Мене зігнули...
- НАДІЯ : Так... Піді, засни.
- ЛОЗА : Бодай мені заснути й не проснутись,
Убивці рідних!

НАДІЯ : Я ж тобі... прощаю...
ЛОЗА : Але вони не простять! І земля!...

Упав на коліна, плаче, над
ним нахилилась Надія.

Чути свист.

НАДІЯ : Стань під хату! Ти чуєш? — посвист на тривогу!
ЛОЗА : Стою. Стою і не ворухнусь.
НАДІЯ : Під хату стань!
ЛОЗА : Мені немає місця...
Не залишай мене! Ні, залиш, залиш мене!

ЯВА 3.

Повстанець, Гість-воєк і Професор
зникають у кущах.

МОВЧАН : Надіє, слухай: все ще може бути —
Не забувай. Я — не забуду зроду.
І справи нашої також не забувай.
Ми ще не здужаєм ні німців, ні червоних,
Але наш день — наблизимо! кріпись!

Міцно цілує Надію. Постріли в лі-
сі стихли.

ЯВА 4.

Входить Повстанець, Гість-воєк
і Професор.

ГІСТЬ : Мусимо негайно змінити місце. Гестапівці побігли по під-
кріплення.
МОВЧАН : Гаразд. Слухати мого наказу: Ви, друже (до Гостя-воєка),
і ви, Повстанче, — зі мною. Утрюх ми певно проб'ємось
у Вілу Церкву. Мусимо пробитися: я передам там ще інші
зв'язки з моєї групи... (На хвилину замовк): А ти, Надіє,
підеш із Професором на цю адресу (подає).
НАДІЯ : А батько?
МОВЧАН : І Лоза, теж. Там — найбезпечніше. Почекаєте мене.
Прости. Надіє... І не забувай, не забувай ніколи, моя
єдина!
НАДІЯ : Я чекатиму тебе. Завжди.

Мовчан і Надія міцно обнялись, не знаючи,
чи не востаннє. Потім, після потиску рук,
Надія, Професор і Лоза сходять із сцени
вниз, у залю. Обертаються і помахом рук
прощаються з Мовчаном, Гостем-воєком і Пов-
станцем, що відходять у глиб лісу.

НАДІЯ : До побачення, друзі!
 МОВЧАН : До кращого побачення!
 НАДІЯ широким хрестом хрестить відходячу групу, яку повільно закриває заслона.

— Заслона —

Надія, Професор і Лоза перед сценою в залі, обличчям до сцени, звідки чути Голос.

ГОЛОС : Тут скринінг! Розповідайте про все чесно.
 НАДІЯ : Я все розповіла. Я ніколи вже більше не бачила їх. Вони десь там, у Карпатах... Так я чула, таку вістку мола. Рік тому мені передали листа від мого нареченого. Він писав, що вони там не складуть зброї доти, доки над Україною віятимуть чужі вітри!

В залі загоряється світло.

— Кінець —

Париж, 1954 р.

ЧИТАЙТЕ! ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! ПОШИРЮЙТЕ!

Суспільно-політичний тижневик

«ГОМІН УКРАЇНИ»

Видає Видавнича Спілка «Гомін України» з обм. порукою в Торонто, 140 Bathurst. St., Канада.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — заступає позиції революційно-визвольної боротьби і наголошує на потребу усунення з нашого національного світогляду ворожих ідей та шкідливих впливів на справу визволення.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — подає вісті з життя українців в Канаді і цілому світі, а зокрема найновіші вісті з життя в Україні.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — містить сторінки літератури і мистецтва, молоді, жіночих об'єднань, спорту і т. д.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — містить оголошення, реклами підприємств, помагає в розшуках рідних і знайомих.

Річна передплата: 2 ф. 4 шіл.

Піврічна " : 1 " 4 "

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
 237, Liverpool Rd.,
 London, N. 1.

А. В. Б.

3 образотворчої виставки Віктора Цимбала

З деякого часу в США відбуваються виставки малярської творчості Віктора Цимбала. Вони яскраво показують суспільну роль мистецтва, особливо українського, в житті нашої еміграції. Добре ж мистецтво виховує, вчить і збагачує духову культуру. Українське мистецтво в розвитку нашої національної культури займає особливе місце, а в обличчі тотального наступу Москви на українську націю воно є одним із засобів національної самооборони. Крім цього наше високорозвинене мистецтво має особливий вплив на українську молодь, що народилася, виховалася і живе на еміграції. Рідне мистецтво захищає її від сильного тиску денціоналізації, бо показує наші національні ідеї і велич українського духу.

Малярська творчість Віктора Цимбала належить, без сумніву, саме до високо-вартісного українського мистецтва. Подивімся на його твори, на їх тематику — суспільну, історичну, теологічно-філософичну, етичну. Цілість його творів виразно виявляє головні ідеї української культури.

В групі філософічно-теологічної тематики згадаємо такі картини Віктора Цимбала:

«Творець», вислів метафізичних ідей мистця — все буття є твором вищої Істоти, є наслідком Первопричини. Космос — твір Бога, що відповідає християнській метафізиці.

В «Молитві» схоплена обмеженість і безсилля людини, яка звертається до Бога. В ній показаний

правдивий космологічний порядок: Бог, людина, природа. Людина паює над природою тому, що вона є свідомою істотою, обдарованою Богом і перебуває в постійному зв'язку з Ним, особливо за посередництвом молитви. Головною прикметою людини є християнський індивідуалізм, підкреслений у персональний (а не груповий) молитві.

Картина «Христос на пустині» зображує відношення між природою і людиною. Фізично людина в безмежній мертвій пустині — маленька, немічна істота, але Богочоловік є паном над цією мертвою природою. Сам Бог у людській природі символізує вищість людини і визначає їй посереднє місце між природою і Богом. Картина викликає і роздумування про місце людини в космосі.

Картина «Преображення» підкреслює Божу природу Ісуса Христа і зроджує прагнення прямувати до кращого, вищого, ідеального.

«Святий Михаїл» символізує могутність ідеї добра. Він є втіленням доброї людини, вказує шлях, що веде до Христа. Ним пішла й українська нація, обравши Покровителем своєї столиці, Києва, св. Михаїла.

В окремій групі картин є мотиви з Божою Матір'ю. «Непорочність» — надприродність Ісуса Христа як людини та походження християнської ідеології. В цій картині відбивається також існування понадфізичного світу та прагнення до ідеальності, святости.

«Пречиста» символізує вірність, любов, віру і добро. В картині «Богородиця Північного Світла» мистець показує велику роль Матері Божої як опікунки мандрівників, відважних дослідників, революціонерів.

До групи високоетичних мотивів можна зарахувати такі картини мистця: «Дракон» — зображення існування добра і зла, контрастів між ними, людей добрих і злих та боротьби між ними. Добро показано у вигляді християнської людини, а зло — у вигляді тварини низької категорії.

Чудова картина «Блискавка» знаменито показує символіку динамізму, сили, контрасти між могутністю і безсиллям, а також боротьбу, що існує в природі.

Образ «Христос на Червоній Пустині» переносить цю боротьбу в сферу людської дійсності. Життя — постійна боротьба, в якій людина переживає муки й терпіння, а все ж таки Христос, що прийняв тіло людини, і ті, що йдуть із ним — вкінці перемагають усі перешкоди на шляху до наміченої мети.

Тема чергової групи картин Віктора Цимбала — це ідеї української культури. Всі вони змальовані яскраво, драматично, мають глибоку думку.

«Кам'яна баба» нагадує прадавню добу української історії, негативну роль степу і гео-культурне положення України на роздоріжжі різних культур.

Дві картини — «Горб Перуна» і «Світовіт» відтворюють українську передхристиянську культуру, схарактеризовану символами віри і меча; меч — на послугах віри. В них підкреслені моменти войовничості, але не агресивності.

Як у тих, так і в інших картинах відмічена риса української культури високих могил, що символізують віру в позагробове життя, вищість духового світу над світом матеріальним, пошану до предків-героїв і т. д. «Світовіт» віщує майбутнє, допомагає у війні та звеличує вояків-побратимів.

Дві інші картини — «Київські Золоті Ворота» та «Бані Св. Софії в Києві» знаменито символізують княжу добу історії України. В них змальовані ідеї могутності, войовничості, високої культури й цивілізації, християнства, гуманний естетизм, єдність елементів північної України (дерево) з трипільською культурою (жовта краска пшениці й округлі стіжкові бані). В цих картинах українська національна символіка виведена знаменито. Особливо добре схоплені екологічні риси України і національна велич княжої доби. Мистець немов закликає прямувати до відновлення культурно-політичної самостійності, що їх Україна мала в давніх століттях.

«Хрест в Охтирці» немов нагадує ті періоди з історії України, коли вона, вже неспроможна оборонитися від ворожих навал, проте ж далі потенційно була носієм християнських ідей на Сході Європи. Ця картина пов'язує культуру передхристиянських могил з пізнішими могилами в одну національну, типово українську культуру.

«Веселка над Києвом» поєднує чудову красу з християнством Києва і символізує оптимізм, віру в перемогу правди. Ця картина не лише викликає надію на краще майбутнє, а й збуджує патріотичну гордість.

Врешті три інші картини виразно пропагують політичні ідеї. Ось «Рік 1933», рік страшного голоду в Україні. Картина виразно показує це жахіття, що було наслідком злочинної політики московсько-більшевицьких окупантів України. Померла з голоду матір із мертвим немовлям в обіймах. Картина, що викликає гнів до московських окупантів і бажання помсти за жахливе знищення мільйонів українського народу.

«Дніпро 1941» — зображує безборонну Україну; її великі національні культурні цінності стали жертвою двох ворожих сил — москалів і гітлерівців. На тлі цієї

сучасності мистець показує колишню велич України, зруйнованої ворогами.

В картині «Три душі» Віктор Цимбал змальовує Шевченкову ідеологію, звернену проти московського імперіялізму, а одночасно вкладає в неї свої, співзвучні з нею, ідеї. Цю картину можна вважати за сентенцію ідеології мистця: християнство, Шевченковий націоналізм і найгостріша заборона українцям співпрацювати з москалями, які будь-якою мірою спричинились до поневолення України або схвалюють московський імперіялізм.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи.

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« ретельно дискутує й роз'яснює всі суспільні, політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу.

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайти в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
237, Liverpool Rd.,
London, N. 1.

Адреса Видавництва:

Verlag Schlach Peremohy
München 8, Zeppelinstr. 67
Germany

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

Високоповажаний Пане Редакторе!

В XII-й книжці (за грудень мин. року) Вашого цінного журналу надрукована стаття проф. **Вадима Щербаківського** п. з. «Український Університет у Полтаві». В цій же статті, стор. 1323, в останньому уступі, є згадка про проф. **Івана Прийму**, яку треба б дещо виправити і доповнити.

Як колишній ученик проф. **Івана Прийми**, якого я знав дуже добре, хочу подати наступне:

Проф. **Іван Прийма** був учителем латини і греки в гімназіях — у Перемишлі, Кіцмані та Чернівцях на Буковині. А потім був директором української гімназії у Яворові. Звідти в 1915 році москалі вивезли його на Сибір. По революції 1917 року він утік із Сибіру і опинився в Полтаві, де був директором української гімназії. Сподівалися, що він буде професором класичної філології в нововідкритому університеті в Полтаві. Але більшовики на донос зятя письменника **Володимира Короленка**, арештували його і він помер у полтавській тюрмі. Зять російського письменника **В. Короленка** (прізвище забув), як і сам **Короленко**, був українофобом і співпрацював з Чека. Не лише проф. **Івана Прийму**, а ще й кількох інших українців видали вони московським більшовиком на смерть. Знаю про це від достовірних людей, що сиділи разом з дир. **І. Приймою** в тюрмі.

Української гімназії в Бучачі ніколи не було і проф. **Прийма** не міг бути там директором...

Лишаюсь з пошаною

Роман Коцик

*

...Щиро дякую за прислання журналу. Я незвичайно захоплений статтями, що друкуються у «Визвольному Шляху», а зміст цих статей, їх науковий характер і актуальність справляють мені велику приємність. В нас, в Австралії, немає ні одного поважного журналу...

Ще раз щиро дякую за журнал, а я буду його поширювати й поширювати всіма засобами.

Т. Ляхович

(Австралія)

*

...Подано Вам одного нового передплатника. Це білорус. Він завжди позичав у мене журнал, щоб прочитати. «Визвольний Шлях» так йому сподобався, що тепер він сам заплатив передплату і просить вислати йому журнал...

М. Смолинець

(Австралія)

Від Редакції:

Щиро вітаємо між нашими Передплатниками білоруського патріота, члена АБН, і радіємо, що спільні ідеї еднають білорусів з українцями до боротьби з московськими імперіялістами за власні національні суверенні держави.

БІБЛІОГРАФІЯ

Тарас Шевченко: ПОЕЗІЇ. Репрезентативне видання творів поета англійською, французькою, німецькою мовами, з паралельними українськими текстами (вибране). Зредаговане проф. **Юрієм Луцьким**; мистецьке оформлення — арт.-малює **Мирона Левицького**. — Видавництво «Молоде Життя», Мюнхен, 1961, стор. 116 + 8 кольорових репродукцій, в полотняній оправі з витисками + охоронна сорочинка. Ціна — 5 дол. або рівновартість в іншій валюті.

Микола Глобенко: З ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ СПАДЩИНИ (Збірка праць бл. п. проф. Миколи Глобенка). Вступне слово — проф. **Юрія Бойка**. Націоналістичне Видавництво в Європі. Париж, 1961 р., стор. 248.

П. Боголюбов: ІНДІЙСЬКА КУЛЬТУРА І ЗАХІД. В-во «Орден», Канада, 1962 р., стор. 64.

КАЛЕНДАР «СЛОВО» НА РІК 1962. Видавництво «Вільне Слово», Торонто, 1962, стор. 88.

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ «МІТ-ЛА» НА 1962 РІК. Накладом Видавництва Юліана Середяка в Буенос-Айресі (Аргентина). Багатоілюстрований збірник актуальної сатири і гумору. На зміст Альманаху складаються твори таких відомих письменників і авторів, як: **Миколи Поведілка, Юрія Тиса** (автора «Щоденника Селепка Лавочки»), **Івана Евентуального, Гриця Мотики, Панька Незабудька, Юрія Вухняля** та інших. Трикольорова обкладинка роботи відомого мистця **Бориса Крюкова**. Книжка має 128 сторін. Ціна — 7 шіл. Можна її набути в Книгарні СУБ-у (в Лондоні), або висилати безпосередньо замовлення на адресу: Julian Serediak, Casilla de Correo 7 (Sucursal 7), Buenos Aires, Argentina.

POLAND AND HER NATIONAL MINORITIES, 1919-39, A Case Study by Stephan Horak, A.M.L.S., Ph.D. Indiana University Library. Published by Vantage Press, Inc. New York—Washington—Hollywood, 1961. P. 260.

ПІДДЕРЖУЙТЕ

**українську крамницю
»КАЛИНА«**

562 Genesee St., BUFFALO 4, N. Y.

а переконаєтеся самі, що там найкраще закупите всякого роду галантерейні товари, книжки, часописи, образи, різьби, нитки DMC, панамы, українські вишивки, а також імпортовані солодощі.

**СВІЙ ДО СВОГО! — ЗАПОРУКА НАШОЇ СИЛИ
ТОВАР ВИСИЛАЄМО ТАКОЖ НА ПИСЬМОВІ ЗАМОВЛЕННЯ**